

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 73ον - Τεύχος 4ον

«Τό πλοίο πού περιμένουμε...»

Ίούλιος-Αύγουστος 2024

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρο. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλής (Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής, Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Επίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Αγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Άττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Άθηνās 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 48.25.298, Fax: 211 48.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr
Πληροφορίες για συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα και φωτογραφία έξωφύλλου: π. Σταμάτης Σκλήρης, Τό πλοίο πού περιμένουμε (2019)

Τό τεύχος εικονογραφείται μέ έργα του π. Σταματίου Σκλήρη
(αυτότελη ή λεπτομέρειες από μεγαλύτερες συνθέσεις)
Πηγή: <https://www.holyicon.org/>

Τό περιοδικό Έφημέριος δέν εϋθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού Έφημέριος καθ' οιονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση απόσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά της πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Έτος 73ον

Ίούλιος - Αύγουστος 2024

Τεύχος 4ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΕΜΜ. ΑΘ. ΛΟΥΚΑΚΗ, 'Ο έσχατολογικός χαρακτήρας τής Θ. Λειτουργίας καί ή σύγχρονη ένοριακή πράξη	5
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, 'Η βάπτιση του Έλληνισμού	7
ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, 'Η δόξα του Κυρίου στό Σινᾶ καί στό Θαβώρ	9
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, 'Η Μεταμόρφωση καί ό άνθρωπος	12
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Διάγραμμα τής Λειτουργίας των πιστών (Δ)	15
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Εύχή του άποστεφανώματος (γ)	18
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Κυριακή Δ' Ματθαίου	20
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή Ζ' Ματθαίου	22
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ, 'Ο ρόλος τής γυναίκας στην έκκλησιαστική ζωή	24
Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, Είσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οικονομία (Α', β)	26
Άρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, 'Ιχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XI)	29
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικών Όρων: Αἱνοι - Άλληλούια	32
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Γεωγραφία των Έπιστολών (Κανόνες Muratori - Άθανασίου): μία ιεραρχία τοπικών Έκκλησιών;	34

Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΙΑΤΖΟΓΛΟΥ, Εἰσαγωγικά Ι.2.ε. Ἕτεροι Βίοι ἁγίων τοῦ 9 ^{ου} αἰ.	36
Ἄρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Ἡ ἀρχαία αἴρεση τοῦ Δοκητισμοῦ καί ἡ ἄρνηση τῆς Ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπό τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ	39
Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 2. Ἀρχιερατικό συλλείτουργο	41
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ὅψεις τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνομίας	43
Ἐπιστολές	45
Ἐφημεριακά	48

Τάκης Βαρβιτσιώτης, «Ταπεινός αἶνος πρὸς τὴν Παρθένο Μαρία»*
(ἀπόσπασμα)

Σέ ἱκετεύουμε Ἀειπάρθενε πάντα Ἐλεοῦσα
 Γύρισε πάλι κοντά μας
 Εἶτε ἀπὸ τὸ ἀρχιπέλαγος μαζί μέ τίς ἀλκυόνες
 Κομίζοντας τά πιό εὐρύχωρα ὄνειρα
 Εἶτε ἀπὸ τή στεριά μέ χιλιάδες λαμπάδες
 Πού ταξιδεύουν σάν ὀλόψυχα περιστέρια.
 Ἄνοιγε Ρόδο ἀμάραντο
 Καί περιτύλιξε μέ τόν ἀσημένιο χιτώνα Σου
 Τή θλιβερή μας γυμνότητα
 Φανερώνοντας τὴν ἐπουράνια Κλίμακα
 Πού θά μᾶς ὀδηγήσει ὡς Ἐσένα
 Πάνω ἀπὸ τά βουνά τά ποτάμια τὴν ἄβυσσο
 Στόν κόσμο τοῦ μέλλοντος δίχως ὅρια
 Δίχως βιγλάτορες καί δεσμωτήρια
 Ὅπου ἡ ἀγάπη ἐκτείνεται ὡς τὸ ἄσμα τοῦ κορδαλλοῦ.

*Τάκης Βαρβιτσιώτης, *Τά ποιήματα 1941-2002*, Ἀθήνα: Καστανιώτης 2003.

Σεβαστοί πατέρες,

Τό τεύχος 4 τοῦ Ἐφημερίου (Ἰούλιος-Αὔγουστος 2024) ἀνοίγει μέ τή στήλη «Προσόμοια», ὅπου δημοσιεύεται ἡ συνέχεια τῆς μελέτης «Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καί ἡ σύγχρονη ἐνοριακή πράξη» τοῦ πρωτ. Εὐαγγ. Παχυγιαννάκη καί τοῦ θεολόγου Ἐμμ. Λουκάκη. Ὁ π. Δημήτριος Μπαθρέλλος προσεγγίζει τή σχέση Ἑλληνισμοῦ καί Χριστιανισμοῦ μέ τό κείμενό του «Ἡ βάπτισις τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (στ. «Ἡ Ἐκκλησία διαλέγεται»). Στό Α΄ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς γιορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου εἶναι ἀφιερωμένο τό σχόλιο τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέ τίτλο «Ἡ δόξα τοῦ Κυρίου στό Σινᾶ καί στό Θαβώρ» (στ. «Παλαιδιαθηκικά»). Ὁ π. Ἰωάννης Σκιαδαρέσης ἀναλύει τό θεοφανικό γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως στό κείμενό του «Ἡ Μεταμόρφωση καί ὁ ἄνθρωπος» (στ. «Καινοδιαθηκικοί Ἀναβαθμοί»). Τό δ΄ μέρος τοῦ μελετήματος τοῦ Δημ. Μαυρόπουλου «Διάγραμμα τῆς Λειτουργίας τῶν πιστῶν» δημοσιεύεται στή στήλη «Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας», ἐνῶ στή στήλη «Λειτουργικές ἀπορίες» ὀλοκληρώνεται τό ἄρθρο τοῦ Καθηγητοῦ Π.Ι. Σκαλτσῆ «Εὐχή τοῦ ἀποστεφανώματος».

Στήν Κυριακή Δ΄ Ματθαίου εἶναι ἀφιερωμένο τό κήρυγμα τοῦ πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη («Διακονία τοῦ Λόγου 1») καί στήν Κυριακή Ζ΄ Ματθαίου τό κήρυγμα τοῦ πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ («Διακονία τοῦ Λόγου 2»). Τόν ρόλο τῆς γυναίκας στήν Ἐκκλησία περιγράφει καί ἀναλύει ὁ Καθηγητής Δ.Ν. Μόσχος (στ. «Στό πέλαγος τῆς Ἰστορίας»), ἐνῶ ὁ Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. Γρηγόριος συνοψίζει τά κυριότερα σημεῖα τοῦ μελετήματός του «Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία» (στ. «Κανονική Οἰκονομία»).

Συνεχίζοντας τήν παρουσίαση τῆς κριτικῆς Ὁρθοδόξων θεολόγων στή ρωμαιοκαθολική διδασκαλία τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητας, ὁ ἀρχιμ. Ἀμφιλόχιος Μῆλτος ἐστιάζει στό θέμα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας («Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα, XI», στ. «Ἐν Διαλόγῳ»). Ἀκολουθεῖ τό ἀλφαβητικό «Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων», πού συντάσσει ὁ πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου (λήμματα: «Αἶνοι - Ἀλληλούια») καί τό μελέτημα τοῦ Στ. Γουλούγη «Γεωγραφία τῶν Ἐπιστολῶν (Κανόνες Muratori - Ἀθανασίου): μία ἱεραρχία τοπικῶν Ἐκκλησιῶν;» (στ. «Τό Ἄγριέλαιον εἰς Καλλιέλαιον»).

Μερικούς ἀκόμη βίους ἀγίων τοῦ 9^{ου} αἰ. παρουσιάζει ὁ ἀρχιμ. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου (στ. «Κύριλλος καί Μεθόδιος καί Βυζαντινός Κόσμος τῆς Κεντροανατολικῆς Εὐρώπης»). Τήν ἐπίδραση τῆς αἰρέσεως τοῦ Δοκητισμοῦ στοῦς Μάρ-

τυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ἀνιχνεύει ὁ ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς («Ἡ ἀρχαία αἵρεση τοῦ Δοκητισμοῦ καί ἡ ἄρνηση τῆς Ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπό τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ», στ. «Ἀναβίωση ἀρχαίων αἱρέσεων μέ νέο προσωπεῖο»). Στη στήλη «Ζητήματα Ἐκκλησιαστικῆς Δεοντολογίας», δημοσιεύεται ἡ ἐνότητα σχετικά μέ τό Ἀρχιερατικό Συλλεῖτουργο ἀπό τό σχετικό πόνημα τοῦ μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου Νικοδήμου. Τέλος, στίς «Ὅψεις τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνομίας» ἀναφέρεται ὁ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος (στ. «Πρός Διάκρισιν»). Τό τεῦχος ὁλοκληρώνεται μέ Ἐπιστολές τῶν ἀναγνωστῶν καί τή στήλη «Ἐφημεριακά» τοῦ π. Γεωργίου Βαμβακίδη.

Ἀλέξανδρος Ἴ. Κατσιάρας

Ἡ μελωδία τῶν ὑδάτων (2017)

Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ ἡ σύγχρονη ἐνοριακὴ πράξις

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη - Ἐμμ. Ἀθ. Λουκάκη, Θεολόγου

Παραμελημένα καὶ Ἄτοπα σημεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας

10. Ἡ εὐχή τῆς Ἁγίας Ἀναφορας

Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ, τῆς μυστικῆς δηλαδή ἀναγνώσεως τμημάτων τῆς εὐχαριστιακῆς Ἀναφορᾶς, «ἦταν τελειῶς ἄγνωστη στὴν πρώιμη Ἐκκλησία... (οἱ λαϊκοί) δὲν ἀκοῦν, γι' αὐτὸ φυσικά καὶ δὲν γνωρίζουν αὐτὴ τὴν ἀληθινὴ εὐχὴ τῶν εὐχῶν, μέ τὴν ὁποία τελεῖται τὸ μυστήριον καὶ ἐκπληρώνεται ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας», σημειώνει ὁ π. Σμέμαν¹. Καὶ εἶναι κρίμα εἰδικά σ' αὐτὴν τὴν εὐχὴ, ὅπου οἱ δύο κόσμοι, ὁ ἀγγελικὸς καὶ ὁ ἀνθρώπινος, ἐνώνονται καὶ «κοινὴν τὴν εὐφημίαν ἐποιήσαντο», κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο², νά μὴ συμμετέχει τὸ σύνολο τοῦ συναγμένου λαοῦ στὴν Εὐχαριστία.

«Καὶ ἂν σ' αὐτὸ προσθέσομε», συνεχίζει ὁ π. Σμέμαν, «ὅτι σέ πολλές ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες αὐτὴ ἡ εὐχὴ, πού ἔγινε "μυστικὴ", διαβάζεται ἐπὶ πλέον καὶ μέ τὴν ὠραία πύλη κλεισμένη καὶ μερικὲς φορές, ἀκόμα καὶ μέ τραβηγμένο τὸ παραπετάσμα τοῦ ἱεροῦ, τότε δὲν θά εἶναι ὑπερβολὴ νά ποῦμε ὅτι ἡ εὐχὴ τῆς Εὐχαριστίας στὴν πραγματικότητά ξέπεσε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ διακονία. Οἱ λαϊ-

κοὶ ἀπλὰ δὲν τὴν γνωρίζουν, οἱ θεολόγοι δὲν ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὴν καὶ ὁ ἱερέας εἶναι ὑποχρεωμένος νά τὴν διαβάξει μέ τὰ μάτια, ὑπὸ τὸ ψάλσιμο – καὶ μάλιστα συχνά “κοντσερτικό” – τῆς χορωδίας, χωρὶς νά εἶναι ἴσως ἱκανὸς νά τὴν ἐννοήσει σ' ὅλη τῆς τὴν πληρότητα, ἐνότητα καὶ ὁλότητα. Καὶ τέλος στὰ ἴδια τὰ λειτουργικὰ βιβλία τυπώνεται ἤδη ἀπὸ καιρὸ ἀκριβῶς, κατὰ τὸν κομματιασμένο τύπο, χωρισμένη μέ τελείες ἐκεῖ πού ἀπὸ τὴν ἐννοιά τῆς δὲν πρέπει νά ὑπάρχουν, καθὼς καὶ μέ διάφορες προσθήκες, πού εἰσχώρησαν σ' αὐτὴν ἀπὸ καθαρά τυχαῖες πηγές»³.

Ἐπειδὴ ἡ λειτουργικὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διάρθρωση τῆς Λειτουργίας εἶναι τέτοια, ὥστε νά ἐπιβάλλεται ἡ συμμετοχὴ καὶ ἡ συλλειτουργία κλήρου καὶ λαοῦ, πού εἶναι ἓνας οὐσιαστικὸς καὶ ὄχι πλασματικὸς διάλογος, θά σημειώσομε ὀρισμένες παρατηρήσεις καὶ σκέψεις πάνω στοῦ ζήτημα αὐτὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Εὐχαριστιακῆς Ἀναφορᾶς.

Κατ' ἀρχὴν, ἔχομε τὴ γνώμη, ὅτι ὀρισμένα τμήματα τῆς εὐχῆς, ἔτσι ὅπως διαβάζονται μυστικά, οἱ ξεκομμένες ἀπὸ αὐτὰ λιγοστὲς ἐκφωνήσεις, ὅπως ἀκούονται, φαίνονται ἀκατανόητες. Δὲν ἔχουν λογικὸ εἶρμό. Ὅταν π.χ. ὁ ἱερέας ἐκφωνεῖ: «Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶ-

ντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα», ποιοὶ εἶναι τὸ ὑποκείμενο; Τὸ ὑποκείμενο βρίσκεται στὸ μέρος τῆς εὐχῆς πού προηγήθηκε, πού ἀναφέρει ὅτι γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ παραστέκονται «τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφεῖμ, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα...»⁴, κατὰ συνέπεια ἡ νοηματικὴ ἀλληλουχία διακόπτεται.

Ἐπίσης, ἡ Ἐκφώνηση «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα», πού συνηθίζεται μέχρι σήμερα νὰ λέγεται εἶναι, προφανῶς, λάθος. Τὸ σωστό εἶναι στή θέση τοῦ ρήματος νὰ μπεῖ ἡ μετοχὴ «προσφέροντες», γιατί ἔτσι μόνο κατανοεῖται νοηματικὰ καὶ συντακτικὰ ἡ παρακάτω συνέχεια τῆς εὐχῆς, «Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν...». «Ἡ μετοχὴ ἔξυπηρετεῖ καλύτερα τὴν ἐνότητα καὶ τὴν συνέχεια τοῦ κειμένου, καθὼς καὶ τὸν διαλογικὸ χαρακτήρα τῆς εὐχῆς τῆς Ἀναφορᾶς. Ἔτσι, τὸ "Σὲ ὑμνοῦμεν...", πού ἀκολουθεῖ δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ τὴ συνάφεια τοῦ κειμένου, ἀλλὰ γίνεται κατανοητό, ἐάν θεωρηθεῖ ὡς ἀπόδοση τῆς μετοχῆς "προσφέροντες"»⁵. «Με τὴν ἀποδοχὴ τῆς μετοχῆς στὸ "Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν..." καὶ τὴν μεταφορὰ τοῦ κυρίου ρήματος στὸ "Σὲ ὑμνοῦμεν...", ἀποκαθίσταται ἡ φιλολογικὴ τάξη, ἀλλὰ ἀποφεύγονται καὶ

οἱ ἄσκοπες λειτουργικὲς πράξεις τῆ στιγμῆ αὐτῆ (σταυροειδῆς κίνηση τῶν Δώρων ἀπὸ τὸν Διάκονο, ὕψωση τῶν Δώρων ἀπὸ τὸν Ἱερέα)», ἐπισημαίνει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἰωάννης Φουντούλης⁶. Τέλος, γιὰ τὸν τρόπο πού πρέπει νὰ λέγονται τὰ μέρη τῆς Εὐχαριστιακῆς Ἀναφορᾶς, ἀπὸ τὸν λειτουργὸ καὶ ἀπὸ τοὺς χοροὺς τῶν φαλτῶν, σημειώνομε: "Ὅπως τὰ Εἰρηνικά, Πληρωτικά καὶ οἱ Ἐκφωνήσεις πρέπει νὰ συναποτελοῦν ἓνα σύνολο ἀρμονικὸ μὲ αὐτὰ πού φέλλονται, ἀπὸ τοὺς χοροὺς, τὸ ἴδιο καὶ τὰ ἐκφωνητικὰ μέρη τῆς Εὐχῆς, ποτέ δὲν φέλλονται ἀλλὰ λέγονται «ἐμμελῶς».

«Ὅρισμένοι κληρικοί, πού γνωρίζουν καλὰ τίς μουσικὲς κλίμακες τῶν ἤχων καὶ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς καλλιφωνίας, πέφτουν συχνὰ σὲ ἓνα μεγάλο σφάλμα. Χρησιμοποιοῦν ὀλόκληρη τὴν μουσικὴ κλίμακα τοῦ ἤχου στὸν ὅποιο οἱ χοροὶ φάλλουν τὰ λειτουργικά, μὲ ἐξεζητημένα μελωδικὰ ποικίλματα καὶ καταλήξεις σχοινοτενεῖς καὶ λησμονοῦν ὅτι ὁ ἱερεὺς δὲν ψάλλει ἀλλὰ ἀπαγγέλλει – ἐκφωνεῖ "ἐμμελῶς"⁷, μὲ ὕφος ἱεροπρεπές καὶ κατανυκτικὸ». Τὸ ἴδιο καὶ τὰ μέρη τῆς Εὐχῆς, πού φέλλονται ἀπὸ τοὺς χοροὺς, τὰ λεγόμενα λειτουργικά⁸.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Α. Σμέμαν, *ὁ.π.*, σ. 182. 2. *Ἑρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν*, κεφ. στ', PG 56:71. 3. Α. Σμέμαν, *ὁ.π.* 4. Βλ. Κ. Ἀθανασόπουλος, *Ὁρθόδοξος Λειτουργικὴ*, *ὁ.π.*, σ. 247. 5. Ἰ. Κογκούλης - Χρ. Οἰκονόμου - Π. Σκαλτσῆς, *Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 171. 6. Βλ. Ἰ. Φουντούλης, *Ἑρμηνεία ἐπτὰ δύσκολων σημείων τοῦ κειμένου τῆς Θείας Λειτουργίας ἀπὸ τὸν Νικ. Καβάσιλα*, Θεσσαλονίκη 1984 (ἀνάπτυχο ἀπὸ τὸν τόμο τοῦ συνεδρίου γιὰ τὴν ἀναγνώριση ὡς ἁγίου τοῦ Νικολάου Καβάσιλα). 7. Βλ. π. Εὐάγγ. Παχυγιαννάκης, *Ἐκ τοῦ Βήματος*, Ἅγιος Νικόλαος: ἐκδ. Πολυχρονάκη, 1999, σ. 17: «Λειτουργικά ἐπεκράτησε νὰ λέγονται τὰ ἐκφωνητικὰ μέρη τῆς ἐνιαίας εὐχῆς τῆς Ἀναφορᾶς, πού εἶναι ὁ κύριος κορμὸς τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ἀποτελοῦν τὸν συγκλονιστικότερο λειτουργικὸ διάλογο ἀνάμεσα στὸν ἱερέα καὶ τὸν λαό. Ἐπειδὴ, ὅμως, ὁ ἱερεὺς εἶναι ὁ εὐχόμενος καὶ ἡ Εὐχὴ κυριαρχεῖ στή Λειτουργία, ἡ ψαλμωδία δὲν ὑπερκαλύπτει τὸν πρωτεύοντα ρόλο τοῦ ἱερέως». Βλ. π. Εὐάγγ. Παχυγιαννάκη, *ὁ.π.*, σὲ ὑποσημείωση. «Ὁ λαὸς ἀκροᾶται ἐν σιγῇ καὶ ἀπαντᾷ στίς προσκλήσεις τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου μὲ τὸ "Ἀμήν", τὸ "Κύριε ἐλέησον", "Παράσχου Κύριε", "Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου", "Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον", "Ἅγιος, Ἅγιος..." καὶ τὰ ὅμοια», βλ. Ἰ. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α΄. Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία*, *ὁ.π.*, σ. 209. 8. Εὐάγγ. Παχυγιαννάκης, *ὁ.π.*

Ἡ βάπτιση τοῦ Ἑλληνισμοῦ

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀναλήψεως Ντράφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

Ἐνίοτε ἐπικρίνεται ὁ χριστιανισμός ἐπειδή, δῆθεν, διαστρέβλωσε τόν ἑλληνικό πολιτισμό. Ἄν ὄντως συνέβη αὐτό, τότε οἱ κύριοι ὑπεύθυνοι αὐτῆς τῆς διαστρέβλωσης εἶναι ... οἱ Ἕλληνες, καί τοῦτο διότι, κυρίως τόν 4^ο μ.Χ. αἰῶνα ἀλλά καί μετέπειτα, ἀποφάσισαν νά ἀσπαστοῦν τόν χριστιανισμό – δηλαδή νά βαπτιστοῦν καί νά καταστοῦν μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἦδη ἀπό τόν 2^ο μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος, φιλόσοφος καί μάρτυς, εἶχε διακηρύξει ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία ἐμπεριείχε μὲν πολλὰ καί σημαντικά σπέρματα ἀλήθειας, ἡ Ἀλήθεια ὅμως στήν πληρότητά της ταυτιζόταν μέ τό πρόσωπο καί τό κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ βάπτιση τῶν Ἑλλήνων συνεπέφερε καί τή βάπτιση τῆς παιδείας τους. Οἱ Ἕλληνες καί ὁ πολιτισμός τους πέρασαν ἀπό τό καμίνι τῆς θείας χάριτος, ὥστε νά διορθωθοῦν τά ἡμαρτημένα καί νά τελειωθοῦν τά ἐπιδεκτικά βελτιώσεως. Ἡ μεταμορφωτική ἐπίδραση τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποτελέσει τή ρίζα καί τήν ἀπαρχή τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ: τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἰσότητος μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τοῦ κοινωνικοῦ κράτους, τῆς δημοκρατίας, τῆς ἀπροσωπόληπτης ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης καί τόσων ἄλλων. Κυρίως, ὁ χριστιανισμός μᾶς προσέφερε τήν ἀλήθεια γιά τόν Θεό,

τόν κόσμο, καί τόν ἄνθρωπο, τή διδασκαλία καί τή δυνατότητα τῆς ἀγάπης γιά κάθε ἄνθρωπο, καί τήν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς. Οἱ Ἕλληνες τόν 4^ο αἰῶνα ἀπέριψαν τήν ἀπόπειρα τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη νά ἀναστηλώσει μιᾶ ἐκδοχή τῆς ἑλληνικῆς παιδείας πού δέν θά λειτουργοῦσε στό πλαίσιο τῆς νέας, δηλαδή τῆς χριστιανικῆς, θρησκείας. Ὅσοι ὄνειρεύονται σήμερα κάτι ἀντίστοιχο (καί ὄλοι, βέβαια, ἔχουμε δικαίωμα στό ὄνειρο) ἄς μὴν ἐπικαλοῦνται τόν ἑλληνισμό. Στήν πραγματικότητα στρέφονται ἐναντίον του.

Σέ τί, ὅμως, συνίσταται ἡ “βάπτιση”, δηλαδή ἡ μεταμόρφωση, τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπό τή χάρη τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας; Ἐπιγραμματικά καί ἀκροθιγῶς θά μπορούσαμε νά ἀναφέρουμε τά ἑξῆς. Πρῶτον, στήν ὑπέρβαση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς θρησκείας, στήν ὁποία, ἤδη πρό Χριστοῦ, ἀξιόλογοι Ἕλληνες στοχαστές εἶχαν ἀσκήσει δριμύτατη κριτική ἐνῶ, ἀντίθετα, ἄλλοι εἶχαν ἀποπειραθεῖ νά διασώσουν μέ τήν μᾶλλον ἀπελπι καταφυγή τους στήν ἐκτεταμένη χρήση τῆς ἀλληγορίας. Δεύτερον, στήν ὑπέρβαση τῶν ραφιναρισμένων θεολογικῶν ἀντιλήψεων, πού συναντᾶμε στά ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Γενικά καί σχηματικά, ὁ φιλοσοφικός θεός τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦταν λιγότερο ἢ

περισσότερο πρόσωπος και μοναχικός, ένας θεός μάλλον απασχολημένος με τον έαυτό του, ένας θεός προς τον οποίο στρέφονται οι άλλοι, χωρίς όμως αυτός να στρέφεται προς κανέναν. Αντιθέτως, ο χριστιανικός Θεός είναι προσωπικός και Τριαδικός. Ο Θεός Πατέρας γεννάει τον Υίο και έκπορευει το Άγιο Πνεῦμα «ἀχρόνως και ἀγαπητικῶς». Ο χριστιανικός Θεός δέν είναι μιά ψυχρή και απρόσωπη μονάδα, αλλά Τριάδα προσώπων σέ σχέση ἀγαπητικῆς κοινωνίας. Αὐτή διασφαλίζει τήν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ χωρίς νά παραβιάζει τήν ἰδιαιτέρη ὑπαρξή τῶν θείων προσώπων. Οἱ συνέπειες γιά μᾶς και τίς σχέσεις μας εἶναι μάλλον προφανεῖς.

Τρίτον, ἐκδήλωση αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου και τοῦ ἀνθρώπου. Σέ ἀντίθεση μέ τήν τυπική ἀρχαιοελληνική κοσμοθεωρία, σύμφωνα μέ τή χριστιανική θεολογία ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο ἀπό τό μή ὄν. Αὐτή ἡ φαινομενικά ἀπλή παρατήρηση ἐπισημαίνει τήν ἐλευθερία και τήν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει ἀμφοτέρως ὡς ἀγάπη. Δημιουργεῖ, γιά νά καταστήσει τόν ἀνθρωπο πλήρη και εὐτυχῆ κοινωνό τῆς δικῆς του ζωῆς. Ὅχι μόνο δημιουργεῖ, ἀλλά και φροντίζει διαρκῶς τόν κόσμο και ἰδιαίτερα τόν ἀνθρωπο, τόν ὁποῖο θεωρεῖ πάντοτε παιδί του, ἀκόμη και ὅταν αὐτός δέν ἀνταποκρίνεται στήν ἀγάπη του.

Ἡ διαφοροποίηση τῆς χριστιανικῆς σκέψης ἀπό τήν ἀρχαιοελληνική κοσμο-

λογία ἔχει βαθύτατα ὑπαρξιακό χαρακτήρα. Ἡ ὑπαρξή γιά τόν χριστιανισμό δέν εἶναι προῖόν τύχης ἢ ἀνάγκης ἀλλά δῶρο ἀγάπης και ἐλευθερίας. Ὅλοι ἐμεῖς ὑπάρχουμε, και θά ὑπάρχουμε γιά πάντα, ἐπειδή μᾶς ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Ἡ συνειδητοποίηση τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ ὁδηγεῖ σέ εὐχαριστία. Δέν εἶναι τυχαῖο πού τό κεντρικό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζεται μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, κατά τό ὁποῖο εὐχαριστοῦμε τόν Θεό γιατί μᾶς ἔφερε στή ζωή ἀλλά και γιατί θυσίασε, ὡς ἀνθρωπος, τή δική του ζωή ἀπό ἀγάπη, ὥστε νά χαρίσει στόν καθένα μας τή λύτρωση ἀπό τήν ἁμαρτία και τήν αἰώνια ζωή.

Αὐτό, τέταρτον, ἀποκαλύπτει τή μοναδική και ἀνεπανάληπτη ἀξία κάθε ἀνθρώπινου προσώπου. Σέ ἀντίθεση μέ τόν Πλάτωνα, πού ὑποβάθμιζε τό σῶμα και προσέβλεπε σέ μιά ἀσώματη ἀθανασία, και τόν Ἀριστοτέλη, πού ἐνδιαφερόταν κυρίως γιά τή διαίωνηση τοῦ εἴδους, ὁ χριστιανισμός κήρυσσε και κηρύσσει τήν αἰώνια ζωή κάθε συγκεκριμένου προσώπου ὡς μοναδικῆς και ἀνεπανάληπτης ψυχοσωματικῆς ὑπαρξῆς.

Πέμπτον, αὐτό ἀκριβῶς τό κήρυγμα τῆς ἀγάπης ὁ χριστιανισμός τό ἔκανε πράξη μέ πολλούς και διάφορους τρόπους. Παρά τίς ὅποιες ἱστορικές του ἀποτυχίες, ὁ χριστιανισμός ἄλλαξε τόν κόσμο μας ριζικά και πρὸς τό καλύτερο – τόν ἄλλαξε τόσο πολύ, ὥστε ἀκόμα και οἱ ἐπικριτές του νά στηρίζουν πολύ συχνά τήν εἰς βάρος του κριτική τους στίς δικές του ἀξίες.

Ἡ δόξα τοῦ Κυρίου στό Σινᾶ καί στό Θαβώρ Σχόλιο στό Α' ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Γιορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (Ἐξο 24:12-18)

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Ἡ γιορτή τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος ἀποτελεῖ μιᾶ ἀπό τίς δώδεκα μεγάλες γιορτές τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἄν καί ἀναφέρεται σέ ἓνα ἐπεισόδιο τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού συνέβη λίγο πρὶν ἀπό τό πάθος καί τήν ἀνάστασή του, γιορτάζεται στίς 6 Αὐγούστου, ἔξω ἀπό τή συνάφειά του, καθώς τό ἑορταζόμενο γεγονός θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ σύνοψη ὀλόκληρης τῆς Ἱστορίας τῆς Σωτηρίας. Ἔτσι, τά ἀναγνώσματα ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς γιορτῆς ἀναφέρονται στήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ σέ ἐμβληματικές προσωπικότητες τοῦ βιβλικοῦ Ἰσραήλ, στόν Μωυσῆ καί στόν Ἡλία, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται νά συμμετέχουν στή σκηνή τῆς μεταμόρφωσης τοῦ Χριστοῦ.

Τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ ἀποτελεῖ ἡ περικοπή 24:12-18 τοῦ βιβλίου τῆς Ἐξόδου, πού περιγράφει τή συνάντηση τοῦ Μωυσῆ μέ τόν Θεό στό ὄρος Σινᾶ. Τό βιβλίό τῆς Ἐξόδου ὀφείλει τό ὄνομά του στό περιεχόμενό του, τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὁποῖου ἀναφέρεται στήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τή δουλεία τῆς Αἰγύπτου ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ Μωυσῆ καί

στήν πορεία τους πρὸς τό ὄρος Σινᾶ (1:1- 18:27). Στό Σινᾶ συνάπτεται ἡ Διαθήκη μεταξύ Θεοῦ καί Ἰσραήλ (19:1- 24:14) καί τό ἔργο ὀλοκληρώνεται μέ τήν περιγραφή τῆς ὀργάνωσης τῆς θείας λατρείας (24:15-40:38)

Στό κεφ. 24 τοῦ βιβλίου τῆς Ἐξόδου ὀλοκληρώνεται τό δεύτερο μέρος τοῦ ἔργου πού ἀναφέρεται στή σύναψη τῆς Διαθήκης μεταξύ Θεοῦ καί Ἰσραήλ καί ἀρχίζει τό τρίτο μέρος πού ἔχει ὡς θέμα τήν ὀργάνωση τῆς θείας λατρείας. Ἡ ἐπικύρωση τῆς Διαθήκης γίνεται στό πλαίσιο μιᾶς τελετῆς κατά τήν ὁποία προσφέρονται θυσίες στόν Θεό (24:4-8) καί ἀκολουθεῖ ἓνα ἱερό γεῦμα (24:11).

Ἔτσι, ἡ κάθοδος τοῦ Κυρίου στό βουνό καί ἡ ἀνάβαση τοῦ Μωυσῆ σ' αὐτό βρίσκονται ἀνάμεσα σέ αὐτές τίς δύο ἐνότητες καί λειτουργοῦν ὡς συνδετικός κρίκος ἀνάμεσα σέ ὅσα προηγήθηκαν καί σέ ὅσα θά ἀκολουθήσουν. Ὁ Μωυσῆς ἐντέλλεται ἀπό τόν Θεό νά ἀνέβει στό ὄρος γιά νά παραλάβει τίς λίθινες πλάκες πού περιέχουν τούς βασικούς ὄρους τῆς Διαθήκης πού μόλις ἐπικυρώθηκε (στχ 12). Ὑπακούοντας στήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ ὁ Μωυσῆς, συνοδευόμενος ἀπό τόν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀνεβαίνει πρὸς

τήν κορυφή, ἐνῶ ἀφήνει τούς ἑβδομήντα πρεσβυτέρους τοῦ Ἰσραήλ ὑπό τήν ἡγεσία τῶν Ἀαρών καί Ὡρ νά περιμένουν παρακάτω (στχ 13-15α). Καθώς ὁ Μωυσῆς ἀνεβαίνει, μιᾶ νεφέλη καλύπτει τό βουνό γιά ἕξι μέρες, ἐνῶ ἡ δόξα τοῦ Κυρίου ἐγκαθίσταται στήν κορυφή του (στχ 15β-17). Τέλος, ὁ Μωυσῆς, ὕστερα ἀπό πρόσκληση τοῦ Κυρίου, μπαίνει μέσα στή νεφέλη, ὅπου παραμένει σαραντα μέρες (στχ 18). Τό ὄλο γεγονός τῆς συνάντησης τοῦ Μωυσῆ με τόν Θεό ἐπισημαίνει ταυτόχρονα τήν παρουσία τοῦ Κυρίου ἀνάμεσα στόν λαό του καί τή μοναδικότητα τοῦ Μωυσῆ ὡς μεσολαβητῆ ἀνάμεσα στόν Θεό καί στόν λαό, καθώς εἶναι ὁ ὁ μόνος πού εἰσέρχεται στή νεφέλη. Ἡ ἱερότητα αὐτῆς τῆς συνάντησης ὑπογραμμίζει τή σημασία τῶν ὁδηγιῶν γιά τή Σκηνή τοῦ Μαρτυρίου πού ἀκολουθοῦν, καθώς ἡ «δόξα» τοῦ Θεοῦ μετακινεῖται στή συνέχεια ἀπό τό βουνό στή Σκηνή (Εξο 25έξ.).

Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στόν λαό του ἀποτελεῖ κεντρικό θέμα σέ ὀλόκληρη τήν *Παλαιά Διαθήκη*. Ἡ παρουσία αὐτή περιγράφεται στήν παροῦσα ἐνότητα ὡς «κάθοδος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου». Μέ τόν ὄρο δόξα ἀποδίδεται στά ἑλληνικά μιᾶ ἐβραϊκή λέξη πού κατά κυριολεξία σημαίνει «βάρος» ἢ «βαρύτητα» ἐνός προσώπου ἢ ἐνός πράγματος καί χαρακτηρίζει τήν κοινωνική του θέση ἢ τήν κοινωνική του ἀξία. Ἡ θεολογική χρήση τοῦ ὄρου ἐντοπίζεται κυρίως σέ παραδόσεις πού σχετίζονται μέ τόν ναό τῆς Ἱερουσαλήμ (*Ἡσα* 6· *Ἰεζ* 1-3· 8-11· 43-44· *Ψαλ* 23· 28· κ.ά.). Στό ὄραμα πού ὁ προφήτης Ἡσαΐας βλέπει μέσα

στόν Ναό, οἱ ἄγγελοι πού περιβάλλουν τόν θρόνο τοῦ Θεοῦ ψέλνουν ἀσταμάτητα: «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος Σαβαώθ· ὅλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπό τή δόξα του» (6:3). Ὁ φωτεινός χαρακτήρας τῆς δόξας τοῦ Κυρίου τονίζεται ἰδιαίτερα στίς παραδόσεις πού σχετίζονται μέ τά γεγονότα τοῦ Σινᾶ (*Εξο* 24:16-17· 40:34-35· *Λευ* 9:6,23), καθώς καί στά ὁράματα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ (8-11· 43-44). Οἱ συγκεντρωμένοι στούς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Ἰσραηλίτες, βιώνουν αὐτήν τήν κάθοδο τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ σάν «φωτιά πού λαμπαδιάζει» στήν κορυφή τοῦ ὄρους (στχ 17). Ἀπό τό χωρίο αὐτό καί ἄλλα σχετικά (πρβλ *Ἰεζ* 8:1-3) συνάγεται ὅτι ἡ δόξα τοῦ Κυρίου εἶναι ὁρατή στούς ἀνθρώπους ὡς ἕνα φωτεινό φαινόμενο. Μέ τήν προσεκτική ἐπιλογή τῶν λέξεων ὁ βιβλικός συγγραφέας τονίζει ἀπό τή μιᾶ μεριά τήν ἐγγύτητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν λαό του, καθώς ὁ Κύριος κάνει αἰσθητή τήν παρουσία του σ' αὐτόν, καί ταυτόχρονα τήν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ, καθώς ἡ παρουσία αὐτή παραμένει ἀσύλληπτη γιά τόν λαό καλυπτόμενη ἀπό τή νεφέλη.

Ἀξιοσημείωτο στήν παροῦσα περιγραφή τῆς «καθόδου» τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅτι ἡ νεφέλη καλύπτει γιά ἕξι ἡμέρες τό ὄρος Σινᾶ, καί τήν ἑβδομη, ὁ Κύριος μιλάει στόν Μωυσῆ (στχ 16). Καί πάλι ἡ προσεκτική ἐπιλογή τῶν λέξεων παραπέμπει συνειρμικά τή σκέψη τοῦ ἀναγνώστη στήν ἀφήγηση γιά τή δημιουργία τοῦ κόσμου καί τόν καθαγιασμό τῆς ἑβδομης ἡμέρας. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεός δημιουργεῖ τόν κόσμον σέ ἕξι μέρες καί καθαγιαρίζει τήν ἑβδομη μέρα, κατά ἀνά-

λογο τρόπο ἢ νεφέλη καλύπτει τό βουνό γιά ἕξι μέρες καί τήν ἕβδομη μέρα κατέρχεται ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καί καθαγιάζει τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ, καθιστώντας τήν ἱερό τόπο. Ἔτσι, στόχος τῆς ἀφήγησης τοῦ Εξο 24 δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ περιγραφή μιᾶς θαυμαστῆς συνάντησης τοῦ Θεοῦ μέ τόν Μωυσή. Ἡ κάθοδος τοῦ Θεοῦ στό Σινᾶ καί ὁ καθαγιασμός τοῦ τόπου ὑποδηλώνουν ὅτι οἱ ἐντολές τοῦ Θεοῦ πού ἐκφωνοῦνται στόν τόπο αὐτό ἀποκτοῦν ιδιαίτερη σημασία γιά τή ζωή τῆς κοινότητας καί ἔχουν ιδιαίτερη δεσμευτική σημασία γιά τόν λαό τοῦ Θεοῦ.

Στή συνέχεια τῆς ἱστορίας ὁ λαός πολλές φορές ἐγκατέλειπε τόν Θεό του, ἀλλά ἡ ἀποστασία του δέν ἀκύρωσε τό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας. Ὁ Θεός παρέμεινε πιστός στήν υπόσχεσή του «Θά ἐγκατασταθῶ ἀνάμεσά σας καί δέν θά σᾶς ἀποστραφῶ. Θά περπατῶ ἀνάμεσά σας, θά εἶμαι Θεός σας καί ἐσεῖς θά εἴστε λαός μου» (Λευ 26:11-12). Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐγκαταστάθηκε στή Σκηνή τοῦ Μαρτυρίου (Εξο 40:28-32· Ἀρι 9:15-23) καί ἀργότερα στόν ναό πού ἔχτισε ὁ Σολομῶνας στήν Ἱερουσαλήμ (3Βα 8:10-11). Ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, γεμάτος ἀγωνία, τήν εἶδε νά ἀπομακρύνεται ἀπό τόν ναό (10:18-19) γιά νά τή δεῖ ἀργότερα καί πάλι νά ἐπιστρέφει (43:1-4). Ὁ Θεός δέν ἐγκατέλειψε τόν λαό του ἀκόμα καί ὅταν ἡ παρουσία του δέν γινόταν αἰσθητή ἀπό τόν λαό.

Αὐτή ἡ συνεχῆ παρουσία τοῦ Κυρίου δίπλα στόν λαό του πρὸς ἐκπλήρωση τῶν στόχων τῆς θείας οἰκονομίας ὑπόκειται καί στήν ἀφήγηση τῆς μεταμόρφωσης τοῦ Χριστοῦ. Ἐφόσον στόν Χριστό «κα-

τοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2:9), ἡ δόξα συνυπάρχει μέ αὐτόν καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς δράσης του στή γῆ ἀκόμα καί κατά τίς ὥρες τῆς ἄκρας ταπείνωσής του. Ὅμως τό «τῆς σαρκὸς πρόσλημμα» δέν ἐπιτρέπει τήν ἐμφάνισή της, κάτι πού αἴρεται προσωρινά τή στιγμή τῆς μεταμόρφωσης. Αὐτό βεβαίως δέν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ ἐξαλείφεται ἢ χάνεται μέσα στό θεῖο φῶς. Ὁ Χριστός κατά τή μεταμόρφωση δέν ὑπέστη κάποια ἀλλοίωση, ἀντίθετα στους μαθητές δόθηκε ἡ δυνατότητα νά δοῦν κάτι πού σέ ἄλλες περιπτώσεις ἀδυνατοῦσαν. Τήν ἀλήθεια αὐτή συνοφίζει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅταν σέ λόγο του στή Μεταμόρφωση σημειώνει: «Μεταμορφοῦται τοῖνον, οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οικείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ ὄμματα, καί ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Καί τοῦτό ἐστι τό, Μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Μένων γάρ Αὐτὸς ἐν ταυτότητι, παρ' ὃ τὸ πρὶν ἐφαινετο, ἕτερον νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος».

Ὅπως κατά τή θεοφάνεια τοῦ Σινᾶ ἡ νεφέλη καλύπτει τήν παρουσία τοῦ Κυρίου ὁ ὁποῖος ἐξαγγέλλει τόν νόμο του πού θά καθορίζει στό ἐξῆς τή ζωή τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, κατά ἀνάλογο τρόπο μιᾶ νεφέλη καλύπτει τή σκηνή τῆς μεταμόρφωσης, μέσα ἀπό τήν ὁποία ἀκούγεται μιᾶ φωνή πού θά καθορίζει στό ἐξῆς τή ζωή τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ: «Αὐτός εἶναι ὁ ἀγαπημένος μου Υἱός, ὁ ἐκλεκτός μου· αὐτόν νά ἀκούτε» (Ματ 17:5).

Ἡ Μεταμόρφωση καὶ ὁ ἄνθρωπος

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Πρ. Αναπλ. Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Γιὰ τὴν προσέγγιση τοῦ θεοφανικοῦ γεγονότος τῆς Μεταμόρφωσης νὰ προσημειώσουμε δύο εισαγωγικές παρατηρήσεις:

i) Ὑπόβαθρο τῆς εὐαγγελικῆς ἀφήγησης τῆς Μεταμόρφωσης εἶναι πρῶτιστα ἡ Νομοδοσία τοῦ Σινᾶ καὶ ἡ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας· δευτερεύοντως ἡ γιορτὴ τοῦ Ἑξίλασμοῦ.

καὶ ii) Τό Εὐαγγέλιο, διηγούμενο τὴ Μεταμόρφωση, ὅπως καὶ ὅλα τὰ γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, δὲν γράφει μόνο ἱστορία μέ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τοῦ ὅρου. Ἀλλὰ ἀφήνει νὰ διαφανοῦν ταυτόχρονα, γιὰ ὅλα τὰ ιστορούμενα, ἀπὸ τὴ μιά οἱ προτυπωτικές Παλαιοδιαθηκικές τους ἀφετηρίες καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁδηγεῖ ἀγιοπνευματικά στὴν ἐσχολογικὴ προοπτικὴ, πού ἔχουν γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Μέ ἄλλα λόγια, τοῦ δείχνουν τὸ ἔνδοξο μέλλον του.

α) Ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου καὶ ὁ ἐνθαδικὸς ἄνθρωπος

Μέ βάση τὰ παραπάνω ἡ Μεταμόρφωση εἶναι ἓνα πολύπτυχο καὶ πολυσύνθετο θεοφανικὸ γεγονός, πού γίνεται πρῶτιστα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ περισσότερα γεγονότα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αὐτὸ τὸ γεγονός σ' αὐτὴν τὴν ἀνθρωπολογικὴ διάσταση,

ἅς τό δοῦμε λίγο ἐγγύτερα, στὸν χῶρο πού ἔχουμε στὴ διάθεσή μας:

i) Γιὰ τὴν ἀνάβαση στό ὄρος Θαβώρ ὁ Χριστὸς ἐπέλεξε, ὡς γνωστό, τρεῖς μαθητές του: τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη. Ἦταν οἱ ἐγγύτεροι, «οἱ πρόκριτοι», ὅπως τοὺς ξέρουμε ἀπὸ τὴ λατρεία. Ἦταν αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἐπέλεξε νὰ εἶναι παρόντες καὶ σέ δύο σπουδαῖα γιὰ τὴν Κ. Διαθήκη συμβάντα: στὴν ἀνάσταση τῆς κόρης τοῦ Ἰαίρου καὶ στὴν προσευχὴ τοῦ Χριστοῦ στὴ Γεσθημανή. Στὸ πρῶτο γιὰ νὰ καταθέσουν τὴ μαρτυρία τους γιὰ τὴ νικηφόρα ἀναμέτρησή του μέ τὸν θάνατο, πρὸς τὸν ὁποῖο καὶ ὁ ἴδιος πορευόταν· στὸ δεύτερο, γιὰ νὰ μαρτυρήσουν γιὰ τὴν γεμάτη ἀγωνία προσευχὴ του, ἐν ὄψει πάλι τοῦ πάθους του. Τὸν ἄνθρωπο, λοιπόν, προσκαλεῖ γιὰ νὰ γίνεῖ ἐξαγγελέας τῶν ὅσων ιδιαίτερα ποιεῖ, γιὰ χάρη του, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

ii) Αὐτοί οἱ μαθητές ἦταν μέν οἱ πρόκριτοι· δὲν ἦταν ὅμως τέλειοι. Ὁ ἀντιφατικὸς Πέτρος ὁμολόγησε, πρὶν ἀπὸ λίγο, τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ (Μκ 8, 27-30 καὶ πρλ.). ὅμως, ταυτόχρονα προσπάθησε νὰ τὸν ἀποτρέψει ἀπὸ τὸ πάθος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀποκάλεσε σατανᾶ. Οἱ δύο δὲ ἀδελφοί, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ζητοῦν πρωτοκα-

θεδρίες τή στιγμή πού ὁ Χριστός πίνει ἤδη, πρό τοῦ προσχεδιασμένου πάθους, τό ποτήριο τοῦ Σταυροῦ (Μκ. 10, 35 καί πρλ)· σάν νά μὴν ἄκουσαν τίς τρεῖς προρρήσεις τοῦ πάθους πού ἔκανε ὁ Χριστός. Τούς χρειαζόταν, καί θά ἔλεγα μᾶς χρειάζεται, λοιπόν, τό μάθημα τῆς Μεταμόρφωσης: ἡ ἔνδοξη προβολή πού κάνει ὁ Θεός στόν Υἱό του, πού ὀδεύει ἐκούσια πρὸς τόν ἄδοξο Σταυρό του.

iii) Οἱ τρεῖς μαθητές τοῦ Χριστοῦ ἀξιώθηκαν καί ἀπόλαυσαν τελικά πολύ περισσότερο ἀπὸ αὐτῶν πού ἀξιώθηκαν οἱ Ἀαρών, Ναδάβ καί Ἀβιού (βλ Ἔξ. κεφ 24 καί 34), πού ἦταν οἱ συνοδοί τοῦ Μωυσέως στήν ἀνάβασή του στό ὄρος Σινᾶ, γιά τή Νομοδοσία: Εἶδαν τόν μεταμορφωθέντα Κύριο, κατά πρόσωπο, σέ μιά ἐκθαμβωτική καί ἀπεριγράπτη λαμπρότητα, ἐντελῶς διάφορη τῆς καθημερινῆς ταπεινῆς παρουσίας του· καί δέν στάθηκαν μακρόθεν, ἀλλά πολύ κοντά. Εἶδαν «τά ἱμάτια αὐτοῦ στίλβοντα λευκά λία», λευκότερα ἀπὸ ὅσο ἡ φύση παρέχει καί ἡ τέχνη παράγει. Εἶδαν τούς δύο «ἀκρέμονες» (=ἐξέχοντες) ἐκπροσώπους τῶν δύο μεγάλων σταθμῶν τῆς ἀποκάλυψης τῆς Π. Διαθήκης, Μωυσῆ καί Ἡλία, σέ κοινωνία μέ τόν δοξασμένο Χριστό καί σέ σύγκλιση, ἀφοῦ κυριαρχεῖ σέ ἕνα θανόντα (Μωυσῆ) καί σέ ἕναν ἀφλεκτο οὐρανοδρόμο, μὴ θανόντα (Ἡλία). Τούς εἶδαν νά συγκλίνουν στόν Χριστό, τήν ὑπέριστα αὐθεντία ἔναντι καί τοῦ Νόμου καί τῶν προφητῶν.

iv) Ὁ Πέτρος, σχεδόν τραυλίζοντας καί «μὴ εἰδῶς ὃ ἐλάλει», ζητάει στό περιστατικό σκηνές. Δέν ἤλθαν βέβαια σκηνές. Στήν Ἔξοδο ἦταν οἱ σκηνές

ἀναγκαῖες. Στήν παροῦσα στιγμή ὄχι· γιάτί ὁ μέν Κύριος, μέ τήν ἐνανθρώπησή του, ἔχει ἤδη σκηνώσει «ἐν ἡμῖν» (Ιω. 1,14) καί μᾶς ἔχει ἤδη ὑπό τήν προστασία του· οἱ δέ ἐκπρόσωποι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχουν στούς οὐρανοῦς μονάς. Ἐκφράζοντας, ὅμως, τήν πλησμονή τῆς στιγμῆς, μὴ ἐπιθυμοῦντες γιά τούς ἑαυτούς τούς τίποτα παραπάνω ἀπὸ αὐτό πού ἔβλεπαν καί ἄκουαν, θεῶνται τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, τή φωτεινὴ νεφέλη, πού ἤλθε εἰς τόπον τῆς σκηνῆς καί ἀκοῦν τή φωνή τοῦ Πατέρα, ὁ ὁποῖος ἀπευθύνεται στούς ἀνθρώπους καί τούς συνιστᾷ ὑπακοή σέ ὅ,τι ὁ ἀγαπητός Υἱός καί Λόγος λέει· καί πρώτιστα ὅ,τι λέει γιά τόν ἐπικείμενο Σταυρό του.

v) Ὅλα αὐτά τά εἶδαν μέ τούς σωματικούς ὀφθαλμούς καί τά ἄκουσαν μέ τά σωματικά αὐτιά οἱ πρόκριτοι. Δέν τά εἶδαν σάν σέ ὄνειρο, ὦρα ὕπνου. Τά ἔζησαν σέ ἐγρήγορη. Ὅλα αὐτά ἦταν γιά κείνους καί εἶναι καί γιά μᾶς, ὅσο εἴμαστε ἀκόμη ἐνθάδε, πολύτιμα δῶρα, πού ἤλθαν σέ ὅσους ἀνέβησαν στό ὄρος, καί ὅσους ἀνεβαίνουν τίς ἀρετές. Δῶρα μιᾶς προχωρημένης ἐνθαδικῆς κατάστασης.

vi) Σ' αὐτό τό θεοφανικό γεγονός, ἄς τό προσέξουμε αὐτό, ὁ Κύριος δέν μετέβαλε παροδικά πρόσωπο. Δέν μετέστη σέ ἄλλη φύση. Δέν ἔγινε πνεῦμα. Δέν ἄλλαξε τά ἐνδύματά του. Σήκωσε ἀπλῶς μόνο τό κάλυμμα, πού τόν ἐκάλυπτε. Καί ἐπέτρεψε στούς μαθητές νά τόν δοῦν. Ἄρα ἡ Μεταμόρφωση ἦταν ἰκάνωση τῶν μαθητῶν νά δοῦν μερικῶς, «καθὼς ἠδύναντο», τή φυσική δόξα τῆς θεότητος πού ὑπῆρχε ἐξ ἀρχῆς στή θεανθρώπινη ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ.

β) Ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου
σέ σχέση μέ τήν ἄλλη ζωή

i) Ὅμως, ὅλα αὐτά πού εἶδαν καί ἄκουσαν οἱ μαθητές, ἡ λάμψη τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἡ λαμπρότητα τῆς ἐνδυμασίας, οἱ ἀκρέμονες, ἡ ἐν τῇ νεφέλῃ παρουσία τοῦ Θεοῦ καί ὁ λόγος πού ἄκουσαν γιά τόν ἀγαπητό Υἱό του δέν εἶναι ἀκριβῶς ὅλη ἡ δόξα τῆς ἔσχατης καί ἀτελεύτητης ἡμέρας τῆς Βασιλείας. Ἡ Μεταμόρφωση εἶναι ἕνα γεγονός πού μᾶς δείχνει τόν αἰῶνα τοῦ μέλλοντος. Μᾶς φέρνει εἰκόνες αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος. Δέν εἶναι ὅμως ὅλη ἡ δόξα τῆς ἀνέσπερης ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ μεταμόρφωση καταλάμπρυνε μέν τούς μαθητές. Τούς κατήγγασε, πληροφορώντας τους ἀπό τή μιά ἐπαρκῶς ποιός ἦταν ὁ Χριστός «ἐμφαίνων τοῦ ἀρχετύπου κάλλους τήν εὐπρέπειαν· καί ταύτην οὐχ ὀλόκληρον»· καί ἀπό τήν ἄλλη δείχνοντας, μέ φειδώ, αὐτό τό κάλλος. Γιατί «ἐφείδετο αὐτῶν μήπως σὺν τῇ ὁράσει καί τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν».

Ἐπάρχει ἐπομένως κάλλος πού δέν ἐγνωσθή. Ἐπάρχει λαμπρότητα καί δόξα ἀπεριόριστη στόν Χριστό κεκρυμμένη. Ἐπάρχουν ἀγαθά πολλά, τά ὁποῖα «ἠτοίμασεν ὁ Θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α΄ Κορ. 2,9).

ii) Ἀξίζει ἐδῶ νά μνημονευθεῖ, ἀντί ἄλλων λόγων, τό περιστατικό μέ τόν Συμεών, τόν Νέο Θεολόγο: Κάποτε πλήρης χαρᾶς μέ ὅ,τι ἀπολάμβανε σέ μία θεοπτία ὁ ἅγιός μας καί πιστεύοντας ὅτι τίποτα δέν θά μπορούσε ποτέ νά εἶναι μεγαλύτερο καί μέ περισσότερη

δόξα ἀπό αὐτό πού εἶχε δεῖ, εἶπε στόν Θεό: «Εἶναι ἀρκετό γιά μένα νά εἶμαι σ' αὐτή τήν κατάσταση ἀκόμα καί μετά τόν θάνατό!». Ὁ Κύριος τοῦ ἀπάντησε: «Εἶσαι πράγματι ὑπερβολικά μικρόφυχος γιά νά εἶσαι ἱκανοποιημένος μ' αὐτό. Σέ σύγκριση μέ τίς μελλοντικές εὐλογίες, αὐτό εἶναι σάν μιά περιγραφή τοῦ οὐρανοῦ σέ χαρτί... [καί εἶναι] κατώτερο τῆς πραγματικότητας, τῆς δόξας πού θά ἀποκαλυφθεῖ» (Βλ. π. R. Cantalamessa, Ἡ Θεολογία τοῦ Δευτέρου καί Τρίτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, μτφ. Κ. Χιωτέλλη, Πρέβεζα: Ἰωνᾶς 2020, σ. 76).

γ) Μηνύματα γιά τό παρόν

i) Ἐπειδή τό ἀρχετύπο μας εἶναι ὁ Χριστός καί ἡ δομή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι Χριστολογική, παράλληλη δηλαδή τοῦ ἀρχετύπου μας, ὑφιστάμεθα στή φύση μας ὅ,τι καί ὁ Χριστός. Αὐτό συνιστᾶ ὑψιστη τιμή γιά μᾶς.

ii) Ἡ γιορτή τῆς Μεταμόρφωσης εἶναι μιά γιορτή ἀντιγεωδική. Νά μή μένουμε, λοιπόν, χαμερπεῖς. Νά ἀφήνουμε τή νωθρότητα. Νά γινόμαστε μετάρσιοι. Νά γίνουμε οὐρανόφρονες. Νά προσφέρουμε τό φύραμά μας γιά ἀναμόρφωση, γιατί εἶναι ἐπιδεκτικά μεταβολῆς τά ἀνθρώπινα σώματα. Δέν θά ἀποβάλλουμε βέβαια τό σχῆμα τῆς παρουσίας ὑπαρξῆς μας. «Οὐ σχήματος μεταβολή», ἀλλά «ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τήν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τήν αὐτήν εἰκόνα μεταμορφούμενοι ἀπό δόξης εἰς δόξαν» (Β΄ Κορ. 3,18).

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΝΕ΄ Διάγραμμα τῆς Λειτουργίας τῶν πιστῶν (Δ)

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Βῆμα 8^ο. Μικρὴ Ἐκτενής

Πρόκειται γιὰ μιὰ μικρὴ ἐκτενὴ πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὸ «Πάτερ ἡμῶν», μὲ κυριότερο αἶτημα νὰ ἀντικαταπέμψῃ ὁ οὐράνιος Πατέρας τὴ θεία χάρη ὡς ἀπάντηση στὴν προσφορά τῶν ἁγιασθέντων δώρων. Μέχρι πρὸ τινος εἶχαν παρεισφρήσει στὸ μέρος αὐτὸ ἑπτὰ αἰτήματα, πού ἔχουν ἤδη ἀναπεμφθεῖ στὸ πρῶτο μέρος τῆς θείας λειτουργίας, ἐπομένως ἄσχετα μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς θείας Εὐχαριστίας, καὶ μᾶλλον γιὰ ἐπιμήκυνση τοῦ χρόνου ὥστε νὰ διεξαχθεῖ ἡ περιφορά δίσκου γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας ἢ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν. Τὸ περιεχόμενο τέτοιων δεήσεων μᾶς γυρνᾷ πίσω στὴν ἱστορία, ἐνῶ μὲ τὴν ἁγία Ἀναφορά καὶ τὸν καθαγιασμό τῶν Δώρων σέ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἔχουμε μεταφερθεῖ στὴ Βασιλεία.

Βῆμα 9^ο. Κυριακὴ προσευχὴ

Πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ προσευχὴ «Πάτερ ἡμῶν» πού δίδαξε ὁ Κύριος, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζεται *Κυριακὴ*, δηλαδή τοῦ Κυρίου. Τὴν καταθέτουμε γιὰ τὸ πρόκειται νὰ κοινωνήσουμε σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Τὸ «Πάτερ ἡμῶν» εἶναι ἡ προσευχὴ πού δηλώνει αὐτὴ τὴν πράξη. Ὅταν ἀναφέρεται σέ «ἄρτον ἐπιούσιον», ἀναφέρεται σέ θεία Κοινωνία,

δὲν ἀναφέρεται σέ βιοτικές μέριμνες. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι πάντα συνδεδεμένη αὐτὴ ἡ προσευχὴ μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Καὶ μάλιστα ἐξαγγέλλει τὴν ἁγία Τριάδα στοὺς πρῶτους στίχους τῆς, δεδομένου ὅτι τὸ «Πάτερ» ἀναφέρεται στὸ Θεὸ Πατέρα, τὸ «ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου» ἀναφέρεται στὸν Υἱό, πού εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» ἀναφέρεται στὸ Ἅγιο Πνεῦμα πού κάνει τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ παροῦσα. Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ εἶναι ἡ διὰ τῆς Τριάδος μετοχή μας στὴν αἰώνιο ζωὴ.

Βῆμα 10^ο. Κεφαλοκλισία

Ἡ κεφαλοκλισία δείχνει τὴν ἀπόλυτη διὰ τῆς προαιρέσεως παράδοσή μας σ' αὐτὸ πού συνέβη καὶ πού περιμένουμε νὰ γίνῃ δικό μας. Ἀπόλυτη παράδοση. Ἡ Κεφαλοκλισία θὰ καταλήξει στὴν ὑψωση τῶν τιμῶν Δώρων μὲ τὴν ἐπισήμανση: «Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις». Γνωρίζουμε πολὺ καλά ὅτι δὲν εἴμαστε ἅγιοι. Ὅτι ἡ ἐνδημοῦσα ἐντὸς μας ροπή πρὸς τὴν ἁμαρτία, οἱ καταστάσεις τοῦ βίου, δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀξιώσουμε τὴ συμμετοχὴ μας στὸ δεῖπνο τῆς Βασιλείας. Γνωρίζουμε ὅτι μόνον ἓνας ἅγιος ὑπάρχει, κι αὐτὸς λέγεται Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ αὐτὸ τὸ διατυπώνουμε

ώς λαός. Ὡστόσο, θά προσέλθουμε στή θεία Κοινωνία. Ὅχι ως ἅγιοι, οὔτε βέβαια ως ἄξιοι, ἀλλά ως ὑπάκουοι στή θεία χάρη, ἐν δυνάμει δηλαδή ἅγιοι λόγω τοῦ βαπτίσματός μας. Ὅσο κι ἂν ἔχουμε προετοιμαστῆ, μέ ἐξομολόγηση ἢ μέ νηστεία, γιά νά φτάσουμε στή θεία Κοινωνία, κατ' οὐσίαν δέν εἴμαστε ἄξιοι. Θέλω νά πῶ, δέν προσερχόμαστε μέ ἀπαιτήσεις ἀγιότητας. Θά ἔλεγα μάλιστα, ὅτι ἡ οὐσιωδέστερη προετοιμασία μας ἐπικεντρώνεται στήν ἐνέργεια νά ἀποδεχτοῦμε τή θεία δωρεά. Ἡ ἄφατη φιλανθρωπία τοῦ μεγάλου Ἀρχιερέα μας, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μᾶς χαρίζει τόν ἑαυτό του. Θά προσέθετα μάλιστα ὅτι οὔτε ως δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας προσερχόμαστε, ἀλλά ως φίλοι του. Τή δυνατότητα νά εἴμαστε φίλοι του μᾶς τήν παρέχει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἔχοντάς μας ἤδη σφραγίσει «εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 8,21) κατά τό βάπτισμά μας μέ τή δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τόν ξαναακοῦμε νά μᾶς λέει, ὅπως εἶπε στους μαθητές του, «ὕμεις φίλοι μου ἐστέ» (Ἰωάν. 15,14).

Ἐπισημαίνω ὅτι στό σημεῖο αὐτό τῆς θείας Λειτουργίας καλούμαστε νά ἀποδεχθοῦμε τή δωρεά τοῦ Θεοῦ, τό δῶρο αὐτό τῆς ἀγάπης του. Πρόκειται γιά ἄλλα ἀπό τόν τρόπο τῆς ἁμαρτίας στόν τρόπο τῆς Βασιλείας. Γιά νά γίνει αὐτό, θά πρέπει, ἤδη μέ τήν εἴσοδό μας στόν ναό, προκειμένου νά παρακαθήσουμε στό δεῖπνο τοῦ Κυρίου, νά ἔχουμε ἀφήσει ἀπέξω τά εὐσεβιστικά καί ταπεινολογικά σύνδρομα πού ὑπουλα ὑπονομεύουν τήν εὐχαριστιακή σχέση μας μέ

τόν Χριστό. Γνωρίζω ὅτι δέν εἶναι εὐκολο. Γνωρίζω ὅτι στόν ὀρθόδοξο βίο μας ἔχουν ὑπείσθῃ δικανικές ἀντιλήψεις, εὐσεβιστικές τάσεις, σύνδρομα ἐνοχῶν. Δέν χρειάζονται αὐτά στή λειτουργική μας σύναξη. Ἄλλωστε, ὅλες οἱ εὐχές τῆς θείας Λειτουργίας ὑπογραμμίζουν τή δύναμη αὐτῆς τῆς δωρεᾶς πού μᾶς παρέχεται. Πρὶν ἀπό κάθε θεία Λειτουργία ἀσκούμεθα διαρκῶς στήν ὁδό τῆς μετανοίας μέ πράξεις προσευχῆς καί νηστείας, μέ ἔργα ἀρετῆς καί φιλανθρωπίας, γιά νά μπορούμε ἀκριβῶς σ' αὐτή τήν ὥρα τῆς θείας Κοινωνίας, πού εἶναι συγχρόνως ὥρα κρίσης ἐνώπιον τοῦ Κριτοῦ, νά ἀποδεχτοῦμε τή δωρεά τῆς ἀγάπης του.

Βῆμα 11^ο. Προετοιμασία γιά τή θεία Κοινωνία

Γίνεται πάνω στήν ἀγία Τράπεζα. Ἐμεῖς δέν τήν βλέπουμε, γιατί ὁ ἱερέας εἶναι στραμμένος πρὸς τήν Ἀνατολή μέ τά νῶτα του πρὸς ἐμᾶς, ἀλλά ξέρουμε τί συμβαίνει στήν ἀγία Τράπεζα: Ὑψώνονται τά ἁγιασμένα δῶρα πρὸς τόν Πατέρα, γίνεται ὁ μελισμός, δηλαδή ὁ τεμαχισμός τοῦ ἄρτου σέ μικρές μερίδες, καί γίνεται καί ἡ ἔνωση τοῦ ἄρτου μέ τόν οἶνο, μέ τήν τοποθέτηση τοῦ ἁγιασθέντος ἄρτου μέσα στό ἱερό ποτήριο. Συγχρόνως ὁ χορός ψέλνει τό λεγόμενο Κοινωνικό. Παλαιότερα τό Κοινωνικό ἦταν ὀλόκληρος ψαλμός, ἡ ψαλμωδία τοῦ ὁποίου συνεχιζόταν καί κατά τή διάρκεια τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν. Τό περιεχόμενο τοῦ Κοινωνικοῦ εἶναι δοξολογικό. Σήμερα, στή λειτουργική μας παράδοση, χρησιμοποιοῦνται κατά πε-

ρίπτωση εἴκοσι περίπου φαλμικοί στίχοι με δοξολογικό περιεχόμενο, με συχνότερο τόν στίχο τοῦ 148 φαλμοῦ «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν». Ἐπίσης ὅμως, σήμερα, πού λανθάνει ἡ ἀντίληψη ὅτι τὸ Κοινωνικὸ καλύπτει νεκρὸ χρόνο, παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο νὰ ἀλλοιώνεται τὸ περιεχόμενό του με ἐπιλογές τῶν φαλτῶν πού εἰσάγουν φαλτικά μέλη ἄσχετα με τὸ γεγονός πού συντελεῖται, καὶ μάλιστα με κριτήριον ἀκουστικῆς ἀπόλαυσης. Θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ προσέχουμε στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξης τῶν λεγομένων καὶ φαλλομένων.

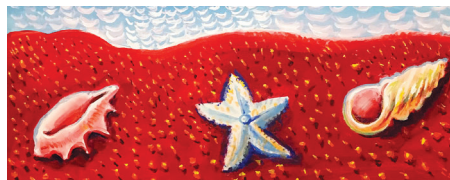
Βῆμα 12^ο. Μετάληψη

Ὀνομάζεται καὶ Κοινωνία, με τὴν ἀρχαιοελληνικὴ σημασία τῆς λέξης: κοινωνία μελῶν – ἐωνόμαστε καὶ μεταξύ μας, γινόμεστε μέλη, κατὰ μυστικὸ τρόπο, μέσα στὴ σιγή, γινόμεστε μέλη ἐνὸς σώματος. Πρῶτα κοινωνοῦν οἱ κληρικοί, χωριστὰ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἶμα τοῦ Κυρίου. Ἐάν παρίσταται ἀρχιερέας, ἀφοῦ μεταλάβει πρῶτος καὶ μόνος του, θὰ προσφέρει σέ καθέναν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους τὰ τίμια Δῶρα.

Ἐπισημαίνω ὅτι πρὶν κοινωνήσουν οἱ κληρικοί, ἀναπτύσσεται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος μία μικρὴ ἀκολουθία, ἀποσπασμένη ἀπὸ τὴν προσευχητικὴ ἄσκηση πού καλούμαστε νὰ ἐνεργήσουμε στό σπίτι μας πρὶν ὀδηγηθοῦμε στὸν ναὸ γιὰ νὰ

λάβουμε μέρος στὴ θεία Λειτουργία, καὶ πού ὀνομάζεται «Ἀκολουθία τῆς Μετάληψεως». Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὸ τρίτο μέρος αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας. Κάθε ἱερέας δηλαδή, πρὶν μεταλάβει, διαβάζει ἐννέα μικρὲς εὐχές, διατυπωμένες σέ πρῶτο ἐνικὸ πρόσωπο, με περιεχόμενο ἱκετευτικὸ καὶ ἐξιλεωτικὸ. Ἀλήθεια, ὅμως, πῶς προέκυψαν αὐτές οἱ εὐχές μέσα στὴ θεία Λειτουργία; Δέν ἀρκοῦν οἱ δεκαεξὶ εὐχές πού ἔχουν ἐκφωνηθεῖ καὶ μᾶς ἔχουν προετοιμάσει γιὰ τὸ μέγα μυστήριον; Ἔχουν ἄραγε θέση τέτοιες εὐχές, διατυπωμένες σέ πρῶτο ἐνικὸ πρόσωπο, στὴ θεία Λειτουργία; Ἄραγε, οἱ εὐχές αὐτές ὀδήγησαν στὴν πρακτικὴ νὰ μεταλαμβάνει κάθε ἱερέας μόνος του, ἐνῶ στὴν παλαιότερη λειτουργικὴ τάξη ὁ ἕνας ἱερέας κοινωνοῦσε τὸν ἄλλο, ἢ αὐτὴ ἢ κατὰ μόνους μετάληψη ὀδήγησε στὴν παρουσία αὐτῶν τῶν εὐχῶν;

Ἀκολουθεῖ ἡ Κοινωνία τῶν πιστῶν. Ἡ θεία Κοινωνία ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίστηκε ὡς φάρμακο ἀθανασίας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ θεία Κοινωνία ἐνεργεῖ στὴ φύση, θεραπεύει τὴ φύση. Εἰσάγει στὴ φύση μία ἀλλοίωση, τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν, ὅπως ἀναφέρουν τὰ νηπτικά κείμενα. Ἀργότερα, ὁ ἅγιος Μάξιμος θὰ ἐπεκτείνει αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, λέγοντας ὅτι ἡ ἴδια ἡ παρουσία τοῦ πιστοῦ στὴ θεία Μυσταγωγία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ θεραπεία τῆς φύσης. (συνεχίζεται)

Δελφίνι, δελφινάκι (2019), λεπτομέρεια

Εὐχή τοῦ ἀποστεφανώματος (γ)

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Σήμερα ἡ εἰδικὴ ἀκολουθία «ἐπὶ λύσιν στεφάνων» (βλ. *Ἐφημέριος*, τχ. 3, 2024) ὑπάρχει μὲν στό ἔντυπο εὐχολόγιο, ἀλλὰ εἶναι ἄνευ νοήματος διότι δέν τελεῖται. Ἔμεινε μόνο ἡ πράξη τῆς ἔπαρσης τῶν στεφάνων στή φράση «ἀνάλαβε τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ σου» τῆς εὐχῆς «Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας...», στό νόημα τῆς ὁποίας ἤδη ἀναφερθήκαμε. Ἀπομεινάρι μόνο τῆς παλαιᾶς ὥραίας συνήθειας, τῆς μετὰ ἀπό ὀκτώ ἡμέρες δηλαδὴ λύσης τῶν στεφάνων, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὁ ἐπίσημος ἐκκλησιασμός τῶν συζύγων τὴν πρώτη μετὰ τὸν γάμο τους Κυριακῆ, ὅπως καὶ τὰ «γυρίσματα» ἢ «πιστρόφια» κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ νεόνυμφοι ἐπιστρέφουν γιὰ φιλοξενία στό πατρικὸ τους σπίτι, τὴν πρώτη Κυριακῆ, μετὰ τὸν γάμο τους.¹ Καὶ αὐτές βέβαια οἱ συμβολικὲς γαμήλιες συνήθειες γίνονται ὄλο καὶ πιό σπάνιες.

3. Ἡ ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ μελέτη τῆς τελετουργίας τοῦ ἀποστεφανώματος στήν ἀκολουθία τοῦ γάμου καὶ τῆς σχέσης μεταξύ ἔπαρσης τῶν στεφάνων στό πλαίσιο τῆς ἀκολουθίας καὶ λύσης τῶν στεφάνων μετὰ ἀπό ὀκτώ ἡμέρες μᾶς ὁδηγεῖ στίς παρακάτω ἐπισημάνσεις.

α) Τὸ ἀποστεφάνωμα ἢ ἄρση-ἀφαίρεση τῶν στεφάνων ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν νεόνυμφων ἦταν πάντοτε δομικὸ στοιχεῖο τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου. Μέχρι τὸν 13^ο αἰ. ἡ πράξη αὐτὴ γινόταν στό τέλος τῆς ἀκολουθίας μετὰ τὸν ἀσπασμό, ἄλλοτε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόλυση, ἄλλοτε μετὰ ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἄλλοτε στὸν οἶκο ὅπου οἱ νεόνυμφοι μετέβαιναν ἐν πομπῇ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εὐχολογικὸ στοιχεῖο ὑπῆρχε μία ποικιλία διαφορετικῶν κειμένων. Ἡ εὐχή «Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας...» εἶναι αὐτὴ πού κυριάρχησε μὲ σαφῆ ὑπαινιγμὸ στή σύνδεση γάμου καὶ θείας Εὐχαριστίας καὶ ἀναφορά στὸν ἐσχατολογικὸ προορισμὸ αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου, τοῦ γάμου δηλαδὴ.

β) Ἡ εὐχή ἢ ἀκολουθία ἐπὶ λύσιν στεφάνων τῆ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ εἶναι μετεγενέστερη καὶ γνωστὴ ἀπὸ τὸν 13^ο αἰ. Εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, περὶ ὀγδόῃς ἡμέρας καὶ ἐδράζεται στὰ περὶ ἑπταήμερου διαρκείας βιβλικὰ πρότυπα τοῦ γάμου. Οἱ εὐχές «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν στέφανον εὐλογῆσας...» καὶ «Σύμφωνα καταντήσαντες...» (ἢ «Νυμφῶνα καταντήσαντες...») εἶναι παλαιότερες τοῦ 13^{ου} αἰ. ἀλλὰ κυριάρχησαν μέχρι σήμερα στήν ἐν λόγω τελετουργία, ἢ

όποια όμως περιήλθε σέ ἀχρηστία. Τό περιεχόμενό των εἶναι ἀνάλογο μέ αὐτό τῆς εὐχῆς πού ἀναγινώσκεται κατά τήν ἔπαρση τῶν στεφάνων.

γ) Ἀνάμεσα στήν ἔπαρση τῶν στεφάνων πού γίνεται στό τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου καί στή λύση τῶν στεφάνων πού γινόταν παλαιότερα μετά ἀπό ὀκτώ ἡμέρες «ὑπάρχει τελετουργική καί θεολογική ἀλληλοπεριχώρηση»². Καί τοῦτο διότι οἱ εὐχές τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀξιοποιοῦντο καί στήν ἔπαρση τῶν στεφάνων κατά τήν ἴδια ἡμέρα. Τό περιεχόμενο ἐπίσης τῶν εὐχῶν καί τῶν δύο πράξεων εἶναι κοινό. Καί στίς δύο περιπτώσεις ἀναδεικνύεται ἡ σύνδεση γάμου καί θείας Εὐχαριστίας καί τονίζεται τόσο τό ἀδιάλυτο τοῦ γάμου, ὅσο καί ὁ ἐσχατολογικός του χαρακτήρας. Αὐτό τό στοιχεῖο προβάλλει καί ἡ νεότερη πράξη νά λύνει ὁ ἱερέας τά χέρια τῶν νεονύμφων μέ τό Εὐαγγέλιο στό τέλος τῆς ἀκολουθίας.

δ) Τήν ἐνότητα τῶν δύο πράξεων, ἔπαρσης καί λύσης τῶν στεφάνων, ὑπογραμμίζει καί ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης ὁ ὁποῖος ἐπισυνάπτει τή μικρή ἀκολουθία «ἐπὶ λύσιν στεφάνων» στό τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου στόν ναό πρὶν ἀπό τήν ἀπόλυση.³ Ἐχει βέβαια μόνο τή μία εὐχή, πού ἀπό τήν περιγραφή πού

κάνει πρόκειται γιά τήν εὐχή «Κύριε ὁ Θεός, ὁ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν στέφανον εὐλόγησας...», πού ὑπάρχει μέχρι σήμερα στό ἔντυπο εὐχολόγιο ὡς εὐχή κατά τήν ὀγδοῦ ἡμέρα. Στό κείμενό της γίνεται λόγος γιά τά στεφάνια πού δίδονται «εἰς σημεῖον τῆς σωφροσύνης... ὅτι ἄγνοι πρὸς γάμον συνήφθησαν»⁴ καί ζητεῖται ἀπό τὸν Θεό πού εὐλόγησε τά στέφανα νά εὐλογήσει τώρα καί τή λύση τους «καί ἀδιάσπαστον αὐτὴν τηρήσῃ τὴν συζυγίαν καί τὴν συνάφειαν, ἵνα συμφώνως εὐλογῶσιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ, καί τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πάντοτε»⁵. Χωρὶς νά κάνει λόγο γιά ἔπαρση τῶν στεφάνων ἢ νά μιλά γιά τήν ὀγδοῦ ἀπὸ τὸν γάμο ἡμέρα, προβαίνει στόν συσχετισμὸ τοῦ γεγονότος τῆς ἐπίδοσης τῶν στεφάνων καί τῆς πράξης τῆς λύσης των. Ὅπως δηλαδὴ δόθηκαν τά στέφανα «εἰς σημεῖον σωφροσύνης» καί σέ ἀναγνώριση «ὅτι ἄγνοι πρὸς γάμον συνήφθησαν» ἔτσι τώρα ζητεῖται νά εὐλογηθεῖ ἡ λύση των, ὥστε νά διατηρηθεῖ ἡ συζυγία ἀδιάσπαστη καί οἱ νεόνυμφοι νά παραμείνουν ἐνωμένοι.⁶ Ἐπαλαμβάνει ὁ ἅγιος Συμεὼν τά λόγια τῆς εὐχῆς τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀπὸ τὸν γάμο, ἡ ὁποία ἀρχικά στήν Κωνσταντινούπολη (11^{ος} αἰ.) ἦταν εὐχή τῆς ἔπαρσης τῶν στεφάνων στό τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Θωμᾶς Ν. Ζήσης, *Μεγαλόνθητι Νυμφίε... Ἡ ἱερολογία τοῦ θρησκευτικοῦ ὀρθόδοξου γάμου*, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1992, σ. 132-133. 2. Γ.Ν. Φίλιας, *ὁ.π.*, σ. 123. 3. *PG* 155, 513C. 4. *PG* 155, 513C. 5. *PG* 155, 513C. Βλ. καί Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, *Γάμος καί Θεία Λειτουργία...*, ὁ.π., σ. 293-294. πρωτ. Δημ. Β. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 177-178. Γ.Ν. Φίλιας, *ὁ.π.*, σ. 121-153. 6. Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, *Λειτουργικὲς Μελέτες*, Ἰ, ὁ.π., σ. 131-132. Βλ. καί Ἰ. Β. Κογκούλης - Χ.Κ. Οἰκονόμου - Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, *ὁ.π.*, σ. 227-278.

Κυριακή Δ' Ματθαίου

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Έφημ. Ί. Ν. Αγίας Παρασκευής Καλλιπόλεως, Ί. Μ. Πειραιώς

«Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον» (Ρωμ. 6:22)

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας σέ ἀντι-παράθεση πρὸς τὸν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος. Ξεκάθαρα ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐπιλογή τῆς ἁμαρτίας συνιστᾶ ὑποδούλωση στὰ πάθη μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θάνατο· ἡ ἐπιλογή ὅμως τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ὁδηγεῖ στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καρποφορεῖ τὸν ἁγιασμό του, ζεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τώρα τὴν αἰωνιότητα πού ἔφερε ὁ Χριστός.

1. Ἐπανελημμένως ὁ ἀπόστολος τονίζει ὅτι ἡ ἁμαρτία δέν ἀποτελεῖ παιχνίδι ἢ ἀπλή παρέκκλιση χωρὶς συνέπειες. Συνιστᾶ θανατηφόρο τραῦμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλοίωση τῆς ὄντολογίας του, τόσο πού ὁ Θεός μέσα στὴν ἀπειρία τῆς ἀγάπης Του «ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη», προκειμένου νά «ἄρη τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» καὶ νά προσφέρει ἐκ νέου τὴ δικαιοσύνη πού ὁ ἄνθρωπος ἔχασε – νά ξαναβρεῖ αὐτός τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν Θεό του, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ! Ἐν Χριστῷ ὁ ἄνθρωπος ἀνέπνευσε πάλι τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἦδη ἀπὸ τὴ φθαρτὴ αὐτὴ ζωὴ ἀπολαμβάνει τὴν αἰώνια ζωή, πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸν Ἰδιο. «Τὸ δῶρο πού χαρίζει ὁ

Θεός εἶναι ἡ αἰώνια ζωή πού ἔφερε ὁ Ἰησοῦς Χριστός». Κι αὐτὸ συμβαίνει γιατί ὁ Κύριος προσέλαβε τὸν ἄνθρωπο μέσα στὸν ἑαυτό Του, συνεπῶς ὅλα τὰ καλά ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴ νίκη Του ἀπέναντι στὴν ἁμαρτία καὶ τὸν θάνατο μεταβιβάζονται καὶ σ' ἐκεῖνον. Ἄρκει ἀσφαλῶς ὁ ἄνθρωπος νά πιστέψει στὸν Χριστό ὡς Σωτῆρα τῆς ζωῆς του, πού σημαίνει νά βαπτιστεῖ στό ἅγιο ὄνομά Του καὶ νά χριστεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τελειούμενος ἀδιάκοπα μὲ τὴ μετοχή τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ἐπιβεβαιώνοντας τὴ χαρισματικὴ αὐτὴ κατάσταση μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν Του.

2. Αὐτὴ δέν εἶναι ἡ πραγματικότητα ὅλων τῶν ἁγίων μας; Ἡ ὑπακοή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ, λέει ὁ ἀπόστολος, φέρει ὡς καρπὸ τὸν ἁγιασμό τοῦ ἀνθρώπου. «Ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν». Ἄν οἱ ἅγιοι ἁγιασαν, ἦταν ὄχι γιατί εἶχαν κάποιες παραδοξότητες ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ γιατί πίστεψαν στὸν Χριστό καὶ ἄφησαν τὴ χάρη Του νά ἐνεργήσει στὴν ὑπαρξή τους. Ἐγιναν δηλαδή μέλη Χριστοῦ καὶ ἐνίωσαν ὅτι μποροῦν νά φανερώνουν τὴ δική Του ζωὴ στὸν κόσμο. Δέν εἶναι τυχαῖο,

γι' αυτό, πού τούς αγίους τούς χαρακτηρίζουμε «έφαρμοσμένο Εὐαγγέλιο» ἢ πού σ' αὐτούς βλέπουμε τήν καθαρότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ζωῆς, ὅποτε «σὺν αὐτοῖς» δοξολογοῦμε σωστά τόν Θεό, μέ τήν ἔννοια καί τῆς ὀρθῆς δόξας-πίστεως σ' Αὐτόν καί τῆς ὀρθῆς ὑμολογήσεώς Του.

3. Δύο παρατηρήσεις εἶναι ἀκόμη ἀναγκαῖες.

α) Μιλᾷει ὁ ἀπόστολος γιά ἐλευθερία ἀπό τήν ἁμαρτία καί δουλεία στόν Θεό. Δέν πρόκειται γιά παρατακτική σύνδεση: τό ἓνα μετά τό ἄλλο. Δέν ἐλευθερώνεται δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρῶτα ἀπό τήν ἁμαρτία καί ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἡ δουλεία στόν Θεό. Κατά τήν πίστη μας, ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπό τήν ἁμαρτία (καί τόν θάνατο καί τόν διάβολο βεβαίως) τήν ὥρα πού ὑποδουλώνεται στόν Κύριο. «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν», εἶπε ὁ Ἰδιος. Ὅπως συμβαίνει μέ τόν ἄνθρωπο πού στρεφόμενος πρός τό φῶς φεύγει ἀπό τό σκοτάδι, κατά τόν ἴδιο τρόπο καί ἐδῶ: ἡ ἐλευθερία ἀπό τήν ἁμαρτία καί τά πάθη εἶναι εὐθέως ἀνάλογη πρός τή δουλεία στόν Θεό. Ἔτσι κατανοεῖται καί ἡ ἐπιμονή τῶν αγίων μας, παλαιότερων καί νεωτέρων, νά μὴν ἀσχολούμαστε πολύ πολύ μέ τόν διάβολο καί τίς διδασκαλίες του, ἀλλά μέ τόν Κύριο καί τά ἁγιασμένα λόγια Του. Θέλω νά γεμίσω μέ

φῶς τή ζωή μου καί ἡ καρδιά μου νά εἶναι εὐωδιαστός λειμώνας; Ἄδιάκοπα νά μνημονεύω τό ἅγιο ὄνομα τοῦ Κυρίου καί νά πλατύνεται ἡ διάνοιά μου στά λόγια Του, τά εὐαγγελικά, τά ὑμολογικά, τά ἁγιολογικά. Ὁ Χριστός καί ὄχι ὁ ἀντίχριστος νά εἶναι τό μέλημά μου.

β) Ἡ δουλεία στόν Θεό, κατά τόν ἀπόστολο, δέν ἐννοεῖται μέ τήν κοσμική κατανόησή της: ὡς ὑποβάθμιση καί καταβαράθρωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς – ὅ,τι διαστρέφει καί ἀλλοιώνει τήν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψη. Ἐννοεῖται μέ τίς προϋποθέσεις τοῦ Κυρίου πού εἶπε: «Οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους. Ὑμεῖς φίλοί μου ἐστέ». Διότι Ἐκεῖνος μᾶς δημιούργησε «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσίν» Του, πράγματι ὡς δική Του «ἐπανάληψη»! Κι ὁ ἐρχομός Του μᾶς ἀποκαθιστᾷ ἀπό τήν πτώση μας, ὥστε νά ἀποτελοῦμε στόν κόσμο τήν προέκτασή Του, κυριολεκτικά τά κλαδιά στό δένδρο Του.

Ἄν οἱ χριστιανοί συνεχίζουμε νά ἁμαρτάνουμε μέ ὀλέθρια ἀποτελέσματα καί ἐδῶ καί αἰωνίως, εἶναι προφανῶς γιατί δέν ζοῦμε τή μεγαλειώδη προοπτική τῆς ζωῆς καί τοῦ φωτός πού μᾶς ἔφερε ὁ Χριστός. Προσκολλημένοι συνήθως στά ψεκτά πάθη μας νομίζουμε ὅτι ἐκεῖ βρίσκεται ἡ ζωή μας, χωρίς νά καταλαβαίνουμε ὅτι ἔτσι ροκανίζουμε τό κλαδί στό ὁποῖο βρισκόμαστε.

Κοχύλι καί φαράκι (2017),
λεπτομέρεια

Κυριακή Ζ' Ματθαίου

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Ἄδελφοί, ἀκούσαμε σήμερα ἀπό τόν Ἀπόστολο Παῦλο ὅτι «ὀφείλομε»! Ἀλλά σέ κανέναν δέν ἀρέσει νά χρωστάει!

Μέ κάτι τέτοιες λέξεις ὁ Χριστιανισμός γίνεται ἀντιδημοφιλής. Ἄλλά πρέπει νά διαβάζουμε σωστά τά κείμενα! Καί ἂν ἐτούτη τήν περικοπή τήν μελετήσουμε μέ προσοχή, θά διαπιστώσουμε ὅτι περιέχει κάτι τό ξεχωριστό. Κάτι πού ἔχει τήν δύναμη νά καταστήσει τήν πίστη μας ἑλκυστική, ὅπως τῆς ἀξίζει!

Γιατί “ὀφείλομεν” λοιπόν; Ἐπειδή ἀγοραστήκαμε ἀπό τόν Χριστό! Ἐκεῖνος πρόσφερε τόν Ἐαυτό Του τόν Ἴδιο καί μᾶς ἀγόρασε ἀπό τό σκοτάδι καί τόν διάβολο, ἀπό τήν ἀπόγνωση καί τό ἀδιέξοδο. Κατόπιν, ὅπως γράφει ὁ Ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, μᾶς χάρισε τό βραβεῖο καί ὅλα τά καλά πού τό συνοδεύουν (φῶς, εἰρήνη, θέωση) σάν νά εἴχαμε ἀγωνισθῆ ἑμεῖς! Σάν νά τό δικαιοῦμαστε ἑμεῖς.

Μόνο πού ζητᾶ νά πληρώσουμε κάτι γι' αὐτό. Ποιό εἶναι τό χρέος μας λοιπόν; Τίποτε γι' Αὐτόν! Ἐκεῖνο πού θέλει εἶναι νά συμπαραστεκόμαστε σέ ὅσους αἰσθάνονται ἀδύναμοι, νά σηκώνουμε τίς δυσκολίες τους, νά ἐλαφρώνουμε τά βάρη τους. Καί γιά νά γίνει αὐτό, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, θά πρέπει νά μὴν ἀρέσουμε στόν ἑαυτό μας. Νά

μὴν εἶναι κύρια ἔργοιμα μας τό πῶς ἑμεῖς θά καλοπεράσουμε, ἢ πῶς ἑμεῖς θά διαφυλάξουμε καλύτερα τήν ἐξωτερική μας εἰκόνα. Νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τήν φιλαυτία, δηλαδή.

Ἄφοῦ ὁ Χριστός μᾶς ἔσωσε ἀπολύτως δωρεάν, χωρίς νά τό ἀξίζουμε, θά ρωτοῦσε κάποιος, γιατί βάζει αὐτόν τόν ὄρο; Γιατί ζητᾶ ἓνα ἀντάλλαγμα, ἔστω ἐκ τῶν ὑστέρων; Μᾶλλον ἐπειδή χωρίς αὐτό δέν θά ἐκτιμούσαμε τό δῶρο τῆς σωτηρίας. Ἀλλά καί ἐπειδή, ἐργαζόμενοι γιά τούς ἄλλους, σμιλευόμαστε ἑμεῖς πνευματικά, ὥστε ἡ ψυχὴ μας νά γίνει κατάλληλη νά δεχθῆ τό δῶρο. Δέν ἀρκεῖ νά μᾶς χάρισει ὁ Χριστός τό δῶρο, πρέπει νά τό καταστήσουμε καί προσωπικά δικό μας.

Καί κοιτάξτε, λοιπόν, ἀδελφοί μου, τί μᾶς ζήτησε ὡς προσωπική συμμετοχή. Ὅχι νά ἐκφράζουμε τήν εὐγνωμοσύνη μας πρὸς Αὐτόν μέ λόγια, ἀλλά μέ πράξεις. Τί πράξεις; Οὔτε κἂν μιά ἀναπόδοση στόν Ἴδιο, ἀλλά στοὺς ἄλλους! Οὐσιαστικά ὁ Χριστός, διὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, μᾶς λέει: «Ἀφῆστε ἐμένα, τοὺς ἀδελφούς μου προσέξτε»...

Ὁ Χριστιανισμός ἔτσι γίνεται ἡ μόνη θρησκεία στήν ὁποία ὁ Ἴδιος ὁ Θεός ἐκμηδενίζεται προκειμένου νά ἀναδείξει τόν ἄνθρωπο. Παραμερίζει καί βάζει τόν Ἐαυτό Του στό περιθώριο γιά νά φρο-

ντίσουμε τὰ ταλαιπωρημένα ἀδέλφια Του. «Από αὐτή τή φροντίδα θά φανῆ ἂν εἶσαι ἄξιος τῆς Βασιλείας», μᾶς λέει.

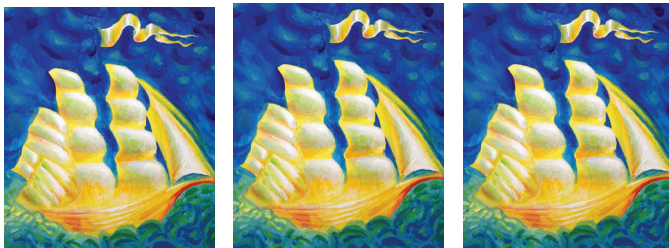
Τό χρέος μας, λοιπόν, τό ἐξοφλοῦμε πρὸς τοὺς ἀδελφούς Του, πού εἶναι φυσικά καί δικοί μας ἀδελφοί. Καί ἔτσι, ἐκδηλώνοντας ἀγάπη στίς ποικίλες δι-
απροσωπικές μας σχέσεις, προκύπτει καί τό παράπλευρο ὄφελος νά ἀλλά-
ζει τό κλίμα, νά αὐξάνει ἡ ἀλληλεγγύη, νά ἀναπτύσσεται ἀμοιβαιότητα. Ὅλοι
βγαίνουν ὠφελημένοι ἀπό τήν ἀπόφαση αὐτή τοῦ Χριστοῦ. Δέν γινόμαστε μιά
ὁμάδα πιστῶν πού λατρεύουν τόν Θεό
μεμονωμένα καί παράλληλα, ἔστω μέ
εὐγνωμοσύνη ἐπειδὴ σώθηκαν, ἀλλά μιά
κοινότητα ἀνθρώπων πού βλέπουν τόν
Θεό στό πρόσωπο τοῦ ἄλλου.

Ποιοί εἶναι οἱ “δυνατοί” καί ποιοί οἱ
“ἀδύνατοι”; θά ρωτοῦσε κάποιος. Πρό-
κειται γιά μόνιμες κατηγορίες; Φυσικά,
ὄχι. Ὅλοι ἔχουμε ἀδύναμες καί δυνατές
στιγμές. Ἡ προτροπή εἶναι ὅτι, ὅποιος
αἰσθάνεται μιά δεδομένη στιγμή ὅτι δι-
αθέτει περισσότερα ψυχικά ἀποθέματα
ἀπό τόν ἄλλο, νά σπεύδει γιά προσφορά.
Ἀλλά γιά γίνει αὐτό ἐφικτό, ἀπαιτεῖται
ἐνσυναίσθηση. Ἰκανότητα, δηλαδή, νά
διακρίνουμε τήν ψυχική κατάσταση τοῦ
ἄλλου, τίς ἀνάγκες του, τοὺς ἀγῶνες
του. Καί προθυμία νά τόν συνδράμουμε
χωρίς νά τόν κρίνουμε.

Ἔτσι, συντρέχοντας τοὺς ἀδελφούς μας
στίς ὑλικές, ψυχικές, καί πνευματικές
ἀνάγκες τους, δέν κάνουμε τίποτε ἄλλο
παρά ὅ,τι ἀκριβῶς ὁ Χριστός ἔπραξε. Ὁ
Παῦλος καταλήγει μέ τό λογικό συμπέρα-
σμα ὅλης αὐτῆς τῆς περικοπῆς: Βαστάζο-
ντας τὰ βάρη τῶν ἄλλων ἐκπληρώνουμε
τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Κάνουμε πράξη
τόν “νόμο” Του, δηλαδή τόν λόγο γιά τόν
ὁποῖο ἔγινε ἄνθρωπος. Καί ὅσο περισσό-
τερο ἐξασκούμαστε σέ αὐτό, τόσο λιγότε-
ρο τό αἰσθανόμαστε σάν χρέος. Παύουμε
νά νοιώθουμε ὅτι ὀφείλουμε!

Πράγματι, ἡ Ἐνανθρώπιση τοῦ Χρι-
στοῦ εἶναι ἡ ἀφετηρία καί ὁ ὁδοδείκτης
κάθε ἐνσυναίσθησης. Καί ἀφοῦ ὁ Θεός
ὁ Ἰδιος ἦλθε στή δική μας θέση, δήλω-
σε: «Δέν ἦλθα γιά νά ὑπηρετηθῶ ἀλλά
γιά νά ὑπηρετήσω». Καί ὑλοποίησε ἔτσι
ἐκεῖνο πού εἶχε ἐξαγγεῖλει ὁ Θεός-Πα-
τέρας μέσω τοῦ προφήτη Ἡσαΐα: «Θ’
ἀναζητήσω τό χαμένο πρόβατο καί θά
φέρω πίσω τό παραστρατημένο. Στό
πληγωμένο θά βάλω ἐπιδέσμους καί τό
ἀδύναμο θά τό δυναμώσω».

Καί σ’ αὐτό τό ἱαματικό καί σωστικό
Του ἔργο ὁ Χριστός μᾶς καθιστᾶ ὅλους
συνεργάτες! Ἡ ἀγάπη γίνεται ὁ τρόπος
μέ τόν ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ εὐγνωμο-
σύνη. Καί φροντίζοντας τοὺς ἀδελφούς
τοῦ Χριστοῦ ἀποκτοῦμε σιγά-σιγά τό
δικό Του ἦθος, ἀγιαζόμαστε.

Τό πλοῖο τῆς
σωτηρίας (2000),
λεπτομέρεια

Ο ρόλος τῆς γυναίκα^ς στήν ἐκκλησιαστική ζωή

Δημητρίου Ν. Μόσχου

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ο ρόλος τῆς γυναίκα^ς στήν Ἐκκλησία εἶναι πολύ πιά περίπλοκος ἀπ' ὅσο ἀρχικά φαίνεται, ὅσο περίπλοκη εἶναι καί ἡ ἱστορική ἐξέλιξη τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στήν πρώτη Ἐκκλησία, παρ' ὅλο πού ὁ Ἰουδαϊσμός, ἀπό τόν ὁποῖο προῆλθαν οἱ περισσότεροι πρῶτοι πιστοί, ἦταν ἀνδροκρατούμενος, ἡ γυναίκα εἶχε σημαντική θέση. Γυναίκες ἔφεραν τό μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως, ἐνῶ ὅταν μετά τήν Ἀνάληψη συγκεντρώθηκαν στό ὑπερῶν «σὺν γυναξί καί Μαρία τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ» (Πράξ. 1,14) ἕως ἑκατόν εἴκοσι ἄτομα, καί μετά ἀπό προσευχή ἐξέλεξαν δύο ὑποψήφιους γιά τήν κενή θέση τοῦ Ἰούδα, συμμετείχαν στήν προσευχή καί ἄνδρες καί γυναίκες. Λίγο ἀργότερα τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς «ἦσαν ἅπαντες ἐπὶ τὸ αὐτό» (Πράξ. 2,2) καί ἦρθε τό Ἅγιο Πνεῦμα, σέ ὅλους, ἄνδρες καί γυναίκες. Αὐτό ἐξηγεῖ ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέγοντας ὅτι ἦρθε ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ὅπου «προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καί αἱ θυγατέρες ὑμῶν καί οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄφονται» (Πράξ. 2,17). Λίγο ἀργότερα οἱ τέσσερεις κόρες Φιλίππου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ προφητεύουν (Πράξ. 21,9), ἐνῶ γυναίκες ὅπως ἡ Λυδία, ἡ Πρίσκιλλα, ἡ διακόνισσα Φοίβη συμβάλλουν στό ἔργο τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἄντρες καί γυναίκες (χῆρες, παρθένοι) ἐπιτελοῦσαν

διαφορετικά ἔργα μέσα σέ μιὰ κοινότητα πού πλούτιζε καί αὐξανόταν ὄχι μόνο μέ τήν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀλλά καί μ' αὐτό πού ἐκείνη ὑποστασιάζει: τήν διανομή τῶν κοινῶν δώρων, ἀπαρχῶν καί δεκατῶν στά φτωχά μέλη. Αὐτή ἦταν ἀρχικά λειτουργία τῶν ἐπισκόπων καί τῶν διακόνων (Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων), προτοῦ οἱ πρῶτοι δώσουν βάρος στό «διδασκάλιο» καί τόν τελετουργικό εἰκονισμό τῶν ἐσχάτων στή Θεία Λειτουργία. Οἱ γυναίκες πού ὡς χῆρες καί λίγο ἀργότερα ὡς διακόνισσες ἐπιτελοῦσαν τό εὐρύτερο κοινωνικό ἔργο δέν ἀνῆλθαν, βεβαίως, ποτέ σέ ἀξίωμα ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου (χωρίς, ὅπως πιά ὅλοι συμφωνοῦν, νά ὑπάρχει κάποιος θεολογικός λόγος γι' αὐτό), ὡστόσο ἀνέλαβαν πολλά ἄλλα: τή διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου μεταξὺ τῶν γυναικῶν. Σύμφωνα μέ τήν ἐξαιρετική ἐργασία τοῦ Εὐαγγελίου Θεοδώρου Ἡ χειροτονία ἢ χειροθεσία τῶν διακονισσῶν (Αθήνα 1954), ναι μέν ἡ διακόνισσα δέν μπορούσε νά «ιερατεῦει» (ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου θεωρώντας ὅμως τήν γυναικεία ἱεροσύνη χαρακτηριστικό τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρᾶγμα πού ἐξηγεῖ τά κίνητρά του), ἀλλά, προσθέτει ὁ Θεόδωρος μέ ἀκριβεία, οὔτε ὁ διάκονος «ιερατεῦει» τελώντας μυστήρια. Ἡ διακόνισσα δέν μπορούσε

νά μεταδώσει τή Θεία Εὐχαριστία μέσα στή σύναξη, ἀλλά μπορούσε νά τή μεταφέρει σέ γυναίκες ἀρρώστους κατ' ἰδίαν (ἄρα ἦταν περισσότερο θέμα δημόσιας εικόνας). Δέν τελοῦσε μυστήρια, ἀλλά ἔχριε καί βάπτιζε ἐνήλικες γυναίκες. Ἡ διακόνισσα δέν μπορούσε νά κηρύττει, ἀλλά εἶχε ἔργο νά κατηγεῖ νέα παιδιά καί γυναίκες κι ἔτσι «καί εἰς τήν γυναικωνίτην ἀδιαβλήτως παρεισεδύετο ἡ τοῦ Κυρίου διδασκαλία» (Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς). Τέλος, καί σημαντικότεο εἶναι ὅτι ἡ διακόνισσα, ὅπως καί ὁ διάκονος, ἐπιτελοῦσαν σημαντικότεο κοινωνικό ἔργο, πού μαρτυρεῖται ἀκόμα καί τόν 6^ο αἰ., ὅπως μᾶς πληροφορεῖ μιά ἀπό τίς πολλές ἐπιγραφές πού σώζονται στήν Ἀνατολική Μεσόγειο: ἡ «διακόνισσα Παῦλα» ἐπαινεῖται γιά τό «φιλελεῆμον», γιά τό ὅτι ὑπῆρξε μητέρα χερῶν καί ὀρφανῶν καί καταπονυμένων «καί ἵνα μὴ δόξω πολλά λέγειν πάντων καταφύγιον. Τοῦνομα δὲ αὐτῆς Παῦλα διακόνισσα» (Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας 448, Βέρροια 6^{ος} αἰ.).

Παράλληλα, ἀπό τόν 4^ο αἰ., ἐμφανίζεται τό πλουσιότεο σέ μορφές καί ἱστορία φαινόμενο τοῦ μοναχισμοῦ (καί εἰδικά γυναικείου): «χρῆ δὲ καί γυναικῶν ἀνδρείων μνημονεῦσαι» γράφει ὁ Παλλάδιος στή *Λαυσαϊκὴ Ἱστορία* του τό 420 ξεκινώντας ἀπό τή Μελανία πού «ἔδωσε τό μοναχικό σχῆμα» στὸν Εὐάγριο τόν Ποντικό καί ἔγραψε ἱστορία στὸν χριστιανικό κόσμο τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότητος. Οἱ μοναχὲς ἀναλαμβάνουν πνευματικά ἀλλά καί διοικητικά

ἀξιώματα καί μαζί μέ τίς διακόνισσες συντελοῦν ὄχι ἀπλὰ στήν ἀποκατάσταση τῆς γυναικας στή λατρεία, ἀλλὰ κυρίως στήν ἀνάπτυξη μιᾶς «λογικῆς λατρείας» γιά ἄνδρες καί γυναίκες μακριὰ ἀπὸ μαγικὲς ἀντιλήψεις, σάν αὐτές πού θέλουν π.χ. τή γυναίκα «ἀκάθαρτη», ἐνῶ ξεκάθαρα παραδίδεται ὅτι ἡ διακόνισσα χειροτονοῦνταν μέσα στήν Ἁγία Τράπεζα καί, ἂν καί τελευταία, κοινωνοῦσε ἀπὸ τό κοινό ποτήριο ὅπως οἱ ἱερεῖς καί τό ἀκουμποῦσε κατόπιν μέ τά χέρια τῆς στήν Ἁγία Τράπεζα! Ἡ Θεία Εὐχαριστία ὡς πυρήνας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος δέν εἶναι μόνο τελετουργία, ὅπου διαβάζει τά «λόγια» ὁ ἱερέας-τελετουργός, ἀλλὰ καί κοινό τραπέζι ἀγάπης μέ τόν Σταυρωμένο καί Ἀναστημένο Κύριο. Μέρος αὐτοῦ τοῦ τραπέζιοῦ εἶναι καί ἡ προσφορά τῶν δώρων, πού ἐπιτελοῦν ὁ διάκονος καί ἡ διακόνισσα, ἐνῶ τόν δρόμο ἀνοίγουν τό βάπτισμα καί ἡ κατήχηση στά ὅποια (εἰδικά προκειμένου γιά γυναίκες), οἱ διακόνισσες συμβάλλουν ἀποφασιστικά, καί, τέλος, προετοιμάζουν τό κοινό τραπέζι ἡ κάθαρση καί ἡ πνευματικὴ καθοδήγηση στήν ὁποία ἄνδρες ἀλλά καί γυναίκες ἀσκήτριες συντελοῦν μέ τή διδασχὴ καί τό παράδειγμά τους. Ἐπομένως μιά ζωντανὴ Ἐκκλησία στήν ἱστορία καί τό παρόν εἶναι πάντα μιά Ἐκκλησία μέ λειτουργήματα καί προσφορά καί ἀπὸ ἄνδρες καί ἀπὸ γυναίκες, ἐξίσου ὅπως καί ἀπὸ κληρικούς καί ἀπὸ λαϊκούς ἀρκεῖ νά λειτουργοῦν «εὐσχημόνως καί κατὰ τάξιν».

Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οικονομία (Λ΄) (Μνημοσύνης) Ἀνακεφαλαίωση τοῦ Α΄ Μέρους (β)

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Γρηγορίου
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ἐπειδή ὅμως ἡ Ἐκκλησία πορεύεται ἐνιστορικά καί ἐνδοκτισιακά, καί ἐπειδή ἀνά τούς αἰῶνες ἐνέσκηψαν συναφειακά προβλήματα διαχρονικῆς πτωτικῆς καί ἀκοινωνιακῆς παθογένειας, τά ὅποια ἀπομάκρυναν ἀπό τόν ἀρχικό (ἀρχετυπικό) δημιουργικό ὄραματισμό καί ἀπό τήν ὀρθή πίστη καί ὀδηγοῦσαν σέ πλέγματα σχέσεων ἀλλότριων τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, προέβη αὐτή σέ διάφορες ἱστορικές φάσεις κατά τήν διάρκεια τῶν ἐννέα (9) αἰώνων (1^{ος}-9^{ος} αἰ.) στήν ἀνάδυση, δημιουργία καί θέσπιση τῶν Κανόνων μέ αὐτό τό ἀναδυθέν/προβληθέν ἀπό τήν ἴδια καινὸ ἐσχατολογικὸ περιεχόμενο. Ὑπενθυμίζεται μόνον ὅτι οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἀναδύθηκαν πρωτοτύπως καί ἀνύποπτα στοὺς Ἀποστολικούς χρόνους (1^{ος}-3^{ος} αἰ.) καί συστηματικά ἀπὸ τά πρῶτα χρόνια πού ἐμφανίστηκε κανονοκέλευθα ἡ Ἐκκλησία μέ ὀργανωμένη μορφή καί ἐκκλησιο-κανονικὴ δομὴ στὸν δημόσιο χῶρο καί τήν ρωμαϊκὴ κοινωνία, ἰδιαίτερα δέ μετὰ τήν ὑπογραφή τοῦ Διατάγματος τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνεξιθρησκίας τῶν Μεδιολάνων (313). Ἔτσι, ἡ κανονοθέσπιση καί ἡ κανονοθεσία τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος

ὕλοποιήθηκε τόσο ἀρχικά ὅσο καί στήν συνέχεια μέσῳ Συνόδων καί κάποιων Πατέρων, οἱ ὅποιοι συνέταξαν σέ ἀνύποπτο χρόνο κανονικῆς φύσεως κείμενα (2^{ος}-5^{ος} αἰ.) καί τά ἀξιοποίησαν αὐτές οἱ Σύνοδοι ἐκ τῶν ὑστέρων κανονοθετικά (7^{ος}-9^{ος} αἰ.) Μέ ἄλλα λόγια, τά πατερικά αὐτά κείμενα κανονικῆς φύσεως κανονοκαταστάθηκαν ἀποκλειστικά καί μόνον ἀπὸ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (Πενθέκτη-691, μέ τίς ἐπόμενες δύο ἐπικυρωτικές, τήν Ζ΄-787 καί τήν Η΄-879/880) καί ἀναδύθηκαν σὲ κανονικὸ στερέωμα τῆς Ἐκκλησίας ὡς «Πατερικοί Ἱεροὶ Κανόνες». Ἔτσι προέκυψε τό σύνολο τῶν κανονικῶν κειμένων (α-Ἀποστολικοὶ Κανόνες, β-Συνοδικοὶ Κανόνες καί γ-Πατερικοὶ Κανόνες, ὅλοι ἐπικυρωμένοι συνοδικά καί ὁμοιοστατικά, ἰσχύρα καί ἰσοδύναμα, χωρίς νά ὑποβόσκει καμμία ἀξιολογικὴ πρωτοπορία μιᾶς κατηγορίας ἔναντι κάποιας ἄλλης) τῆς Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας. Τά κείμενα αὐτά πού συγκροτοῦν τό ἐπίσημο ἔγκυρο, ἀπαράγραπτο καί ἀνέκκλητο Σῶμα Κανόνων τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος καί ἀπαρτίζουν τό λεγόμενο *Corpus Canonum* τῆς Ἐκκλησίας (883), δέν συγκροτήθηκαν μέ τήν ἔννοια

ένός «Νομικοῦ Κώδικα» μέ σκοπό τήν τιμωρία σωφρονιστικοῦ τύπου τῶν πιστῶν. Οἱ Ἱεροί Κανόνες, ὅπως ἐκτενῶς προαναφέρθηκε σέ διάφορα σημεία καί μέ διάφορες εὐκαιρίες, δέν εἶναι καί δέν ὀνομάστηκαν ποτέ «νόμοι» οὔτε κατ' ἐπίνοιαν. Ὁ νόμος στερεῖται ἐξ ὀρισμοῦ ὁποιουδήποτε ἐσχατολογικοῦ περιεχομένου. Ἀκριβῶς γι' αὐτό καί οἱ Ἱεροί Κανόνες εἶναι ὁδοδείκτες καί ἀνιχνευτές πορείας καί φάροι ἐνιστορικής πλοήγησης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, οἱ ὁποῖοι δέν ἀποβλέπουν στήν ἠθική βελτίωση τῶν πιστῶν (μολοντί τό κάνουν) καί στήν καλύτερηση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δίκην Κοινωνικοῦ Συμβολαίου, ἀλλά εἶναι ὄντολογικοί δημεγέρες καί κλητήριες προτροπές πράξεως, πίστεως καί τάξεως, πού ὁδηγοῦν στήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί εὐθυγραμμίζουν τήν πορεία του ἀπό τό Φῶτισμα καί τό Βάπτισμα ἕως τά ὄντολογικά Ἔσχατα καί τήν Βασιλεία τῆς κοινωνίας μέ τόν Τριαδικό Θεό.

Ἐξ ἄλλου, ὑπενθυμίζεται ὅτι ὁ ὅρος «νόμος» ἦταν γνωστός καί οἰκείος στήν Ἐκκλησία τόσο ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη ὅσο καί ἀπό τήν πολιτειακή νομοθεσία τῶν αὐτοκρατοριῶν/πολιτειῶν στίς ὁποῖες ζοῦσε, ἀλλά δέν τόν υἰοθέτησε. Ἡ Ἐκκλησία, μετά τόν ἐρχομό τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Μεσσία, καί τήν αὐτοθυσία Του, εἶχε περάσει ἀπό τήν περίοδο τοῦ Νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στήν περίοδο τῆς Χάριτος τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ παλαιός νόμος εἶχε σκοπό νά παιδαγωγῆσει τόν ἐκλεκτό λαό τοῦ Θεοῦ νά τόν προετοιμάσει, νά δημιουργήσει ἐκεῖνες τίς συνθήκες πού θά τόν καθι-

στοῦσαν ἱκανό νά δεχθεῖ τήν νέα Διαθήκη. Εἶχε ὄντως νομικά ἰδιώματα μέ ἀποτρεπτικό καί περιοριστικό στόχο καί σκοπό. Ἀπό τότε καί στό ἐπέκεινά του ὑπάρχει ἡ ἐλευθερία τῆς Χάριτος πού ἡ θυσιαστική ἀγάπη καί φιλανθρωπία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παρέχει ἀκόρεστα καί πλέον καλεῖ καί καρτερεῖ γιά τήν ἀγαπητική κοινωνία («ὁ Θεός ἀγάπη [= κοινωνία] ἐστί», Α' Ἰω. 4, 8 καί 16) μέ κάθε ἄνθρωπο. Ἀντίθετα, στήν Νομική/Δικαιϊκή Ἐπιστήμη πού χρησιμοποιεῖ ἡ Πολιτεία, ὁ νόμος ἔχει τήν ἔννοια τοῦ περιορισμοῦ, τῆς ἀπαγόρευσης, τῆς ποινῆς, τῆς τιμωρίας, μέ τά ἀντιθετικά δίπολα «νόμιμο – παράνομο», «ἐπιτρεπτό – ἀπαγορευμένο». Μία ἀνθρώπινη ἐνδο-ιστορική, κτιστή ἐπινόηση ἐπηρεασμένη ἀπό τό πνεῦμα τοῦ νομικισμοῦ καί τοῦ ἠθικισμοῦ. Καί ἀπό αὐτή τήν πτυχή τοῦ ὅρου «νόμος», διαπιστώνουμε ὅτι δέν μποροῦσε νά μεταφέρει τό πνεῦμα καί τήν οὐσία τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας στήν περίοδο τῆς Χάριτος καί τῆς Βασιλείας «ἤδη καί ὄχι ἀκόμη». Ὁ κανόνας, ὅπως καί ἡ Ἐκκλησία, ἀποτελεῖ θεανθρώπινη ἀνάδυση (πβ. Πρξ 15, 28)· ἔχει ἐνδο-ιστορική βάση, ἀλλά ἔχει καί ἐξω-ιστορικά θεμέλια, καθώς ἐνώνει μέσα ἀπό τήν ἐσχατολογική του προοπτική τήν (ἀδαμική) Ἀνθρωπότητα μέ τόν (Τριαδικό) Θεό, τήν Ἱστορία μέ τά Ἔσχατα, τό παρόν μέ τό μέλλον, τό κτιστό μέ τό ἄκτιστο...

Ὁ κανόνας ἔχει σωτηριολογικό-θεραπευτικό-ποιμαντικό σκοπό, δίπλα στό κυρίαρχο ἐσχατολογικό-ὄντολογικό του περιεχόμενο. Οἱ κανόνες προτρέπουν καί διακελεύουν, νουθετοῦν καί συμ-

βουλεύουν μέ σκοπό τήν ἐλεύθερη ἀποδοχή τῆς ὄντολογικῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου καί τήν τελική σωτηρία του, πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ καταληκτική κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Δέν ἔχουν σκοπό νά περιορίσουν, νά ἀπαγορεύσουν καί νά ἐξαναγκάσουν. Ἡ βάση καί ἡ ρίζα τους εἶναι θεολογική καί ἐμπειρική. Ἡ Κανονική θεολογία, ἡ κανονοκέλυθη θεολογία (κανονοθεολογία) πηγάζει ἀπό τήν θεολογία τῶν Δογμάτων τῶν Συνόδων, ἡ ὁποία ἐκφράζει τήν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐμπειρία τῶν Πατέρων. Πρῶτα οἱ Πατέρες φέρουν καί διαθέτουν τήν ὄντολογική ἐμπειρία, ζοῦν καί φωτίζονται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, καί μετά συνέρχονται ἐν Συνόδῳ καί συντάσσουν δογματικούς ὅρους καί ἱερούς κανόνες (κανονογέννηση-κανονοθεσία). Τό γεγονός αὐτό συνιστᾷ ἄλλη μία διαφορά μέ τήν πολιτειακή νομοθεσία, ὅπου ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τοῦ κοινοῦ νομοθέτη σκέφτεται ἀνθρωπολογικά, ἀνθρωποκεντρικά, ἀποκλειστικά ἐνιστορικά, καί στήν συνέχεια ἐκδίδει νόμους καί διατάξεις. Ἐδῶ ἀκριβῶς καλεῖται ἡ κανονική διάκριση νά ξεχωρίσει τα ὀραματιστικά ὄντολογικά ὅρια (ὅρους) τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἀπό τά ἐγκλωβιστικά ἐνδοκτισιακά πλαίσια τῶν ἀνθρώπινων νομοθετημάτων, μέ τήν διάκριση αὐτή νά προτρέπει ἐξ ἀρχῆς· «Μή μέταιρε ὅρια [= ὅρους καί κανόνες] αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες σου» (Παροιμ. 22, 28)...

Τέλος, ὁ χαρακτήρας τῶν Ἱερῶν Κανόνων εἶναι καί παραμένει καθαρά ἐκκλησιαστικός. Νοσηματοδοτοῦνται αὐτοί ἀπό τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί μέ τήν σειρά τους νοσηματοδοτοῦν τίς πτυχές τοῦ Ἐκκλησιακοῦ βίου (Βιβλικός κανόνας, κανόνας τῆς Κανονικῆς Παράδοσης, κανόνας ὡς ἐπιτίμιο, Παρακλητικός κανόνας, κανόνας τοῦ Ὁρθρου, κανόνας τοῦ μοναχοῦ κ.ο.κ.). Καί ὅπως ἐλέχθη παραπάνω, οἱ Ἱεροί Κανόνες ἀποτελοῦν ἕναν ἐσχατολογικό εἰκονισμό. Μέσω τῶν Κανόνων ἐκφράζεται σαφῶς ἡ ἐσχατολογική προοπτική τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τό ἐκ-στατικό κάλεσμα γιά ἐκτός τοῦ Ἱστορικοῦ χρόνου πρὸς τά Ἐσχάτα (Ἐκκλησία, ἀπό τό «ἐκ + καλῶ» = Κάλεσμα ἐκτός τοῦ ὠδε, ἐκτός τοῦ ἐνθάδε...). Στήν Κανονική Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ὁ χρόνος, ὅπως καί στήν Θεία Λειτουργία, συντέμνεται, μέ τήν ἔννοια τοῦ χρόνου νά εἶναι συμβατική ἐντός αὐτῆς καί συμβατή μέ τόν «νῦν» χρόνο, τήν στιγμή πού «παρόν-παρελθόν-μέλλον» γίνονται ἕνα καί μία ἐνιαία πραγματικότητα (πβ. τό ἐσχατολογικό γεγονός ἐντός τῆς Ἱστορίας, αὐτό τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, Μθ 17, 1-8). Ἔτσι καί ὁ κανόνας μᾶς δείχνει τό φῶς τῶν Ἐσχάτων στό τέλος τοῦ «ἱστορικοῦ τοῦνελ», τῆς «πτωτικῆς ἀκοινωνιακῆς σήραγγας», ὅπου βρισκόμαστε ἀδιέξοδα καί πορευόμαστε ὡς ἀδαμική Ἀνθρωπότητα μεταπτωτικά καί μετα-ακοινωνιακά...

Τό πλοῖο τῆς σωτηρίας (2015), λεπτομέρεια

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XI)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας**Ὁρθόδοξη κριτική στήν διδασκαλία
τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητας (III)**

Συνεχίζοντας τήν παρουσίαση τῆς κριτικῆς ἀξιόλογων ὀρθόδοξων θεολόγων πάνω στήν ρωμαιοκαθολική θεωρία τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητας, θά δοῦμε αὐτές πού ἀφοροῦν στό θέμα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τῆς ἐπισκοπῆς, καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Πυρήνας τῶν κριτικῶν αὐτῶν θεωρήσεων εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ ἔννοια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἀπουσιάζει ἀπό τόν ὄρισμό τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων. Σέ ὅσους γνωρίζουν γενικά τά κείμενα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου ἡ διαπίστωση αὐτῆς τῆς ἀπουσίας ἤχει παράδοξη, διότι, κατά γενική ὁμολογία, τόσο στό περί Ἐκκλησίας διάταγμα (*Lumen gentium*), ὅσο καί στό περί ἐπισκόπων κείμενό της (*Christus Dominus*), ἡ Σύνοδος «ἀνακάλυψε» ἐκ νέου τήν ἔννοια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τονίζοντας λ.χ. ὅτι ἀπό τίς τοπικές Ἐκκλησίες καί μέσα σέ αὐτές ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία. Αὐτό θεωρήθηκε ἀπό ρωμαιοκαθολικούς θεολόγους ὡς κοπερνίκεια ἐπανάσταση ἢ ὡς τό πιό σημαντικό ἐκκλησιολογικό ἐπίτευγμα τῆς Συνόδου, ἀφοῦ γενικά μέχρι τότε ἡ ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἦταν ἀποκλειστικά ἐπικεντρωμένη στήν ὑπό τόν πάπα «παγκόσμια», λεγόμενη, Ἐκκλησία. Ὡστόσο, παρά τίς σημαντικές ἀναφορές στήν το-

πική Ἐκκλησία (εἰδικά στό πλαίσιο τῶν πατερικῶν παραθεμάτων, καρπό τῆς ἐπιστροφῆς στήν πατερική παράδοση, *ressourcement*), ὁ ὄρισμός τοῦ μέλους τοῦ ἐπισκοπικοῦ συλλόγου δέν περιλαμβάνει σχετική ἀναφορά. Ἡ παρ. 22 τοῦ *Lumen gentium* ὀρίζει ὅτι κάποιος καθίσταται ἐπίσκοπος καί μέλος τοῦ ἐπισκοπικοῦ συλλόγου μέ τήν χειροτονία καί τήν ἐκκλησιαστική κοινωνία μέ τόν πάπα, δίχως νά σχετίζει σαφῶς τήν ἐπισκοπική ιδιότητα μέ μία συγκεκριμένη ἐπισκοπή. Ἐδῶ ἀρκετοί ὀρθόδοξοι παρατηρητές βλέπουν ἕνα παράδειγμα τῶν ἀντιφάσεων καί τῆς θεολογικῆς δυσαρμονίας πού χαρακτηρίζουν τά κείμενα τῆς Β' Βατικανῆς.

Ἡ μή ἀναφορά στό στοιχεῖο τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ συνέπεια τῆς οὐνιβερσαλιστικῆς (δηλαδή ἀποκλειστικά παγκόσμιας ἀντίληψης) ἐκκλησιολογίας πού ἤθελε νά τοποθετήσει τόν ἐπίσκοπο στό οἰκουμενικό ἐπίπεδο καί ἔτσι ἀπέτυχε νά τόν θεωρήσει ὡς σύνδεσμο ἀνάμεσα στήν τοπική καί τήν ὅλη Ἐκκλησία. Αὐτό ἐξηγεῖ γιατί ἡ συλλογικότητα δέν ταυτίζεται μέ τήν ὀρθόδοξη συνοδικότητα. Σύμφωνα μέ τήν τελευταία, οἱ ἐπισκοπικές σύνοδοι ἐκφράζουν ἐξ ὀρισμοῦ τήν κοινωνία τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν διαμέσου τῶν ἐπισκόπων τους. Γιά νά καταλάβουμε γιατί ἡ Σύνοδος ἀντιλαμβάνεται τόν ἐπίσκοπο ἀποκλειστικά στό παγκόσμιο πλάνο, πρέ-

πει νά θυμίσουμε ὅτι τό μεγάλο ἐκκλησιολογικό πρόβλημα πού ἡ Β΄ Βατικανή ἔπρεπε νά λύσει ἦταν ἡ διόρθωση ἢ ἐπανερμηνεία τοῦ μοναρχικοῦ συστήματος διοίκησης, μέ τόν τονισμό τῆς ἀξίας τῶν ἐπισκόπων πάντοτε βέβαια «μαζί μέ τήν κεφαλή τους», δηλαδή τόν πάπα. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ν. Νησιώτης, τό ἐρώτημα ἦταν πῶς ἡ παπική μοναρχία (διδασκαλία τῆς Α΄ Βατικανῆς) θά μπορούσε νά ἐξηγηθεῖ μέ ἕναν τρόπο πιά κοινωνιακό ἢ ἐκκλησιακό. Ἐνῶ, στό περί Ἐκκλησίας διάταγμα, ἡ Σύνοδος τοποθέτησε σκοπίμως τό κεφάλαιο περί τοῦ λαοῦ Θεοῦ πρῖν ἀπό αὐτό περί Ἱεραρχίας, ἐντούτοις στό θέμα τῆς συλλογικότητας ἀκολούθησε τήν καθιερωμένη κατηγοριοποίηση, δίνοντας στό ἐπισκοπικό σῶμα τήν δεύτερη θέση μετά τόν πάπα. Τό πρόβλημα εἶναι, συνεχίζει ὁ Νησιώτης, ὅτι ἡ Β΄ Βατικανή οἰκοδόμησε τήν θεωρία αὐτή ὄχι στήν βάση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλά πάνω στήν ἰδέα τῆς σημασίας τῆς Ἱεραρχίας. Ὁ π. Ἰω. Μέγιεντορφ θά παρατηρήσει ὅτι ἡ συνεχῆς ἀναφορά στά δικαιώματα τῆς Ρώμης δηλώνει ὅτι γιά τό σκεπτικό τῆς Β΄ Βατικανῆς αὐτό πού κάνει τήν Ἐκκλησία Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐνότητα μέ τήν Ρώμη. Καί ἡ συλλογικότητα τῶν ἐπισκόπων ὑπόκειται σέ αὐτό τό κριτήριο.

Ἡ κοινωνία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, σύμφωνα μέ τόν Π. Νέλλα, βασίζεται στά μυστήρια τοῦ βαπτίσματος καί τῆς χειροτονίας, τά ὅποια καθιστοῦν τήν ἔννοια τοῦ συλλόγου περιττή καί ἀσαφῆ. Ἡ ἐνότητα τῶν ἐπισκόπων, γράφει, ἀντανακλᾷ τήν ἐνότητα τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος (καί ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι ἕνα “μυστήριο”) καί θεμε-

λιώνεται στό Βάπτισμα τό ὁποῖο εἶναι ἐνσωμάτωση στόν Χριστό, δηλαδή στό Σῶμα Του, τήν Ἐκκλησία. Τό μυστήριο τῆς χειροτονίας κάνει τήν ἔνωση μέ τόν Χριστό καί τήν Ἐκκλησία ἀκόμα πιά βαθιά, καί στήν περίπτωση χειροτονίας ἐπισκόπου αὐτή ἡ ἔνωση μέ τόν Χριστό καί τήν τοπική του Ἐκκλησία καθίσταται πιά ἐσωτερική καί ὀργανική. Ἡ χειροτονία, τονίζει ὁ Νέλλα, εἶναι τό γεγονός διά τοῦ ὁποίου ὁ Χριστός ἀναθέτει σέ ἕνα πιστό τῆς Ἐκκλησίας νά διακονήσει μέσα στήν Ἐκκλησία τούς ἄλλους πιστούς καί ἡ δυνατότητα νά τούς μεταδίδει διά τῶν μυστηρίων καί τοῦ λόγου τήν χάρη Του.

Ὁ Νέλλα ἐπιχειρεῖ μία πρωτότυπη σύγκριση ἀνάμεσα στόν Βάπτισμα (πού εἶναι γι’ αὐτόν ἡ βάση τῆς ἐνότητας τῶν ἐπισκόπων) καί τήν χειροτονία. Ἡ τελευταία, λέγει, δέν συνιστᾷ μέσα στήν Ἐκκλησία ἕνα ξεχωριστό «σῶμα» τῶν ἱερέων ἢ τῶν ἐπισκόπων, ἴδιας τάξεως μέ τό Σῶμα πού προκύπτει ἀπό τό Βάπτισμα, τό ὁποῖο χωρίζει χριστιανούς καί μή χριστιανούς καί δημιουργεῖ μία ἀνθρώπινη κοινωνία ἐντελῶς ξεχωριστή, τήν Ἐκκλησία. Τό Βάπτισμα συνιστᾷ τήν Ἐκκλησία, ἡ ἱερωσύνη βρίσκεται ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Τό ἐπιχείρημα αὐτό τοῦ Νέλλα στοχεύει βέβαια τήν θεωρία τῆς συλλογικότητας. Ἄν καί ἡ χειροτονία, ἀναμφίβολα, δέν ξεχωρίζει μέ τόν ἴδιο τρόπο ὅπως τό Βάπτισμα, ὡστόσο καθιστᾷ μία τάξη, λειτουργία ἢ διακονία στήν ἐκκλησιαστική ζωή, χωρίς νά χωρίζει ἢ νά κατηγοριοποιεῖ ριζικά τούς πιστούς. Τό διακύβευμα γιά τόν Νέλλα εἶναι ἡ ἀποφυγή μίας διαίρεσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος σέ ὁμάδες, πράγμα πού αὐξάνει τόν κλη-

ρικαλισμό και υποβαθμίζει την θέση των λαϊκών. Παράλληλα, τό βασικό πρόβλημα μέ την συλλογικότητα εἶναι ὅτι διαχωρίζει τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα ἀπό μία συγκεκριμένη τοπική Ἐκκλησία. Ὅπως τονίζει, ὅταν μιᾶμε γιά ἐνότητα τῶν ἐπισκόπων, δέν μιᾶμε γιά κάτι ἄλλο παρά γιά τήν ἐνότητα τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Συνεπῶς εἶναι λανθασμένη ἡ ὀπτική τῆς Β΄ Βατικανῆς πού θεωρεῖ τόν ἐπίσκοπο ὡς μέλος τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων καί μόνο στήν συνέχεια νά ἔχει ἐξουσία σέ μία τοπική Ἐκκλησία.

Ὁ θεολόγος πού κατεξοχῆν ἄσκησε κριτική σχετικά μέ τό θέμα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ π. Ἰω. Μέγιεντορφ. Στήν προκείμενη ρωμαιοκαθολική θεωρία, ὁ ἐπίσκοπος ὀρίζεται ἀποκλειστικά μέσῳ μίας διδασκαλίας περὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἡ ὁποία εἶναι προβληματική (ὅπως ἔχουμε ἐξηγήσει), διότι δέν ἀποτελεῖ μέρος μίας κοινοτικῆς καί μυστηριακῆς ἐκκλησιολογίας, ὅπως θά ἔπρεπε. Ἡ ἀποστολική διαδοχή δέν εἶναι ἀπλῶς μία ταύτιση τῆς ἀποστολικῆς ιδιότητος μέ τό ἐπισκοπικό λειτουργήμα ἀλλά μία ἐγγενῆς λειτουργία σέ κάθε καθολική τοπική ἐκκλησία. Τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα, συνεχίζει ὁ Μέγιεντορφ, σέ ὅλους τούς Πατέρες, στήν λειτουργική καί κανονική παράδοση, σέ Ἀνατολή καί Δύση, ἦταν πάντοτε κατ' ἀρχήν ἓνα λειτουργήμα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ λατρευτική, διδακτική καί ποιμαντική "λειτουργία" τοῦ ἐπισκόπου σέ μία συγκεκριμένη κοινότητα ἡ ὁποία τοῦ ἐπιτρέπει νά συμμετέχει στόν παγκόσμιο σύλλογο τῶν ἐπισκόπων. Ἡ ρωμαιοκαθολική θεωρία τῆς συλλογικότητας παραθεωρεῖ τήν ἐκκλησιαστική ἢ

κοινοτική διάσταση τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Αὐτό πού κάνει ἓναν ἐπίσκοπο νά εἶναι ἐπίσκοπος δέν εἶναι ἡ ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ ἐπισκοπικοῦ συλλόγου (ὁ ὁποῖος εἶναι διάδοχος τοῦ συλλόγου τῶν Ἀποστόλων) ἀλλά ἡ ιδιότητά του ὡς ἐπικεφαλῆς μίας τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Βέβαια, θά τονίσει πάλι ὁ π. Μέγιεντορφ, ἡ συμμετοχή στό ἐπισκοπικό σῶμα εἶναι ἓνα ἀπαραίτητο στοιχεῖο τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος καί ἓνα σημάδι τῆς αὐθεντικότητάς του, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ συλλογικός χαρακτήρας τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας. Εἶναι, ὅμως, γιά χάρη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί ἐντός της πού δίδεται σέ κάποιον τό ἐπισκοπικό χάρισμα, μέ τήν ἐπιβεβαίωση ἀσφαλῶς καί τῶν ἄλλων τοπικῶν ἐκκλησιῶν (πού ἐκδηλώνεται ἀπό τήν ἐκλογή καί χειροτονία ἀπό τούς ἐπισκόπους τους). Δέν εἶναι ἓνας περιφερόμενος ἀπόστολος πού, τυχαία ἢ δυνάμει μιᾶς ἀποστολῆς πού ἔλαβε ἀπό τόν ἱεραρχικά ἀνώτερό του, κυβερνᾷ μία ἐπισκοπή ἀλλά ἀποτελεῖ ἓνα οὐσιαστικό μέρος τοῦ σώματος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς καθολικότητας καί τῆς ἀποστολικότητάς της καί εἶναι ἐνόψει αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν πού τοῦ δόθηκε ἀπό τούς ἀδελφούς του ἐπισκόπους ἢ ἀποστολική διαδοχή. Σύμφωνα μέ τόν Μέγιεντορφ, ἡ συμμετοχή στόν σύλλογο (ἂν δεχθῶμε νά τό ποῦμε ἔτσι) δέν εἶναι λοιπόν δευτερεύουσας σημασίας ἀλλά ὅμως δέν εἶναι καί τό πρωταρχικό περιεχόμενο τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ὑπουργήματος. Ἀσφαλῶς δέν τίθεται θέμα προτεραιότητας ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία-ἐπισκοπή εἶναι ταυτόχρονα τοπική καί οἰκουμενική/παγκόσμια.

Αἶνοι - Ἀλληλούια

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἰ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἁγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Αἶνοι. Οἱ τρεῖς φαλμοὶ τοῦ Δαυίδ (οἱ ΡΠΗ', ΡΜΘ' καὶ ΡΝ') πού φάλλονται ὀλόκληροι (στιχολογία Αἰνῶν) κατὰ τό τέλος τοῦ Ὁρθρου. Τά τροπάρια πού φάλλονται μετὰ τούς συγκεκριμένους φαλμούς εἶναι τά στιχηρά τῶν Αἰνῶν. Πρὶν ἀπὸ κάθε στιχηρὸ καὶ ἀνάλογα μετὴν ἡμέρα ἐπιλέγονται καὶ φάλλονται, κατ' ἀντίστροφη μέτρηση ἀπὸ τό τέλος πρὸς τά πίσω, τέσσερις, ἕξι ἢ καὶ ὀκτώ στίχοι τοῦ ΡΝ' φαλμοῦ, ὅσοι δηλαδὴ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ καλύψουν τὸν ἀριθμὸ τῶν στιχηρῶν.

Τά στιχηρά διακρίνονται σέ ἀναστάσιμα (φάλλονται τὴν Κυριακὴ καὶ ἀναφέρονται στὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ), ἀνατολικά (ποιήματα τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως), σταυρώσιμα (ἀναφέρονται στὸν Σταυρὸ), ἀποστολικά (ἀναφέρονται στοὺς Ἀποστόλους), μαρτυρικά (ἀναφέρονται στοὺς Μάρτυρες), νεκρώσιμα (ἀναφέρονται στοὺς κεκοιμημένους), κατανοκτικά (παρακινοῦν τούς πιστοὺς σέ κατάνυξη καὶ μετάνοια).

Ἀκοινώνητος. Σύμφωνα μετὸν Ἅγιον Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη ἡ λέξη ἔχει τρεῖς σημασίες. Εἰδικότερα, δηλώνει: α) ἐκεῖνον πού ἔρχεται στὴν ἐκκλησία, συμπροσεύχεται μετὰ τούς ἄλλους χριστιανούς, ἀλλὰ δὲν κοινωνεῖ τὰ Θεῖα Μυστήρια, β) ἐκεῖνον πού οὔτε κοινω-

νεῖ, οὔτε ἔρχεται στὴν ἐκκλησία, οὔτε συμπροσεύχεται μετὰ τούς πιστοὺς, ἀλλὰ εἶναι ξεχωρισμένος (ἀφοριζόμενος) ἀπὸ αὐτούς, καὶ γ) τὸν κληρικὸ ἢ λαϊκὸ πού ἔχει γίνει ἀκοινώνητος ἀπὸ τούς κληρικούς, δηλαδὴ ἔχει γίνει ἀφορισμένος.

Ἀκολουθία Ἀσματική. Ἀσματικές ὀνομάζονται οἱ Ἀκολουθίες κοσμικοῦ τύπου, στίς ὁποῖες ἐπικρατεῖ τό ἄσμα. Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης λέει σχετικά: «Ὅλες οἱ καθολικὲς ἐκκλησίες πού βρίσκονται σ' ὅλον τὸν κόσμον, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τελοῦσαν μελωδικὰ αὐτὴν [ἐνν. τὴν Ἀσματικὴ Ἀκολουθία], χωρὶς νὰ λένε κάτι χωρὶς μελωδία, παρὰ μόνο τίς Εὐχές τῶν Ἱερέων καὶ τίς αἰτήσεις τῶν Διακόνων» (PG 155, 624 ἑξ.).

Ἀντίθετα, στίς μοναστηριακὲς ἀκολουθίες, πού προῆλθαν ἀπὸ τὴ Λαύρα τοῦ ὁσίου Σάββα καὶ τελοῦνται μέχρι καὶ σήμερα στίς μονές καὶ στίς ἐνορίες, ἐπικρατεῖ ἡ «στιχολογία» τοῦ Ψαλτηρίου καὶ τῶν Ὡδῶν.

Ἀκολουθία (ιερῆ). Τὸ σύνολο προσευχῶν, φαλμῶν, δεήσεων, ἀναγνωσμάτων, ἱκεσιῶν, ὠδῶν, καὶ ὕμνων, σέ σειρά καὶ τάξη μίας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς. Ἡ τάξη τῆς ὀρίζεται ἀπὸ τό Τυπικό. Ὁ Νεόφυτος Ροδινὸς λέει πὼς ἡ ἀκολουθία ὀνομάζεται ἔτσι «διότι ἀκολουθᾷ ἡ

μία προσευχή τήν ἄλλη, ἢ τρίτη ὥρα τήν πρώτη, ἢ ἕκτη τήν τρίτη καί τά ἐξῆς» (Εὐχολόγιον, J. Goar, σ. 27α).

Οἱ Ἀκολουθίες διακρίνονται σέ τακτικές καί ἔκτακτες. Τακτικές εἶναι: ὁ Ἑσπερινός, τό Ἀπόδειπνο, τό Μεσονυκτικό, ὁ Ὅρθρος, οἱ Ὑμνος καί τά Μεσώρια καί ἡ ἀκολουθία τῆς Τραπέζης. Ἐκτακτες εἶναι: ἡ Θ. Λειτουργία, τά λοιπά Μυστήρια, ὁ μικρός καί μέγας Ἁγιασμός, οἱ Παρακλητικοί κανόνες, τά Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ, οἱ Νεκρώσιμες ἀκολουθίες κ.ἄ.

Ἀκροστιχίδα. Ἡ λέξη ἢ ἡ φράση πού σχηματίζεται ἀπό τό πρῶτο γράμμα κάθε τροπαρίου στούς κανόνες ἢ στούς παλαιούς Οἴκους. Συνήθως, στήν ἀκροστιχίδα φαίνεται τό ὄνομα τοῦ ποιητῆ τοῦ ὕμνου. Στόν Ἀκάθιστο Ὑμνο ἡ ἀκροστιχίδα εἶναι ἀλφαβητική. Ἡ πατρότητα τῆς ἀκροστιχίδας ἀποδίδεται στόν Σικελιώτη ποιητή Ἐπίχαρμο (5^{ος} αἰ. π.Χ.). Οἱ χριστιανοί χρησιμοποιοῦν τήν ἀκροστιχίδα ἀπό τήν ἐποχή τῶν διωγμῶν ὡς κρυπτογραφικό μέσον ἐπι-

κοινωνίας μεταξύ τους. Ἡ ἀρχαιότερη χριστιανική ἀκροστιχίδα εἶναι ἡ λέξη ΙΧΘΥΣ πού ἀποτελεῖται ἀπό τά ἀρχικά γράμματα τῶν λέξεων: Ἰησοῦς, Χριστός, Υἱός, Θεοῦ, Σωτήρ.

Ἀκροτελεύτιον. Ἡ ἀνεξάρτητη φράση στό τέλος τροπαρίου, πού εὐκόλα ἀπομνημονεύεται.

Ἄλληλου(ι)άριον. Τό τριπλό «Ἄλληλούια», τό ὁποῖο ψάλλεται ὡς ἐφύμνιο στίχων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ιδιαίτερα τῶν Ψαλμῶν, κυρίως μετά τό Ἀποστολικό ἀνάγνωσμα τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἄλληλούια. Λέξη ἐβραϊκῆς προέλευσης (ἀπό τό ἔβρ. «Χαλλελούια»), πού μεταγράφηκε στά ἑλληνικά ἀπό τοὺς Ἑβδομήκοντα (Ο') μεταφραστές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί σημαίνει «Αἰνεῖτε τόν Κύριον». Ἡ Ἐκκλησία μας τήν εἰσήγαγε σέ ὅλες τίς ἱερές Ἀκολουθίες τῆς ὡς ἐκφώνηση τῆς λατρείας μέ τήν ὁποία ἐκφράζεται δοξολογία καί εὐχαριστία πρὸς τόν Θεό.

Μιά κόκκινη βάρκα μέ κόκκινο φεγγάρι (2018)

Γεωγραφία τῶν Ἐπιστολῶν (Κανόνες Muratori - Ἀθανασίου): μία ἱεραρχία τοπικῶν Ἐκκλησιῶν;

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Τό ἀρχικό σῶμα τῶν παυλείων ἐπιστολῶν (πρβλ. Β΄ Πέτρου 3.15-16, μιά δεκάδα στὸν κατάλογο τοῦ Μαρκίωνα, περ. 140 μ.Χ.), ἐντάχθηκε στὴν «Καينὴ Διαθήκη» (ὁ ὅρος ἐμφανίζεται τό 192: Πολυκράτης, βλ. Εὐσέβιος, Ἐκκλ. Ἰστ. Ε΄, 16.3)¹. Μεταξὺ τέλους 1^{ου}-3^{ου} αἰ. διάφοροι συγγραφεῖς παραθέτουν καταλόγους χωρίων, ἄρα καί βιβλίων τῆς ΚΔ.

α) Τόν 2^ο αἰ. δημιουργήθηκε στή Δύση ἡ παράδοση τῶν ἑπτὰ πόλεων ἀποδεκτῶν τῶν ἐπιστολῶν (κατάλογος Muratori, π. 190-230, πρώτη ἀπαρίθμηση): 1^η: Κόρινθος, 2^η: Ἐφεσος, 3^η: Φίλιπποι, 4^η: Κολοσσαί, 5^η: Γαλατία, 6^η: Θεσσαλονίκη, 7^η: Ρώμη. [Ἡ πρὸς Ἑβραίουσ, οὐσιαστικά πραγματεία, σέ ἐμφανῆ διαφορά πρὸς τίς παύλειες ἐπιστολές, δείχνει τὴν ἐξέλιξη ἀπὸ τὴ μωσαϊκὴ στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας]. Ἡ ἑπταδικὴ ταξινομησι θεωρούμενη μῦθος εἶναι ἀνάλογη πρὸς αὐτὴ τῶν ἑπτὰ ἐπιστολῶν πρὸς Ἀγγέλους (ἐπισκόπους) πόλεων τῆς Ἀποκαλύψεως [κεφ. 1-3: Ἐφεσος, Σμύρνη, Πέργαμος, Θυάτειρα, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Λαοδίκεια]². Ἡ Ρώμη ὡς τελευταία ἐνδεχομένως δείχνει ὅτι ὁ κατάλογος εἶναι ἀντεστραμμένος, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ ἀνάγνωσι λόγω τοῦ περιτοῦ καί ταυτόχρονα μυστικοῦ ἀριθμοῦ Ἑπτὰ εἶναι ἀπὸ τό κέντρο (Ρώμη) πρὸς

τά ἄκρα (σχῆμα χιαστόν ἢ κυκλικὴς ἐπικεντρικῆς δομῆς³, μέ ἐναλλάξ πόλεις Μ. Ἀσίας καί Ν. Ἑλλάδας-Μακεδονίας):

7. Κόρινθος 5. Φίλιπποι 3. Γαλατία 1. Ρώμη 2. Θεσσαλονίκη 4. Κολοσσαί 6. Ἐφεσος.

β) Τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου (περὶ τό 325), ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἰστ. Γ΄, 25) καταγράφει τὰ βιβλία τῆς ΚΔ ὡς «Ὁμολογούμενα», «Ἀντιλεγόμενα» (Ἰακώβου, Ἰούδα, Β΄ Πέτρου, Β΄ καί Γ΄ Ἰωάννου), κ.ἄ.⁴ Το σῶμα ὁμως τῶν 27 βιβλίων τῆς Καينῆς Διαθήκης καθόρισε ὁ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας (39^η Πασχάλιος ἐπιστολή, 367)⁵, ὅπου καταριθμεῖ τίς 21 ἐπιστολές (2/3 τοῦ συνόλου). Προηγῶνται οἱ 7 Καθολικὲς ἐπιστολές (1/4 τοῦ συνόλου, 1/3 τῶν ἐπιστολῶν) τεσσάρων Μαθητῶν: 1. Ἰακώβου: πρὸς τίς 12 φυλές τῆς Διασποράς. Ὡς ἀδελφός τοῦ Χριστοῦ ἦταν πρῶτος ἐπίσκοπος Ἰερουσαλήμ, ὁπότε ἀποτείνεται σέ ὄλους τούς Ἑβραίους. 2. Πέτρου: 1^η: πρὸς τὴ Διασπορὰ Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας καί Βιθυνίας, 2^η: πρὸς πόλην ὅπου ἔστειλε ἐπιστολή ὁ Παῦλος (3.15). Ὡς ἀρχηγός τῶν μαθητῶν ἄρχισε πρῶτος τὴν ἱεραποστολή καί ὡς τέτοιος κατέληξε στή Ρώμη. 3. Ἰωάννου: Ὁ Ἰωάννης ζεῖ στήν Ἐφεσο: 1^η πρὸς «τεκνία» (2.1, 1.12, 2.28, 3.7, κ.λπ.) (παιδιά: 12.18), 2^η: πρὸς «ἐκλεκτὴ κυ-

ρία» (Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου) (1.1, 1.5) πού ἔχει τέκνα (1.4), 3^η: πρὸς πρεσβύτερο Γάιο. 4. Ἰούδα: ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου (1.1: «...ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου...»). Γράφει πρὸς «τοῖς Θεῷ πατρὶ ἠγαπημένοις καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς». Ὁ Ἀθανάσιος προτάσσει τὸς τέσσερις συγγραφεῖς πού ἀποτελοῦσαν τὸν στενὸ πυρῆνα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἱερουσαλήμ: α) δύο μαθητές. Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης (Βοανηργές) ἦταν οἱ δύο πρωτεύοντες στὴν ἱεραποστολή (πρβλ. 4^ο εὐαγγέλιο), β) δύο συγγενεῖς, ἐκτὸς καταλόγου μαθητῶν. Τυπικά αὐτοὶ κρατοῦσαν τὴν ἱεραρχία τῶν ἀποστόλων ὅσο σημεῖον ἀναφορᾶς τῶν ἦταν ἢ Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ Ἀνατολή (Ἀντιόχεια: Πράξ. 6.5, 11.26, Πέλλα). Τὸ ἴδιο ἰσχύει μὲ τὰ ἱστορικά βιβλία, ὅπου προτάσσεται τὸ ἑβραϊκὸ εὐαγγέλιο Ματθαίου.

Οἱ 14 ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου (1/2 τοῦ συνόλου, 2/3 τῶν ἐπιστολῶν) ἀναφερόμενες σὲ θεολογικά καὶ πρακτικά προβλήματα τῆς ἴδιας περιόδου, ἐπονται τῶν ἄλλων, ἀφοῦ δὲν ἦταν Μαθητής, ἀναφέρονται δὲ στίς ἐξῆς πόλεις: 1^η: Ρώμη [Α], 2^η-3^η : Κόρινθος [Β], 4^η: Γαλατία [Γ], 5^η: Ἔφεσος [Δ], 6^η: Φίλιπποι [Ε], 7^η: Κολοσσαί Φρυγίας [ς'], 8^η-9^η: Θεσσαλονίκη [Ζ], 14^η: Ἀκολουθοῦν ἢ πρὸς Ἑβραίους καὶ οἱ ποιμαντικές.

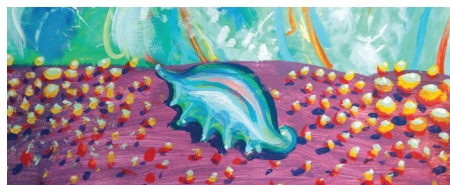
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἰω. Καραβιδόπουλος, *Εἰσαγωγή στὴν Καινὴ Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρῶς 2010, σ. 92. 2. Στ. Σάκκος, *Ὁ κατάλογος τοῦ Muratori*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 17, 27 κ.έ., 55-59. 3. Καραβιδόπουλος, ὁ.π., σ. 389-390. 4. Αὐτ., σ. 97. 5. Αὐτ., σ. 98-99.

Ἡ σειρά τῶν πόλεων, μὴ καὶ δὲν εἶναι χρονολογικὴ ὡς πρὸς τὴ σύνταξη τῶν ἐπιστολῶν, ἴσως εἶναι διοικητικὴ, ἐκφράζοντας μεταξὺ ἄλλων κριτηρίων (π.χ. ἐναλλάξ πόλεις Μ. Ἀσίας καὶ Ν. Ἑλλάδας-Μακεδονίας), μία “ἐπετηρίδα”: 1^η Ρώμη ὡς πρωτεύουσα, 2^η μεγάλη ἀποικία τῆς Κορίνθου (146-46 π.Χ.: Colonia Laus Julia, πρὸς τιμὴν τοῦ divus Julius), 3^η (Γαλατία, κληροδοτήθηκε στὴ Ρώμη τὸ 25 π.Χ. Ἡ πρὸς Γαλάτας: τὸ εὐαγγέλιο “ἐλευθερίας” ἐν Χριστῷ τοῦ Παύλου) καὶ 4^η (Ἔφεσος, δὶς νεωκόρος), σὲ ἐλεύθερη δημοκρατικὴ ἐπαρχία (133 π.Χ.), 5^η: Φίλιπποι (Colonia augusta Julia, μετὰ τὸ 27 π.Χ.), 6^η Κολοσσαί, 7^η: Θεσσαλονίκη, ἐλεύθερη πόλη (μετὰ τὸ 42 π.Χ.):

7. Θεσσαλονίκη 5. Φίλιπποι 3. Γαλατία 1. Ρώμη 2. Κόρινθος 4. Ἔφεσος 6. Κολοσσαί.

Εἶναι πιὸ ἀθθεντικὴ κατάταξη, ἐπειδὴ ἢ 2^η Κόρινθος εἶναι πιὸ σημαντικὴ ρωμαϊκὴ πόλη ἀπὸ τὴ 2^η (στόν κανόνα Muratori) Θεσσαλονίκη. Ἐπίσης σημειώνεται ἔκπτωση θέσεων Ἐφέσου καὶ Κολοσσῶν (Muratori: Κολοσσαί-Ἔφεσος), ἐφόσον ἢ Ἔφεσος ἦταν πιὸ σημαντικὴ πόλη ἀπὸ τίς Κολοσσές. Ὁμοίως ἢ Ἔφεσος ἠγεῖται στόν κατάλογο τῆς Ἀποκαλύψεως.

Κοχύλι, λεπτομέρεια
(Ενότητα: Φύση)

Εισαγωγικά Ι.2. ε. Ἕτεροι Βίοι ἁγίων τοῦ 9^{ου} αἰ.

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Σημειωτέον ὅτι βιογράφος τοῦ Ὁσίου Εὐθυμίου εἶναι ὁ μαθητής του καὶ μετέπειτα μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Βασίλειος ὁ Συναξαριστής γνώστης τοῦ χώρου καὶ τῶν προβλημάτων¹.

Σύγχρονη μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ὁσίου Εὐθυμίου στὴν Θεσσαλονίκη συμπίπτει ἡ δράση τῆς Ὁσίας Θεοδώρας (812-892)²· οικογενειακῶς ἀπὸ τὴν Αἴγινα κατέφυγαν πρόσφυγες στὴν Θεσσαλονίκη ἐξαιτίας τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν³. Ὁ Βίος ἀποτελεῖ χρυσωρυχεῖο πληροφοριῶν γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη τοῦ 9^{ου} αἰ., ἰδιαίτερος γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ μοναστικοῦ βίου τῆς πόλεως στὰ χρόνια τῆς δεύτερης εἰκονομαχίας. Σύμφωνα μὲ τίς εἰδήσεις τοῦ Βίου, ἡ ζωὴ τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς εἶναι εἰρηνικὴ δίχως κάτι τό ἰδιαιτέρο. Γιὰ παράδειγμα, ὁ πατέρας τῆς Ὁσίας κάποτε θέλησε νά μονάσει μακριά ἀπὸ τό εἰκονομαχικό περιβάλλον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τότε ἀκωλύτως, «ἐπὶ τὰς ὑπὸ τὸν Θόρωπα ἀνθρώποις ἀβάτους ἐρημίας ἐπέδραμε»⁴. Ἡ τοποθεσία παραμένει ἀταύτιστη, ἀλλὰ θά πρέπει νά προσδιορισθεῖ στὴν περιφέρεια τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου πιθανολογοῦνται σύμφωνα μὲ κάποιες ἀπόψεις σλαβικές ἐγκαταστάσεις⁵!

Ἡ παραπάνω ἐντύπωση τοῦ εἰρηνικοῦ περιβάλλοντος τῆς πόλεως ἐπιρω-

νύεται καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρία τοῦ Βίου γιὰ τὴν παρουσία πλήθους ἀσκητῶν στὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης, κάτι πού δέν δικαιολογεῖται ἂν πράγματι ἡ ὑπαιθρος χώρα ἦταν ἐκτός βυζαντινοῦ ἐλέγχου: «μοναχοί τινες, ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαις τῆς γῆς διαιτώμενοι, ἐκ διαφόρων ὄρων, τῶν ἔγγιστα τῆς περιφανοῦς ἡμῶν πόλεως, κατ' εὐχὴν τοῖς ἁγίοις ναοῖς ἐπιφοιτῶντες ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς πόλει συνέδραμον· καὶ γενόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τινι τόπῳ»⁶.

Στόν ἴδιο χωροχρονικό ὀρίζοντα κινεῖται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Ἰβηρος (Γεωργιανοῦ) ἀσκητοῦ Ἰλαρίωνος⁷. Ὁ Ἰλαρίων γεννήθηκε τό 822 κοντά στὴν Τιφλίδα. Σέ ἡλικία εἰκοσιπέντε ἐτῶν χειροτονήθηκε διάκονος καὶ ὕστερα πρεσβύτερος. Τό 847 ἐπισκέφθηκε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ ἱερά προσκυνήματα· τόσο σαγηνεύθηκε ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, ὥστε παρέμεινε ἀσκητεύοντας μέχρι τό 854, γιὰ νά ἐπιστρέφει στὴν συνέχεια στὴν πατρίδα του μεταφυτεύοντας τό πνεῦμα τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάββα στόν Ἰβηρικό μοναχισμό. Ἡ περιπλάνηση τοῦ Ἰλαρίωνος δέν σταματᾷ ἐδῶ καὶ τόν συναντοῦμε στὰ χρόνια τοῦ Μιχαήλ Γ' (842- 867) στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νά ἐγκαθίσταται ὡς μοναχός στόν

Ὀλυμπο τῆς Βιθυνίας. Ἡ φήμη του σύντομα ἐξαπλώθηκε σέ ὄλο τό ὄρος καί τήν γύρω περιοχή· πλήθη λαοῦ καί μοναχῶν συρρέαν γιά νά συμβουλευθοῦν τόν Ὅσιο δημιουργώντας ἔτσι πολύ θόρυβο γύρω ἀπό τό ὄνομά του. Μετά ἀπό μία πενταετία ἐγκατέλειψε τόν Ὀλυμπο στήν ἀρχή ἐπισκέφθηκε τά προσκυνηματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὕστερα ταξίδεψε στήν Ρώμη⁸. Πρός τήν Ρώμη, ὕστερα ἀπό ὁδοιπορία δεκατεσσάρων ἡμερῶν ἔφθασε στήν Θεσσαλονίκη, ἐκεῖ συνέβη νά θεραπεύσει ἕναν κηπουρό, καί μετὰ συνέχισε τό ταξίδι. Στήν Ρώμη παρέμεινε δύο χρόνια καί τελικά ἀποφάσισε νά ἐπιστρέψει στήν Κωνσταντινούπολη· καθ' ὁδόν σταμάτησε καί πάλι στήν Θεσσαλονίκη, ὅπου θεράπευσε τό παιδί μιᾶς ὑπηρέτριας. Ἡ φήμη τῆς θεραπείας διαδόθηκε σέ ὅλη τήν πόλη, μέ συνέπεια νά προκαλέσει τήν ἐπέμβαση τοῦ διοικητοῦ της, ὁ ὁποῖος παρεκάλεσε τόν Ὅσιο νά δεχθεῖ νά παραμείνει στήν πόλη, πρόταση τήν ὁποία καί ἀποδέχθηκε ὁ Ἰλαρίων. Ἀμέσως ἐπέλεξε μία κατάλληλη θέση γιά τήν ἀνέγερση ναοῦ καί μονῆς, ἐντός τῶν τειχῶν. Ὁ ναός καί τό συγκρότημα πρέπει νά ἀνεγέρθηκε περί τό 870⁹. Ἡ διακονία τοῦ Ἰλαρίωνος, ἄν καί σύντομη, ἦταν ἰδιαιτέρως ἐποικοδομητική στήν Θεσσαλονίκη¹⁰. Ἐξεδήμησε εἰς Κύριον, τό Σάββατο 19 Νοεμβρίου 875, σέ ἡλικία πενήντα τριῶν ἐτῶν¹¹. Τό λείψανο τοῦ Ὀσίου μεταφέρθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τόν ἐπόμενο χρόνο, σύμφωνα μέ ἐπιθυμία τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α΄ Μακεδόνος

καί ἐναποτέθηκε στήν γεωργιανή μονή τοῦ Ρωμανοῦ¹².

Ἐνας ἄλλος πολυταξιδεμένος μοναχός, ὁ ὁποῖος συνδέθηκε μέ τήν Θεσσαλονίκη εἶναι ὁ Ἡλίας ὁ Νέος, ἀπό τήν Ἔννα τῆς Σικελίας (823-904)¹³. Ἡ περιπλάνηση τοῦ Ἡλίας καλύπτει ὄλο τόν χώρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου: Σικελία, Ἰταλία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτος - Β. Ἀφρική, Σικελία, Πελοπόννησος, Κέρκυρα καί πάλι Σικελία, Ἰταλία¹⁴. Στήν τελευταία φάση τῆς ἱεραποδημίας του, πέρασε ἀπό τήν Ἰταλία στήν Ναύπακτο καί ἀπό ἐκεῖ, διήρχετο τήν Ἑλλάδα... «αὐτὸς τήν τῶν Θεσσαλονικέων καταλαμβάνει πόλιν»¹⁵. Ἡ ἐπίσκεψη στήν Θεσσαλονίκη δέν ἦταν μόνο τό τέλος τοῦ ταξιδιοῦ, ἀλλά καί ἡ κατάληξη τῆς ζωῆς του· ἐξέπνευσε μετὰ τήν προσκύνηση τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἡ ἐπίσκεψη συνέβη λίγες ἡμέρες (17 Αὐγούστου 904)¹⁶ μετὰ τήν καταστροφική ἀραβική ἐπιδρομή κατά τῆς πόλεως, τήν ὁποία διεκτραγωδεῖ ὁ Ἰωάννης Καμενιάτης (31 Ἰουλίου 904)¹⁷. Τέλος, ὁ μαθητής του Γεώργιος, «ἄρας τὸ τίμιον λείψανον, διήρχετο τὰς ἐπαρχίας ἀμοιβადὸν Θεσσαλίαν, Ἑλλάδα καί Θεσπρωτίαν μέχρι Βουθρωτοῦ»¹⁸, καί ἀπό ἐκεῖ πέρασε στίς Σαλίνες τῆς Καλαβρίας, ὅπου καί τό ἐνταφίασε στήν μονή τοῦ Ὀσίου¹⁹.

Οἱ λεπτομέρειες πού «συνωθοῦνται» στούς παραπάνω Βίους ἐπιβεβαιώνουν τήν εἰκόνα τῆς πλήρους καί ἀδιατάρακτης βυζαντινῆς κυριαρχίας στόν χώρο τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἀλλά καί τῆς θέσεως τῆς Θεσσαλονίκης στό πνευματικό στερέωμα τῆς αὐτοκρατορίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Γ. Τσορμπατζόγλου, «Βασίλειος Β΄ ὁ Συναξαριστής, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, σ. 121-124. Ὁ ἐν λόγῳ Βασίλειος ἀρχιεράτευσε μετὰ τὸ 904 καὶ πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν ὁμώνυμό του, Βασίλειο Ὀμολογητῆ, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸν θρόνο τὸ 860-865. Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Εὐθυμίου τοῦ Νέου, *συντελεῖσα παρὰ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀρχιεπ. Θεσσαλονίκης μαθητοῦ αὐτοῦ. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ΙΕ΄*, Petit (ἔκδ.), "Vie et office de St. Euthyme", σ. 52-76. Ἀκόμη, βλ. D. Papachryssanthou, "La Vie de S. Euthyme le Jeune et la metropole Thessalonique", *REB* 32 (1974) 225-234. 2. Σ. Πασχαλίδης (ἔκδ., εἰσ.-νεοελ. μετφρ.-σχόλ.), Ὁ Βίος τῆς Ὁσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1991, ὁ Βίος σ. 65-235, στὴν συνέχεια ὡς Βίος Θεοδώρας. Ἀκόμη, βλ. ὁ ἴδιος, «Τὸ Συναξάριο τῆς Ὁσίας Θεοδώρας στὸν κώδικα Coislinianus 223· ἓνα ἀγιολογικό-ἑορτολογικό πρόβλημα», *Βυζαντινά* 16 (1991) 357-366· ὁ ἴδιος, «Θεοδώρα ἡ Μυροβλύτις, Ὁσία», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, σ. 272-282. Πρβλ. Ἡ Θεσσαλονίκη στὴ Βυζαντινὴ λογοτεχνία. Ρητορικά καὶ Ἀγιολογικά κείμενα, σ. 107-111· *Byzantium in the Iconoclast Era*, σ. 229. 3. Βίος Θεοδώρας, σχόλια σ. 240-241, 244-247. 4. Βίος Θεοδώρας, 710. 5. Βίος Θεοδώρας, σχόλια, σ. 247-249. 6. Βίος Θεοδώρας, 591-5. 7. Ὁ Βίος Ἰλαρίωνος γράφηκε ἀρχικὰ στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν μοναχὸ Βασίλειο, μαθητὴ τοῦ Ὁσίου, πρωτασκήτη καὶ φιλόσοφο, κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Βασίλειου Α΄. Σήμερα δὲν σώζεται ὁ πρῶτος Βίος παρὰ μόνον ἡ γεωργιανὴ μετάφραση τοῦ 11^{ου} αἰ. Τὴν τελευταία μέ λατινικὴ μετάφραση ἐξέδωσε ὁ P. Peeters, "S. Hilarion d'Iberie", *AB* 32 (1913) 236-269, κείμενο 243-269. Βλ. Σ. Πασχαλίδης, «Ἰλαρίων ὁ Ἰβηρ, Ὁσιος», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, σ. 318-323. 8. Γιὰ τὸ ὁδοιπορικὸ τοῦ Ἰλαρίωνος βλ. B. Martin-Hisard, "La Pérégrination du moine géorgien Hilarion au IXe siècle", *Bedi Karthlisa. Revue de Karthvéologie* 39 (1981) 101-138· E. Malamut, *Sur la route des saints byzantins*, Paris 1993, σ. 51, 53, 70, 116, 174, 211, 228, 281, 309, 313, 316, 317. 9. Βλ. V. Ruggieri, *Byzantine Religious Architecture (582-867): Its history and structural elements*, Roma 1991, σ. 258. 10. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πληροφορία περὶ τῶν τοῦ 19^{ου} αἰ. ὅτι στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου σωζόταν ψηφιδωτὴ παράσταση μὲ τὴν ἐπιγραφή Ἰλαρίων ὁ Ἰβηρ, κάτι πού ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα δὲν ἐπιβεβαίωσε· βλ. Peeters, "S. Hilarion", *AB* 32 (1913) 242. 11. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης πού τέλεσε τὴν ἐξόδιο τελετὴ τὸ ὄνομά δὲν μνημονεύεται στὸν γεωργιανὸ Βίο, πρέπει νὰ εἶναι ὁ Θεόδωρος τῶν Βίων τοῦ ὁσίου Εὐθυμίου τοῦ Νέου καὶ τῆς Ὁσίας Θεοδώρας· ἀρχιεράτευσε κατὰ τὰ ἔτη 864-879/80· βλ. Πασχαλίδης, «Ἰλαρίων ὁ Ἰβηρ», ὁ.π., σ. 321. 12. Βλ. Peeters, "S. Hilarion", *AB* 32 (1913) 242· R. Janin, "Les monastères nationaux et provinciaux à Byzance", *EO* 32 (1933) 436-437· ὁ ἴδιος, *Constantinople Byzantine*, Paris 1950, σ. 436· ὁ ἴδιος, *La géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin*, t. 1, III, *Les Églises et les Monastères*, Paris 1953, σ. 265-266. 13. G. Rossi Taibbi (ἔκδ.), *Vita di Sancti Elia il Giovane*, Palermo 1962, εἰσαγωγὴ-σχόλια, ὁ Βίος σ. 3-122· στὴν συνέχεια ὡς Βίος Ἡλίας. Κατὰ τὸν ἐκδότη, ἔτος θανάτου τοῦ Ἡλίας εἶναι τὸ 903· ἀκολουθεῖ ὁ Πασχαλίδης, «Ἡλίας ὁ Νέος, Ὁσιος», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, σ. 257-266, ἀλλὰ βάσει ἐσωτερικῶν μαρτυριῶν τὸ ὀρθὸ εἶναι 904, βλ. P. Yannopoulos, "La Grèce dans la Vie de S. Élie le Jeune et dans celle de S. Élie le Spéléote", *Byzantion* 64 (1994) 193-221. 14. Γιὰ τὸ συναρπαστικὸ ὁδοιπορικὸ· βλ. Malamut, *Sur la route des saints byzantins*, σ. 256-258. 15. Βλ. Βίος Ἡλίας, σ. 110, 1495-1496· σχόλια σ. 115. 16. Ὁ Βίος διασώζει ὅτι ὁ Ἡλίας μὲ τὴν συνοδεία ἐνός μοναχοῦ ἐπισκέφθηκε τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, «ἔστέναξε καί, ὡς ἀνιῶμενος, ἔλεγε πρὸς τὸν μάρτυρα Ὡ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Δημήτριε, πού εἶ νῦν; Ἐν ποίοις τόποις ἐνδιδαιτᾶς, ἢ τίνα ἐπουράνιον ἀψίδα περιπολεῖς;», σ. 110, 1507-1510. Πρβλ. τὴν ὁμιλίαν τοῦ πατριάρχου Νικολάου Μυστικοῦ, *Εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ῥηθεῖσα ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Εἵσοδον*. Γ. Τσάρας (ἔκδ.), «Νικολάου Πατριάρχου ὁμιλία εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικά* 1 (1940) 236-246, κείμενο σ. 243-246, ὅπου ἀναφωνεῖ ὁ Νικόλαος: «Ποῦ μοι, Δημήτριε μάρτυς, ἢ ἀήττητος συμμαχία; Πῶς τὴν σὴν πόλιν ὑπερείδες πορθουμένην... Πῶς ὑπέμεινας ταῦτα καὶ διεκαρτέρησας;», σ. 244-245. 17. Βλ. Γ. Τσάρας, *Ἰωάννου Καμενιάτου στὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης (904 μΧ)*. Εἰσαγωγὴ-Μετάφραση-Σχόλια, Θεσσαλονίκη 1987. 18. Βίος Ἡλίας, σ. 116, 1594-1596. 19. Βίος Ἡλίας, σχόλια σ. 155, 191-205.

Δελφίνι, δελφινάκι (2019),
λεπτομέρεια

Ἡ ἀρχαία αἵρεση τοῦ Δοκητισμοῦ καί ἡ ἄρνηση τῆς Ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπό τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζή
Δρος Θεολογίας

Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν ἀρχαίων γνωστικῶν αἱρέσεων ἦταν καί ὁ Δοκητισμός (δοκέω= φα- ντάζομαι, μοῦ φαίνεται), σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς δέν εἶχε ἕνα πραγματικό ὑλικό σῶμα ἀλλά φαινομενικό, διότι τό ὑλικό στοιχεῖο ταυτίζεται μέ τό κακό. Κατά συνέπεια, ὁ Λυτρωτής δέν εἶναι δυνατόν νά φέρει ὑλικό σῶμα. Μάλιστα ὑποστήριζαν ὅτι ἐπάνω στόν Σταυρό στόν Γολγοθά δέν σταυρώθηκε ὁ Ἰησοῦς ἀλλά στή θέση του ὁ Σίμων ὁ Κυρηναῖος. Ἐφόσον λοιπόν τό πάθος τοῦ Χριστοῦ γιά τοὺς ἐν λόγῳ αἰρετικούς δέν ἦταν πραγματικό, ὅπως καί τό σῶμα Του, κατά συνέπεια καί ἡ Ἀνάστασή Του δέν ἔλαβε χώρα ποτέ.

Κατά ἕνα παρόμοιο τρόπο καί οἱ μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ὑποστηρίζουν μιὰ πνευματική Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ὄχι πραγματική, διότι ἦταν ἀναγκαῖο, ὅπως λέγουν, «ὁ ἄνθρωπος Χριστός Ἰησοῦς οὐδέποτε ἀναζήσει ἐκ νέου καί ὅπως παραμείνει νεκρός. Ὁ Χριστός παρέδωκε τό δικαίωμα τῆς ζωῆς του καί πρέπει ὡς ἄνθρωπος νά διαμείνει νεκρός» (βλ. π. Α. Ἀλεβιζόπουλου, *Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ καί Ὁρθοδοξία*, Ἀθήνα 1996, σ. 136).

Οἱ μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ὁμως βρίσκονται ἐνώπιον ἐνός διλήμματος. Ἐάν ἀρνηθοῦν τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, τότε θά πρέπει ἀνοιχτά ν' ἀμφισβητήσουν τήν ἱστορία τῶν Εὐαγγελίων καί νά συνταχθοῦν μέ τοὺς ἀρνητές τῆς Ἀνάστασης Ἰουδαίους. Ἐάν πάλι ἀποδεχτοῦν τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τήν ἀποδέχονται οἱ Χριστιανοί, τότε θά πρέπει νά δεχτοῦν τόν θεϊκό χαρακτήρα τοῦ Χριστοῦ γιά τόν ὁποῖο πιστεύουν ὁμως ὅτι ἦταν ἕνας ἀπλός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀπάντηση πού ἔδωσε ἡ ἑταιρία «Σκοπιά» στό παραπάνω πρόβλημα ἦταν ἀπλή ἀλλά ἀγιογραφικῶς ἀσθητική. Ναί μέν ἀναστήθηκε ἰσχυρίζονται, ἀλλά ἀναστήθηκε πνευματικά, ὡς ἕνα «πνευματικό πρόσωπο» (βλ. *Σκοπιά*, Νοέμβριος 2014), ὡς «ἐνδοξο πνευματικό πλάσμα» (βλ. *Σκοπιά*, Μάρτιος 2001). Μάλιστα, γιά νά πιστέψει ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς, ὁ Ἰησοῦς ἐκτάκτως ἐνδύθηκε, «προσέλαβε ἕνα σῶμα πού εἶχε σημάδια ἀπό πληγές» (βλ. <https://www.jw.org/el/βιβλικές-διδασκαλίες/ερωτήσεις/σῶμα-του-ιησού>).

Τί ἀπέγινε ὁμως τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ; Ἡ ἑταιρία «Σκοπιά» ἰσχυρίζεται ὅτι τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τό «ἀπομάκρυ-

νε» ὁ Θεός, «κατηγαλώθη» ἐπάνω στή Γῆ ἀπό τόν Παντοδύναμο Θεό. Ἐφόσον ὁ Ἰησοῦς ἔδωσε τό σῶμα Του ὡς θυσία δέν ἦταν δυνατόν νά τό λάβει πάλι πίσω γιατί θά ἀκύρωνε τή λυτρωτική Του θυσία (βλ. <https://www.jw.org/el/βιβλικές-διδασκαλίες/ερωτήσεις/σώμα-του-ιησού>).

Ἡ ἄρνηση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ φυσική συνέπεια τῆς διδασκαλίας τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ γύρω ἀπό τό πρόσωπό Του. Ἐφόσον ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ὁ αἰώνιος Θεός πού ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος, κατά συνέπεια ἀρνοῦνται καί τήν ἐνσώματη Ἀνάστασή Του, καθὼς ἕνας κοινός ἄνθρωπος δέν ἔχει τή φυσική δύναμη νά τό κατορθώσει αὐτό. Γι' αὐτόν τόν λόγο δέν προβαίνουν σέ ἐτήσια ἀνάμνηση τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ ἀλλά τοῦ θανάτου Του (βλ. *Σκοπιά*, 15.3.2001, σ. 7).

Εἶναι φανερό ὅτι τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιά τήν «Σκοπιά» καί τούς ὀπαδούς της δέν ἔχει κανένα σωτηριολογικό ἐνδιαφέρον. Σύμφωνα μέ τούς μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὁ Ἰησοῦς δέν ἀποτελεῖ τό κεντρικό πρόσωπο τῆς σωτηρίας διότι μέ τήν Ἀνάστασή Του, οὔτε ζωοποιεῖ, οὔτε ἀνακαινίζει, οὔτε ἀναδημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο, ἀλλά μόνο «ἔχει ἐπηρεάσει τούς ἀνθρώπους μέ θετικό τρόπο», ὅπως ἰσχυρίζονται (βλ. *Σκοπιά*, Μάρτιος 2001). Ὅμως πρέπει νά ποῦμε ὅτι καί διάφορες φιλοσοφίες ἐπηρεάζουν τούς ἀνθρώπους μέ θετικό τρόπο, ὅμως δέν μποροῦν νά τόν λυτρώσουν ἀπό τόν θάνατο. Οὐσιαστικά

οἱ αἰρετικοί ἐξομοιώνουν τόν Ἰησοῦ μέ τούς διάφορους φιλοσόφους καί διδασκάλους πού ἐμφανίστηκαν ἀνά τούς αἰῶνες στή Γῆ καί δέν ἀναγνωρίζουν ὅτι ὁ Ἰδιος καί τά ἔργα Του λυτρώνουν τόν ἄνθρωπο ἀλλά μόνο «τόν ἐπηρεάζουν μέ θετικό τρόπο»!

Πῶς εἶναι δυνατόν νά εὐσταθεῖ ἡ παραπάνω θέση τῆς «Σκοπιᾶς», ὅταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος βροντοφωνάζει καί λέγει «εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καί ἡ πίστις ὑμῶν»; (*Α΄ Κορ.* 15,14). Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος δέν εἶπε ὅτι ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ἐπηρεάζει ἀπλῶς μέ θετικό τρόπο τούς ἀνθρώπους, ἀλλά ὅτι εἶναι ἡ ἀρχὴ καί τό τέλος τῆς σωτηρίας μας: «ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καί ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται» (*Α΄ Κορ.* 15,22).

Ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά καταλύσει τά ἔργα τοῦ διαβόλου καί νά καταπατήσει τόν θάνατο (*Εβρ.* 2,14-15). Ἡ Ἀνάσταση τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ δέν ἔχει ὡς συνέπεια ἀπλῶς καί μόνο τήν ἠθική καλυτέρευση τοῦ ἀνθρώπου, μιά «θετική ἐπιρροή», ὅπως θέλει ἡ «Σκοπιά» καί οἱ ἄλλες θρησκείες, ἀλλά τή ζωοποίηση, ἀφθαρτοποίηση καί ἀπελευθέρωση ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ διαβόλου. Γι' αὐτό καί ἡ ἐνσώματη Ἀνάσταση τοῦ λυτρωτῆ Χριστοῦ ἔχει ἐξάπαντος ἕνα βαθύ ὑπαρξιακό, λυτρωτικό καί ὄντολογικό νόημα καί ὄχι ἀπλῶς ἠθικό, ὅπως θέλουν ἀρχαῖοι καί σύγχρονοι αἰρετικοί.

Τελετουργικά θέματα 2. Αρχιερατικό συλλείτουργο

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

Συνήθης πράξη στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας εἶναι τὸ συλλείτουργο. Σέ ἀντίθεση μὲ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία, πού μέχρι πρόσφατα τὸ ἀγνοοῦσε καὶ τὸ ἐπέτρεψε μὲ ἀπόφαση τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου [1962-1965], ἢ καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πάντα ἐπέτρεπε ἀνεμπόδιστα στοὺς κληρικούς ὄλων τῶν βαθμῶν νά συλλειτουργοῦν. Τὸ ἱερατικὸ συλλείτουργο εἶναι συνηθέστατο, καθὼς καὶ ἡ συλλειτουργία μὲ Ἀρχιερέα καὶ λιγότερους ἢ περισσότερους Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους. Μάλιστα, στὸ Παράρτημα τοῦ *Τυπικοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας* (κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Γ. Βιολάκη) ὑπάρχει ἰδιαίτερο κεφάλαιο γιὰ τὸ συλλείτουργο, ὅπου καθορίζονται οἱ ἐπιμέρους λεπτομέρειες τῆς συλλειτουργίας. Οἱ περὶ τοῦ συλλείτουργου διατάξεις καταχωρίζονται ἐπίσης σέ πολλά λειτουργικά φυλλάδια (Ἱερατικόν, κ.ἄ.), καθὼς καὶ στὸ *Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος* κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια.

Ὡστόσο, προκειμένου περὶ συλλειτουργίας ἀρχιερέων, ἡ περίπτωση θεωρεῖται μᾶλλον ἔκτακτη καὶ σπανιότερη. Γι' αὐτὸ, τὰ σχετικά μὲ αὐτὴν δέν εἶναι λεπτομερῶς καθορισμένα. Εἶναι, λοιπόν, ἀναγκαῖο νά πραγματευθοῦμε ἐδῶ τὰ ἀπαραίτητα. Κατ' ἀρχὴν, πρέπει νά ἐξετάσουμε ἂν καὶ πότε ἐνδεί-

κνυται τὸ ἀρχιερατικὸ συλλείτουργο. Τὰ τελευταῖα χρόνια γενικεύθηκε σ' ἐμᾶς ἡ συνήθεια νά μετακαλοῦνται πολλοὶ ἀρχιερεῖς σέ τοπικὲς ἐπαρχιακὲς πανηγύρεις, γιὰ συλλειτουργία καὶ συμμετοχὴ σέ ἱερὲς λιτανεῖες. Ἐν τούτοις, αὐτὴ ἡ συνήθεια δέν φαίνεται νά ὑπάρχει ἀπὸ μακροῦ χρόνου στὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας. Στὸ κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἄλλοῦ, Πατριαρχικῆ καὶ Συνοδικῆ λειτουργία εἶναι διατεταγμένη γιὰ ὀρισμένες περιπτώσεις. Καὶ στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δέν ἔλειψαν ποτέ οἱ Συνοδικὲς λειτουργίες, χάριν τῶν ὁποίων μάλιστα τὸ Σύνθρονο τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν ἔγινε πενταθέσιο (ὅσα ἦταν τότε τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου). Ὅμως, οἱ περιπτώσεις τέτοιων συλλειτουργιῶν ἦταν σπάνιες. Μὲ ἐξαίρεση τίς ἀναγκαῖες συλλειτουργίες στίς χειροτονίες Ἐπισκόπων, τὰ ἀρχιερατικὰ συλλείτουργα ἦταν σπανιότατα. Ἐπ' εὐκαιρία μεγάλων ἐθνικῶν ἢ βασιλικῶν γεγονότων, ἐπανειλημμένως κλήθηκαν πρὸς συμμετοχὴ μερικοὶ ἢ καὶ ὅλοι οἱ Ἱεράρχες τῆς Ἐπικράτειας, ἐνῶ προσκλήθηκαν καὶ Πατριάρχες, ἀλλὰ γιὰ νά συμμετάσχουν κυρίως στίς εἰδικὲς τελετές καὶ πομπές, καὶ ὄχι γιὰ νά συλλειτουργήσουν.

Οἱ ἀρχιερατικὲς συλλειτουργίες τελοῦνταν σέ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ὅπως

έσχάτως ἡ 500ετηρίδα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ 1900ῆ ἐπέτειος ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγ. Παύλου στὴν Ἀθήνα, καὶ σὲ ἄλλες ἱστορικές ἡμέρες ἀνάλογης σημασίας καὶ περιωπῆς, ὅπως, πρόσφατα, οἱ ἱστορικές ἡμέρες τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέα στὴν πόλη τῶν Πατρῶν [26.9.1964] καὶ τοῦ Ἁγ. Τίτου στό Ἡράκλειο Κρήτης [15.5.1966] κ.ο.κ. Ἀνάλογες ἦταν, καὶ παλαιότερα, οἱ ἐπίσημες περιστάσεις, κατὰ τίς ὁποῖες ἐξαίρετα κατὰ τόπους γεγονότα ἐορτάστηκαν καὶ λαμπρύνθηκαν μέ ἀρχιερατικές συλλειτουργίες.

Ἦδη βρισκόμαστε ἐνώπιον μιᾶς νέας τακτικῆς, δηλαδή τῆς γενίκευσης καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀρχιερατικῶν συλλειτουργιῶν, ἡ ὁποία ξενίζει τοὺς παλαιότερους καὶ ἀντιμετωπίστηκε μέ περιοριστική Συνοδική ἀπόφαση (ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Δωροθέου [Κοτταρᾶ, 1956-1957]), πού ἀξίωνε οἱ κατ' ἐπαρχίες συλλειτουργίες καὶ ἐν γένει συνιερουργίες ἀρχιερέων νά γίνονται μόνο μετὰ ἀπὸ ἔγκριση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὅπωςδὴποτε, ἀποτελεῖ ἤδη πραγματικότητα καὶ φαίνεται πῶς καθιερώθηκε, στίς τοπικές ἐορτές ἀνά τὴ χώρα νά προσκαλοῦνται καὶ νά συμμετέχουν πολλοὶ ἀρχιερεῖς, συλλειτουργώντας καὶ συλλιτανεύοντας. Πέρα ἀπὸ τίς ἐορτές τῶν πολιούχων ἀγίων, ἡ συμμετοχή περισσότερων ἀρχιερέων ἐπεκτάθηκε καὶ σὲ ἄλλες περιστασιακές τελετές, εἴτε πρόκειται περὶ ἀρχιερατικῶν ἰωβηλαίων, εἴτε περὶ τῆς τιμῆς ἐθνομαρτύρων κληρικῶν, εἴτε περὶ τοπικῶν ἱστορικῶν ἐπετείων. Δέν ἔλειψαν,

βέβαια, καὶ οἱ ὑπερβάλλοντες πανηγυρισμοί, ὅπως ἡ διὰ συλλειτουργίας τῆς Μείζονος Ἱερᾶς Συνόδου πανηγυρισθεῖσα ἀποκατάσταση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ (1941) καὶ ἡ παμμακεδονικοῦ ὄντως –καὶ πανελληνίου– ἐνδιαφέροντος τελετὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ἱ.Ν. τοῦ Ἁγ. Δημητρίου στή Θεσσαλονίκη (1948), μέ τὴ συμμετοχή καὶ συλλειτουργία τῶν μητροπολιτῶν ὅλης τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ μητροπολιτῶν πού ἦλθαν ἀπὸ ἄλλες περιοχές.

Νομίζουμε ὅτι τό δέον βρίσκεται κάπου στή μέση. Οὔτε ἄμετρες ἀρχιερατικές συλλειτουργίες, οὔτε παντελῆς φειδῶ περὶ αὐτῶν. Ἐάν οἱ ὄμοροι, καὶ πάντως πλησιόχωροι, μητροπολίτες ἀνταλλάσσουν, μέ τὴν εὐκαιρία τοπικῶν ἐορτῶν, ἀμοιβαῖες προσκλήσεις καὶ ἐπισκέψεις καὶ συνιερουργοῦν καὶ συμπανηγυρίζουν, αὐτό εἶναι καὶ εὐλογο καὶ ἐποικοδομητικό γιὰ τὸν λαό. Ἀλλὰ, οἱ ἀλλεπάλληλες περιοδεῖες ἀρχιερέων, πού διανύουν μεγάλη ἀπόσταση καὶ συναντιοῦνται στίς διάφορες Ἐπαρχίες γιὰ νά συλλειτουργήσουν, δέν φαίνονται ἐνδεδειγμένες καὶ ἀρμόζουσες. Ἡ κατάχρηση πάντοτε βλάπτει. Ἄς μείνουν, ὡς ἐξαιρέσεις καὶ ὡς ἔκτακτες εὐκαιρίες, οἱ συνελύσεις ἐπὶ τό αὐτό καὶ συνιερουργίες ἀρχιερέων, μέ σπουδαῖες ἀφορμές – μάλιστα, ὡς εὐκαιρίες συνδιασκέψεων ἐπωφελῶν γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Οἱ ἀμοιβαῖες ἐπισκέψεις τῶν πλησιόχωρων μητροπολιτῶν ἅς ἔχουν τὴ χροιά καὶ τὸν σκοπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπαρχιακῶν συνελύσεων, μέ συμπροσευχή καὶ συνιερουργία καὶ μέ τὴν ἐπίκληση καὶ τὴν ἐπίπνευση τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος.

Ῥφεις τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνομίας

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποιοεῖ τὴν ἔκφραση «μυστήριον τῆς ἀνομίας» (Β΄ Θεσ. 2:7) γιὰ νὰ περιγράψει ἕναν διαχρονικό, μόνιμο καὶ ποικιλόμορφο συνασπισμό ὄλων τῶν ἀντίθεων καὶ ἀντίχριστων δυνάμεων μέσα στὴν ἱστορία ποῦ ἐργάστηκαν, ἐργάζονται καὶ θὰ ἐργάζονται γιὰ νὰ σμικρύνουν καὶ νὰ ἀκυρώσουν τὸ λυτρωτικό ἔργο τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Βασικὴ παράμετρο τοῦ «μυστηρίου τῆς ἀνομίας» ἀποτελοῦν οἱ αἱρέσεις. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἕνας ἐκ τῶν πλέον ἐπιφανῶν ἐκφραστῶν τῆς Πατερικῆς καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Παράδοσης, μᾶς τὸ ὑπενθυμίζει κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο: «"Μυστήριον ἀνομίας" τὰς τῶν αἱρέσεων διδασκαλίας εἶναι φησι καὶ τὰ ψευδῆ αὐτῶν δόγματα. Ἐκείνου γὰρ προβαδίζουσιν ὁδοποιοῦντες αὐτῶ καὶ καιρὸν ἀπάτης παρεχόμενοι· ἐξεληλύθεισαν δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων αἱ αἱρέσεις» (ΕΠΕ 12, 282).

Στὴν *Καينὴ Διαθήκη* ἐπισημαίνονται διάφορες ὄψεις τοῦ «μυστηρίου τῆς ἀνομίας» καὶ τῶν ποικιλόμορφων ἐκδηλώσεών του. Ἡ καταγραφή εἶναι σαφῆς, λιτὴ καὶ οἱ προτροπές πρὸς τοὺς χριστιανούς συγκεκριμένες.

Μιὰ πρώτη ἀναφορά στὸ «μυστήριον τῆς ἀνομίας» προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ ἐκούσιο

Πάθος Του. Ὅμιλεῖ γιὰ τοὺς ψευδοχριστοὺς καὶ τοὺς ψευδομεσσίες, ποῦ θὰ ἐμφανιστοῦν μέσα στὴν ἱστορία σὲ συνδυασμὸ μάλιστα μέ τὸν μόνιμο πειρασμὸ πολλῶν ἀνθρώπων νὰ καθορίσουν τὸ τέλος τοῦ κόσμου (Μτ. 24:3-6). Ἡ προτροπὴ τοῦ Κυρίου εἶναι σαφῆς καὶ ἀναμφισβήτητη: «Προσέχετε μὴ σᾶς παραπλανήσει κάποιος» (Μτ. 24:4).

Ἡ ἴδια ἐπισήμανση θὰ ἐπαναληφθεῖ μέ ἀνάλογη ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο στοὺς Θεσσαλονικεῖς: «Μὴ σᾶς ἐξαπατήσει κανεὶς γιὰ κανένα λόγο» (Β΄ Θεσ. 2:3). Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει μιὰ ἐπιπλέον λεπτομέρεια, πολὺ βασικὴ, ποῦ θὰ συσχετιστεῖ μέ πολλές αἰρετικές καὶ παραχριστιανικὲς κινήσεις μέσα στὴν ἱστορία. Ὁ ἀπ. Παῦλος συμβουλεύει τοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ διαχρονικά ὄλους τοὺς χριστιανούς νὰ μὴν πιστεύουν ποτέ ὅποιον ἐπικαλεῖται δῆθεν ἰδιωτικές ἀποκαλύψεις ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἢ γραπτὰ κείμενα ποῦ ἔχουν ψευδεπίγραφη ἀποστολικὴ προέλευση (Β΄ Θεσ. 2:2). Πηγές δηλαδὴ «ἀποκαλύψεων» καὶ διδασκαλίες ἐξω-ἐκκλησιαστικές.

Ὁ ἴδιος ἀπόστολος θὰ ἐπανεέλθει στὸ ζήτημα τοῦ κινδύνου νὰ ἐξαπατηθοῦν οἱ χριστιανοὶ καὶ στὴν πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολὴ του, δύο φορές μάλιστα. Τοὺς τονίζει νὰ προσέχουν νὰ μὴν τοὺς ἐξαπατήσει κάποιος μέ λογικοφανεῖς

συλλογισμούς ανθρώπινης σοφίας, με ανθρώπινες παραδόσεις, πού θεμελιώνονται σε μία ψευδεπίγραφη πίστη και όχι στη διδασκαλία του Χριστού (Κολ. 2:4. 8).

Πτυχές του «μυστηρίου της ανομίας» θά περιγράψει και ο ευαγγελιστής Ίωάννης. Δεδομένου ότι στην εποχή του εμφανίστηκαν τά πρώιμα Γνωστικά συστήματα, χαρακτηρίζει αντίχριστους όσους αντιστρατεύονται τό έργο του Χριστού και έπιχειρούν νά τό άκυρώσουν (Α΄ Ίω. 2:18. Β΄ Ίω. 6:7), ένω αναφέρεται και στους ψευδοπροφήτες, πού δρούν στόν κόσμο (Α΄ Ίω. 4:2).

Ό ίδιος ευαγγελιστής θέτει ένα βασικό κριτήριο, άνυπέβλητο και μοναδικό διαχρονικά, για νά αξιολογούν οι χριστιανοί τήν προέλευση και τήν άξιολογία των διάφορων διδασκαλιών. Τό κριτήριο αυτό είναι ή «διδαχή του Χριστού», ποιός τή διατηρεί στό άκέραιο («ό μένων έν τή διδαχή», Β΄ Ίω. 9) και ποιός δέν τήν παραδίδει άκέραια («εί τις έρχεται πρós ύμās και ταύτην τήν διδαχήν ου φέρει», Β΄ Ίω. 10). Η διδαχή αυτή είναι ή διαχρονικά άμετάβλητη έκκλησιαστική διδασκαλία και έμπειρία και όχι κάποια ιδεολογία.

Στό «μυστήριο της άνομίας» αναφέρεται και ο άπόστολος Πέτρος. Όλόκληρο τό δεύτερο κεφάλαιο της Β΄ Καθολικής Έπιστολής του είναι αφιερωμένο στους ψευδοδιδασκάλους «οίτινες παρεισάξουσιν αίρέσεις άπωλείας» (Β΄ Πέτρ. 2: 1). Η άνάλυση, τά χαρακτηριστικά, οι πρακτικές και οι μεθοδεύσεις

των ψευδοδιδασκάλων περιγράφονται με σαφήνεια, ένω έπισημαίνεται ότι ή πλάνη περί τήν πίστη εισάγει ταυτοχρόνως άλλότριο και άντιευαγγελικό ήθος.

Τέλος, λόγος για τό «μυστήριο της άνομίας» γίνεται και στό βιβλίο της Άποκαλύψεως, στίς έπιστολές πρós τίς έπτά τοπικές έκκλησίες στό δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου. Τό ιερό κείμενο αναφέρει ένδεικτικά:

α) «Τους λέγοντας έαυτούς άποστόλους είναι, και ουκ εισί» (Άποκ. 2:2).

β) Τή «Συναγωγή του Σατανά» (Άποκ. 2:9).

γ) Τή «Διδαχή των Νικολαϊτών» (Άποκ. 2:15).

δ) Τήν Ίεζάβελ, μία γυναίκα πού είχε όράματα και άποκαλύψεις «ή λέγει έαυτήν προφήτιν και διδάσκει και πλανά τους έμούς δούλους» (Άποκ. 2:20).

Όσα αναφέραμε δέν έξαντλούν τίς όψεις του «μυστηρίου της άνομίας», όπως περιγράφεται ήδη στην Καινή Διαθήκη. Άποτελούν όμως χαρακτηριστικά παραδείγματα για τίς έκφάνσεις του μέσα στην ιστορία.

Βεβαίως άπέναντι στίς ψευδαισθήσεις των έκπροσώπων του «μυστηρίου της άνομίας», ύπάρχει ή άψευδής διαβεβαίωση του Κυρίου της ιστορίας, πού είναι τό «Α και τό Ω [...] ό ών και ό ήν και ό έρχόμενος, ό Παντοκράτωρ» (Άποκ. 1:8) ότι και «πύλαι άδου» (Μτ. 16:18) δέν θά μπορέσουν νά καταλύσουν ποτέ τό Σώμα της Έκκλησίας. Οι χριστιανοί όμως όφείλουν νά προσέχουν νά μήν τούς έξαπατήσει κανείς.

Άληθινές ταυτότητες

Κ. Διευθυντά,

Τί είναι καλό, τί είναι κακό; Τό αιώνιο ἐρώτημα!

Ἄς μὴν προτρέξει ὁ «ἰσοπεδωτικός» τύπος νά ἀπαντήσει διά τῆς σχετικότητας τῶν πάντων, καθὼς συνηθίζεται νά λέγεται: «αὐτό πού εἶναι ἀρεστό στόν ἕναν, εἶναι ἀποτρόπαιο γιά τόν ἄλλον κ.ο.κ». Βέβαια, ἀναγκαῖα τίθεται ἕνα πλαίσιο ἀναφορᾶς, μιά ἀρχή ἢ ἀξία σέ συσχέτιση μέ τήν ὁποια κρίση ὀρίζει τή βιοτή μας!

Σέ κοινωνικό καί πολιτικό πεδίο λοιπόν, τό ἐπικρατοῦν δόγμα τοῦ καιροῦ μας εἶναι «νά περναῖμε καλά» σέ συνδυασμό μέ τή συγκαταβατική παραδοχή «νά μὴν κάνεις στόν ἄλλο ὅ,τι δέν θέλεις νά σοῦ κάνουν». Ὅσο ἀκολουθοῦμε αὐτό τό μοτίβο ἢ *modus vivendi*, νοιαζόμαστε γιά τούς δικούς μας ἀνθρώπους, συμπονοῦμε τούς φίλους, τό πολύ-πολύ ταραζόμαστε μέ τή δυστυχία τοῦ κόσμου τούτου, δέν ἐνοχλοῦμε τούς ἄλλους, κοιτάζουμε τό συμφέρον μας καί τή δουλειά μας, «ἐμεῖς νά εἴμαστε καλά», ἔως ἐκεῖ... Κατά κύριο λόγο τό νόμιμο εἶναι καί ἠθικό! Κακό γιά τόν ἄνθρωπο τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ἐκδίκηση, ὁ φθόνος, ἡ ἐγωπάθεια, ἡ ἀπειλή ὅτι ὁ ἄλλος θά μᾶς βλάψει, ὁπότε τόν βλάπτουμε ἐμεῖς πρώτοι. Τότε ὑπερισχύει ὁ φυσικός νόμος, ὁ ἰσχυρότερος θά ἐπιβίωσει!

Σέ ἀνθρωπιστικό ἐπίπεδο τώρα, προτεραιότητα εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ συνανθρώπου, εὐαισθητοποιούμεστε γιά μιά εὐάλωτη ομάδα ἢ κατάσταση, εἴμαστε ἀλληλέγγυοι, τείνουμε χεῖρα βοήθειας γιά τούς δικούς μας ἀγνώστους, τή δική μας ομάδα, ἐντασσόμαστε σέ ἐθελοντικές ὀργανώσεις ἢ συλλόγους, παλεύουμε γιά τό δίκιο μας μέ κάθε τρόπο, ἀναλαμβάνουμε σταυροφορίες γιατί αὐτό μᾶς ἱκανοποιεῖ. Ἡ ἠθική μοιάζει νά ὑπερβαίνει τή νομιμότητα! Κακό γιά τόν ἀνθρωπιστή εἶναι νά ἐναντιωθεῖ στους ἄλλους, νά θεωρήσουμε ὅτι ἔχουμε ἰδεολογικούς ἀντιπάλους πού πρέπει νά ἐξοντωθοῦν, νά φανατιστοῦμε καί νά παθιαστοῦμε μέ τήν καταστροφή ὅσων διαφωνοῦν ἢ μᾶς βάζουν ἐμπόδια, νά ἐμμένουμε στή βαρβαρότητα ἐν ὀνόματι τῆς δικῆς μας ἀνώτερης πίστεως, νά καταπατοῦμε κάποια δικαιώματα ὑπεραμυνόμενοι τῶν δικῶν μας δικαιωμάτων.

Σέ χριστιανική βάση, ἐδῶ ἡ ἀγάπη ἐγγίζει τόν ὁποιοδήποτε πλησίον, δέν ὑπάρχει διαχωρισμός («Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἑλλήν, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γάρ ὑμεῖς εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», Γαλ. 3:23-4:5), ὅλοι εἴμαστε υἱοὶ Θεοῦ – θέλουμε δέν θέλουμε. Ἀκόμη καί ὁ ἐχθρός μας καί αὐτός πού δέν μπορούμε νά τόν βλέπουμε στά μάτια μας, εἶναι ἀδελφός. Εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀγάπη, ὁ ἔρως τοῦ ἄλλου ἐκτός ὁρίων. Ἡ ὑπέρλογη ἠθική ἀπέχει ἀπό τή νομιμό-

τητα όσο ή γή από τόν ούρανό! Τό κακό για τόν χριστιανό είναι ή έκκοσμίκευση, ή παραθεώρηση τής άπολυτότητας τής αγάπης, ή φιλοδοξία-φιλαργυρία-φιληδονία, ή πολιτική στην έκκλησία, ή ιδεολογία τής φιλανθρωπίας... Δύσκολος ό χριστιανισμός!

Η πραγματική μας ταυτότητα δέν είναι κάτι δεδομένο, αλλά διαρκώς ζητούμενο και έπιδιωκόμενο. Είναι ή κοινωνία πού αγωνίζεται νά έλέγξει τή συμπεριφορά μας και ύπάρχει ή έλευθερία πού θεμελιώνει τήν ήθική μας!

Ιωάννης Σόλαρης
Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων Μεσσηνίας

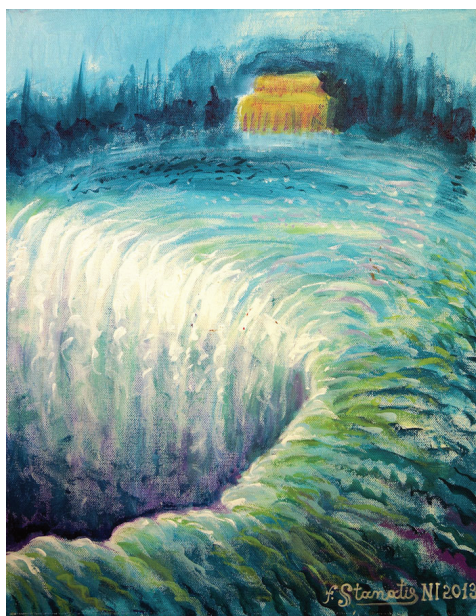
Τυπικές διατάξεις για τήν έορτή του Λαζάρου

Κ. Διευθυντά,

Διαβάζω στό Δίπτυχα τής Έκκλησίας τής Ελλάδος τήν τυπική διάταξη πού άφορά τήν έορτή του Σαββάτου του Λαζάρου, μεταξύ άλλων: εις τό «Θεός Κύριος» ψάλλουμε τό άπολυτίκιο «τήν κοινήν ανάστασιν», και μάλιστα τρίς, όπως γίνεται στίς μεγάλες δεσποτικές έορτές. Τό άπολυτίκιο τουτο, όπως προκύπτει από τό κείμενό του, μάς εισάγει στην έορτή των Βαΐων και σιγά σιγά στην μεγαλειώδη έορτή τής Άναστάσεως. Στη συνέχεια, μεταξύ των καθισμάτων, ψάλλουμε τά άναστάσιμα ευλογητάρια, όπως κάθε Κυριακή. Άκολουθως άναγιγνώσκεται τό «Άνάστασιν Χριστού θεασάμενοι», όπως κάθε Κυριακή. Μετά τίς καταβασίες, πού επίσης ψάλλονται ιδιαίτερα κατά τήν έορτή του Λαζάρου, αντί τής «Τιμιωτέρας» ψάλλεται ή θ' ώδή άμφοτέρων των τετραωδίων κανόνων, όπως γίνεται στίς μεγάλες δεσποτικές και θεομητορικές έορτές. Τά έξαποστειλάρια αρχίζουν μέ τό «Άγιος Κύριος...», όπως κάθε Κυριακή. Στο «και νυν» του όρθρου ψάλλεται τό «Υπερευλογημένη», όπως τήν Κυριακή, και στό τέλος τής δοξολογίας ψάλλεται τό «σήμερον σωτηρία», επίσης όπως τήν Κυριακή. Στο δεύτερο αντίφωνο ψάλλεται τό «σωσον ήμάς Υΐε Θεού, ό άναστάς εκ νεκρών», όπως τήν Κυριακή. Άντί τρισαγίου ψάλλεται τό «όσοι εις Χριστόν έβαπτίσθητε», όπως τίς μεγάλες δεσποτικές έορτές. Εις τό «έξαιρέτως» ψάλλεται αντί του «Άξιόν έστι» ό α' ειρμός τής θ' ώδης «τήν αγνήν ένδόξως τιμήσωμεν», όπως επίσης τίς μεγάλες δεσποτικές και θεομητορικές έορτές. Και στό τέλος αντί του «Εΐδομεν τό φώς» ψάλλουμε τό προαναφερόμενο άπολυτίκιο «τήν κοινήν ανάστασιν». Και άναπάντεχα και όλως άντιφατικά διαβάζουμε στην αυτή τυπική διάραξη ότι άν ψαλοϋν αντίφωνα (και όχι «τυπικά», όπως σε όλες τίς ένορίες έτσι συνήθως γίνεται), λέγονται τά συνήθη τής λειτουργίας των «καθημερινών», μέ μία παραπομπή τελείως άόριστη και άναφερόμενη στίς γενικές τυπικές διατάξεις του Σαββάτου. Άλλ' όπως σαφώς προκύπτει από τίς παραπάνω διατάξεις, ή έορτή του Λαζάρου είναι μία καθαρως άναστάσιμη έορτή, ισότιμη κατά πάντα μέ τήν Κυριακή και ΐσως, από άπόψεως ύμνολογίας, άνώτερη και από αυτήν. Και δέν είναι άπλως «καθημερινή». Γιατί λοιπόν οι προφαλλόμενοι στίχοι των αντίφωνων

νά μήν εἶναι ἐκεῖνοι πού ψάλλονται τίς Κυριακές καί ὄχι ἐκεῖνοι πού ψάλλονται τίς καθημερινές; Γιατί, δηλαδή, ἐνῶ ψάλλουμε, κατά τά προαναφερόμενα, ὅλα σχεδόν τά τῆς Κυριακῆς, νά μήν ψάλλουμε τά «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον... Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ» κ.λπ. καί ὄχι τούς στίχους τῶν λεγόμενων «καθημερινῶν», «Ἄγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...» κ.λπ.; Ὅλα τά ἀνωτέρω τά γράφει ἡ ταπεινότης μου, ἐπειδὴ εἶμαι μέσα στὴν ἐκκλησία γιὰ 70 περίπου ἔτη, ἀποβλέποντας καθαρά στό «κατὰ πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γενέσθω» (Α΄ Κορ. 14:40), ὅπως ἐξάλλου καὶ στὴν ἀρχὴ τῶν Διπτύχων κάθε ἔτους ἀναγράφεται.

Δημήτριος Κανελλόπουλος
Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐ.τ.
τ. Γενικός Διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Σχολῆς Δικαστῶν
τ. Ἀντιπρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Νομοπαρασκευαστικῆς
Ἐπιτροπῆς τοῦ Κράτους (ΚΕΝΕ), Ἱεροψάλτης

Ἔργο τοῦ 2013 (Ενότητα: Χῶρος - χρόνος)

Πρόσθετες διευκρινίσεις για την παροχή του εφάπαξ βοηθήματος

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ί.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Από την παροῦσα στήλη τοῦ Ἐφημερίου παρέχουμε πρόσθετες διευκρινίσεις σχετικά μέ τήν παροχή τοῦ εφάπαξ βοηθήματος στήν ἡλικία τῶν 67 ἐτῶν, πού πρόσφατα ψηφίστηκε ἀπό τή Βουλή τῶν Ἑλλήνων.

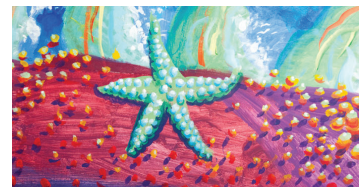
1. Τό εφάπαξ χορηγεῖται γιά ὅσα χρόνια ἔχει ὁ δικαιούχος μέχρι τήν ἡμερομηνία πού κατέθεσε τήν αἴτησή του. Ἐπομένως, δέν ἀπαιτεῖται 35ῆς ὑπηρεσία γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ ὡς ἄνω βοηθήματος.

2. Σύμφωνα μέ τόν νέο νόμο 5078/2023, ὅσοι λάβουν τό εφάπαξ βοήθημα πρῖν ἀπό τή συνταξιοδότησή τους στά 67 ἔτη, δέν θά λάβουν ἄλλη ἀσφαλιστική παροχή μετά τή συνταξιοδότησή τους, ἀφοῦ πλέον σταματοῦν οἱ κρατήσεις ἀπό τίς μηνιαίες τους ἀποδοχές γιά τόν συγκεκριμένο σκοπό, κάτι πού ἴσχυε μέ τόν παλαιότερο καταργηθέντα νόμο 3232/2004.

3. Τό χρηματικό ποσό τοῦ εφάπαξ βοηθήματος δέν εἶναι τό ἴδιο γιά ὅλες τίς περιπτώσεις, ἀλλά ὑπολογίζεται ἀναλογικά βάσει τῆς Μισθολογικῆς Κατηγορίας στήν ὁποία εἶναι ἐνταγμένος ὁ Κληρικός, τό Μισθολογικό Κλιμάκιο πού λαμβάνει καί τά χρόνια ὑπηρεσίας του.

Ἐπομένως δέν μπορούμε νά παρέχουμε πληροφορίες γιά τό ἀκριβές χρηματικό ποσό πού δικαιούται ὁ κάθε κληρικός πού ἔχει τίς προϋποθέσεις γιά τή χορήγηση αὐτοῦ τοῦ βοηθήματος. Μεγαλύτερο χρηματικό ποσό θά λάβει ὁ Κληρικός τῆς ΠΕ Μισθολογικῆς Κατηγορίας μέ 35 χρόνια ὑπηρεσίας ἀπό κάποιον ἄλλο τῆς ἴδιας Κατηγορίας μέ λιγότερα χρόνια.

Τέλος, πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ Διεύθυνση καί οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι στόν ΕΦΚΑ πού ἔχουν ἐπιφορτιστεῖ μέ τόν Κλάδο τῶν Κληρικῶν ἐπεξεργάζονται σέ πολύ πιό σύντομο χρονικό διάστημα τίς αἰτήσεις τῶν κληρικῶν σέ σχέση μέ ἄλλους κλάδους τοῦ ΕΦΚΑ στόν εὐρύτερο δημόσιο τομέα.

Ἀστερίας, λεπτομέρεια
(Ενότητα: Φύση)

Ἐκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους ὅρους τῆς πίστεως.

Μέ τόν Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τόν Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Ἄποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανού.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς
τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνάς 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203